

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Кулик Вікторія Анатоліївна

**БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС:
минуле, сучасне, майбутнє**

Монографія

Полтава – 2010

УДК 657
ББК 65.052

*Рекомендовано до друку вченою радою
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет
економіки і торгівлі» від 16 листопада 2010 року.,
протокол №*

Рецензенти: *Л.В. Чижевська*, завідувач кафедри господарського і фінансового контролю Житомирського державного технологічного університету, доктор економічних наук, професор; *В.О. Шевчук*, професор кафедри фінансового аналізу та контролю Київського національного торговельно-економічного університету, д.е.н., професор.

Кулик В.А.

К16 Бухгалтерський баланс: минуле, сучасне, майбутнє: Монографія. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2010. – 186 с.

ISBN 978-966-7971-67-0

У монографії розкрито теоретико-методологічні засади бухгалтерського балансу та розглянуто його значення в управлінні підприємством. Висвітлено історичний аспект розвитку бухгалтерського балансу, зроблено акцент на сучасних проблемах і тенденціях розвитку бухгалтерського балансу на мікро- та макрорівнях.

Монографія рекомендується для використання докторантами, аспірантами, магістрантами, науковими співробітниками, які цікавляться розвитком бухгалтерського обліку в Україні та світі.

УДК 657
ББК 65.052

ISBN 978-966-7971-67-0

© **ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2010 р.**
© **Кулик В.А., 2010 р.**

ЗМІСТ

ВІД АВТОРА	4
РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗИС БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	6
1.1. Періодизація розвитку бухгалтерського балансу як необхідна умова розуміння його становлення та формування	6
1.2. Балансове узагальнення: виникнення та розвиток в межах облікових теорій.....	26
Висновки до першого розділу	37
РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	39
2.1. Концептуальні основи бухгалтерського балансу: принципи побудови, вимоги до інформації.....	39
2.2. Різноманітність бухгалтерських балансів та їх значення	56
2.3. Формування інформації бухгалтерського балансу на основі облікової політики підприємства	67
Висновки до другого розділу	85
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ В УКРАЇНІ ..	87
3.1. Оцінка статей бухгалтерського балансу відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку: статико-динамічний підхід	87
3.2. Удосконалення бухгалтерського балансу як інструменту управління підприємством	95
3.3. Макроекономічний аспект розвитку бухгалтерського балансу	128
Висновки до третього розділу	134
ВИСНОВКИ.....	136
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	139
ДОДАТКИ.....	149

ВІД АВТОРА

Перехід від індустріального до інформаційного суспільства, трансформація моделей економічного розвитку під впливом глобалізації економіки, інтелектуалізація праці, дематеріалізація виробництва породжують принципово нові проблеми, які потребують інших концептуальних рішень і переосмислення низки фундаментальних теоретико-методологічних принципів та понять економічної науки. Закономірно, що цей процес вимагає розробки принципово нових підходів до прийняття рішень, спрямованих на формування та забезпечення успішної реалізації конкурентної тактики і стратегії підприємницької діяльності. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема інформаційного забезпечення процесу прийняття рішень. Центральною складовою фінансової звітності як основи інформаційного забезпечення є бухгалтерський баланс, використання якого на належному рівні дозволяє обґрунтування і прийняття рішень, що забезпечує підвищення ефективності економіки країни в цілому.

У монографії зроблено спробу прослідкувати формування бухгалтерського балансу від найдавніших часів до сьогодні, а також передбачити можливі напрями його розвитку. Три розділи монографії висвітлюють бачення автором проблем бухгалтерського балансу у минулому, теперішньому та майбутньому.

У першому розділі детально розглянуті етапи розвитку бухгалтерського балансу, висвітлено особливості його складання та використання, розроблено періодизацію. Такий підхід дозволяє розкрити закономірності еволюції бухгалтерського балансу та спрогнозувати тенденції його змін.

Змісту, структурі бухгалтерського балансу, принципам його складання та якісним характеристикам відображуваних у ньому даних присвячений другий розділ монографії, обґрунтовується думка про те, що комплексне вивчення бухгалтерського балансу та його значення в управлінні дозволить максимально використовувати його інформацію для покращення ефективності діяльності підприємств в умовах переходу до інформаційного суспільства.

Особлива увага приділяється використанню бухгалтерського балансу зовнішніми та внутрішніми користувачами, розроблено форми бухгалтерського балансу, що можуть входити до системи управлінської звітності підприємства, а також узгодженості змісту та

структури бухгалтерського балансу із системою національних рахунків.

Автор усвідомлює неможливість охопити всі джерела, присвячені цій темі. Тому при вивченні праць попередників зроблена спроба знайти оптимальне співвідношення між обсягом залучених джерел та обґрунтованістю висновків.

Вихід монографії став можливим завдяки підтримці колективу кафедри бухгалтерського обліку і аудиту ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», яку очолює кандидат економічних наук, професор Ю. А. Верига. Особливу подяку за підтримку та наукову дискусію автор висловлює кандидату економічних наук, доценту О. М. Губачовій, кандидату економічних наук Ю. О. Ночовній Ю.О., кандидату економічних наук Г. О. Соболю.

Автор висловлює щирі подяку рецензентам доктору економічних наук, професору Л. В. Чижевській та доктору економічних наук, професору В. О. Шевчуку за корисні поради та слушні зауваження щодо покращення монографії.

РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗИС БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

1.1. Періодизація розвитку бухгалтерського балансу як необхідна умова розуміння його становлення та формування

Виникнення і розвиток бухгалтерського балансу є складовою історії обліку, вивчення якої дозволяє зрозуміти економічне життя минулих століть, осмислити досвід попередників. Узагальнення історичних аспектів розвитку бухгалтерського балансу надає можливість усвідомити його сучасне значення та передбачити напрями подальшої еволюції.

Дослідженню історії бухгалтерського балансу присвятили свої праці багато вітчизняних та іноземних вчених, серед них В.Е. Ануфрієв [2, с. 68-75], Й. Бетге [9, с. 123-134], Н.А. Бреславцева [14, с. 5-32], Ф.Ф. Бутинець [16, с. 567-589], М.І. Кутер [61, с. 60-61], Є.В. Мних [73, с. 6-78], М.Я. Остап'юк [81, с. 23-45], З. Пліса [89, с. 492-500], Я.В. Соколов [109, с. 234-265], К.Ю. Циганков [123, с. 53-62; 124, с. 56-62; 125, с. 55-59], Л.В. Чижевська [128, с. 18-67]. Історичні аспекти бухгалтерського балансу узагальнювалися вченими у розрізі численних наукових шкіл, течій та напрямів, і жоден із них не намагався систематизувати історичні аспекти розвитку балансу за періодами.

Облік як засіб управління господарством зародився в сиву давнину і виник з потреб відображення процесу створення матеріальних благ, оскільки тільки матеріальне виробництво на розширеній основі є рушійною силою розвитку суспільства. Саме воно створює необхідність вимірювання, визначення, обліку, підрахунку. Баланс, як одна із центральних економічних категорій, використовується в економічному житті з давніх часів (табл. 1.1).

Матеріальні баланси широко використовувалися у Стародавньому Китаї для забезпечення контролю за рухом і збереженням цінностей, в основу обліку була покладена чотиригранна система обліку матеріальних цінностей (1.1):

$$H - B = Z_k - Z_n, \quad (1.1)$$

де H - надходження, B - видаток, Z_k - залишок на кінець, Z_n - залишок на початок [81, с. 30].

Таблиця 1.1

Розвиток балансу у Стародавньому світі та Середньовіччі

Країна	Вид балансу	Особливості складання та використання балансу
Стародавній Китай	Матеріальний баланс	Використання балансів для контролю за рухом і збереженням цінностей
Стародавня Греція	Баланс окремих господарств, баланс фінансово-кредитних установ	Використання балансів для контролю за рухом коштів від здійснення кредитних операцій
Стародавній Рим	Баланс держави	Складання балансу державного господарства для відображення кошторисних асигнувань та їх виконання, а також найважливіших предметів державної власності (ліси, луки, солеварні, флот)
	Баланс родини	Складання бухгалтерського балансу з використанням подвійного запису у грошовому вимірнику
Середньовічна Італія	Пробний баланс	Складання балансу - процедура пов'язана установленням тотожності оборотів по дебету й кредиті рахунків Головної книги
	Баланс підприємства	Використання балансу як однієї із форм звітності, на основі якої інтерпретувалися дані бухгалтерського обліку

Аналогічний підхід при складанні звітності фінансово-кредитних установ (трапез) використовувався в античному світі. Відомості щодо надходження і вибуття коштів оприлюднювались у вигляді звітів, які вибивали на кам'яних плитах або дощечках і розміщали на агорі, діловому центрі міста [51, с. 182].

У Стародавньому Римі, з його величезними багатствами, ведення обліку на державному рівні було необхідним для здійснення контролю та ефективного управління. Бюджетний облік розвивався в масштабах всієї імперії. За часів правління Юлія Цезаря, у кожній провінції велася книга кошторисних асигнувань та їх використання, ці дані потім узагальнювались у книзі імперських рахунків, яку можна розглядати як перший баланс державного господарства [81, с. 39].

Саме у цей період завершився розвиток стародавнього бухгалтерського обліку. Римська облікова система опосередковано увібрала всі переваги та позитивні риси грецької та східної бухгалтерії, водночас римляни збагатили науку багатьма новими ідеями. Однак, М.Я. Остап'юк, М.Р. Лучко, Й.Я. Даньків [81, с. 41], відзначають ряд недоліків стародавнього обліку, зокрема, дані бухгалтерських балансів не узагальнювались, не складались оборотні відомості, не велась Головна книга, майно власника не відокремлювалося від майна підприємства.

Таким чином, можна зробити висновок, що у Стародавньому Світі баланс використовувався як система показників, що відображала кількісне співвідношення двох елементів або сторін будь-якої діяльності (доходів і видатків держави, вхідних і вихідних грошових потоків), при цьому використання балансу в облікових процедурах ще не відбувалося. Такими є традиційні погляди вчених на розвиток бухгалтерської науки у Стародавньому Світі, проте дослідження деяких російських вчених, що були проведені в останні роки, спростовують цю теорію.

Так, К.Ю. Циганков [123, с. 53-62] стверджує, що подвійна бухгалтерія зародилася саме у Стародавньому Римі, наслідком її застосування стало складання бухгалтерського балансу. Основи подвійної форми ведення бухгалтерського обліку пізніше знаходять своє відображення у Середньовіччі у вигляді венеціанського і флорентійського способів бухгалтерського обліку. Вчений зазначає, що перший варіант – венеціанський, був спрощеним і використовував баланс лише як спосіб перевірки правильності ведення бухгалтерського обліку через складання пробного балансу. Другий, флорентійський, був значно складнішим і, практично ідентичним до сучасного. Тут баланс використовувався як одна із форм звітності, на основі якої інтерпретувалися дані бухгалтерського обліку. Однак, флорентійський варіант подвійної бухгалтерії до середини XIX ст. тримався у таємниці, тому розвиток подвійної бухгалтерії відбувався через удосконалення венеціанського способу обліку.

У вітчизняній літературі появу бухгалтерського балансу відносять до середини XIV століття, і притримуються версії, що виникнення подвійної бухгалтерії пов'язано з Л. Пачолі та його Трактатом «Про рахунки та записи» [86, с. 12]. У ньому зазначено, що рахунки активів, включаючи особисте майно купця, повинні розміщуватися зліва, а джерела їх утворення - з права. Так, у бухгалтерському балансі

з'явилися дві сторони - актив і пасив. Записи господарських операцій за однією і тією ж сумою за двома типами рахунків Головної книги формували баланс, який використовувався для контролю за правильністю застосування подвійного запису. Отже, у Трактаті вперше йдеться про перевірочний баланс та про баланс як таблицю, що відображає стан майна і його зв'язок з інвентарем [128, с. 29].

З XIV ст., як відзначає Ф.Ф. Бутинець [16, с. 665], купці й банкіри починають використовувати бухгалтерський баланс як знаряддя контролю й управління господарством. У компанії Медичі кожне відділення щорічно, на 24 березня, складало баланс, що разом з пояснювальною запискою керуючого відсилався в головну контору у Флоренції, де виявляли прострочену дебіторську заборгованість і робили запити до окремих відділень. Іноді, до балансу прикладали довідку про перспективи погашення боргу. Хоча в банку Медичі й існувало правило, що всі його відділення повинні на те саме число складати звіти, для того часу характерним було нерегулярне подання звітів. До перевантаженості балансів середньовічних фірм призводила відсутність у практиці обліку розподілу рахунків на синтетичні і аналітичні. Так, баланс банку святого Георгія (на 1 січня 1409 р.) містив в активі 95 статей і в пасиві 310, баланс Барселонського відділення компанії Датіні (на 31 січня 1399 р.) більше 110 статей в активі й близько 60 у пасиві. Особливістю середньовічної практики складання бухгалтерського балансу було те, що різниця між дебетовими та кредитовими оборотами, що виникла у результаті арифметичних помилок у підрахунках, не вивірялась, а списувалася на прибутки або збитки.

Отже, у XIV ст. баланс як бухгалтерська категорія ще не викристалізувався. Під балансом Л. Пачолі розумів процедуру, пов'язану із установленням тотожності оборотів за дебетом та кредитом рахунків Головної книги. «Основоположник подвійної бухгалтерії» називає баланс «...способом перенесення втримування однієї Головної книги в іншу, коли першу потрібно замінити новою, чи тому, що вона вся пописана, або заради порядку в літах, як це водиться у відомих місцях і в іменитих купців» [86, с. 67].

Положення «Трактату» знайшли своє продовження в працях Д.Кардано (1539), Д.Манчіні (1549), В.Котрулі (1573), Л.Флорі (1633) в Італії; Я.Імпіна (1543) – в Голландії; І.Готліба (1531) та В.Швайкера (1549) – в Німеччині.

З середини XVI ст. в економіці Західної Європи відбуваються якісні зрушення, спричинені зміною типу економічної системи. У цей період відбувається процес «первісного нагромадження капіталу», в основу якого покладено ринкові відносини. У цей час різко зростає потреба у релевантній інформації про діяльність підприємства, що починає функціонувати як самостійний економічний суб'єкт. Розвиток бухгалтерського балансу у цей період здійснювався у кількох напрямках, найбільш розповсюдженими серед яких були: юридичний, економічний, процедурний, персоналістичний.

Юридичний напрям розвитку бухгалтерського обліку і балансу було започатковано в Іспанії, звідки він поширився майже на всі країни Західної Європи. Його основоположник, видатний іспанський математик і юрист Дієго дель Кастіло у 1522 р. першим визначив поняття бухгалтерського балансу, виходячи із його юридичної природи. До активу балансу він включив заборгованість усіх осіб, з якими було укладено договори, а в пасив - обсяг прав і зобов'язань, що впливали із цих договорів.

Ідеї Д. дель Кастіло були продовжені Г. де Тексада, який метою ведення обліку вважав ефективне управління договірними відносинами і контроль за їх здійсненням. Висунуті ним вимоги щодо необхідності регламентації обліку і структуризації вихідної інформації стали передумовою виникнення теорії звітності. Здобутками названих іспанських вчених стали: обґрунтування необхідності складання періодичної звітності, у центрі якої був бухгалтерський баланс; розвиток ідей про баланс як контрольний обліковий прийом і баланс як форму звітності.

В Італії найвидатнішим представником юридичного напрямку облікової думки був Дж. Чербоні (1827-1917 рр.), автор ієрархічної диференціації рахунків і бухгалтерського апарату, адекватним структурі підприємства. Вершиною створеної ієрархії був найвищий рахунок «Баланс», що, у свою чергу, розпадався на рахунки власника та рахунки агентів і кореспондентів, які потім деталізувалися на нижчих рівнях. Таким чином, найвидатнішим досягненням Дж. Чербоні стало обґрунтування поділу рахунків на синтетичні та аналітичні і побудова бухгалтерського балансу за ієрархічним принципом.

Економічний напрям розвитку облікової думки, що передбачав інвентарне трактування балансу, характерний для нідерландських вчених. Його прибічник Я. Імпін (1485-1540) зазначав, що основою

складання бухгалтерського балансу є перевірка кожної статті в натурі шляхом проведення інвентаризації. Такий прийом, на його думку, забезпечує реальність складеного балансу. Його співвітчизник С.Г. Кардинель (1578-1647), підтримував цю думку і продовжив дослідження бухгалтерського балансу на різних етапах функціонування підприємства та розробив теорію вступного і заключного балансу. Метою складання вступного балансу вважається оцінка розміру залученого капіталу, який можна визначити шляхом віднімання від загальної вартості майна розміру власного капіталу. У заключному балансі, на його думку, ключовим поняттям виступав фінансовий результат діяльності підприємства, що дорівнював приросту власного капіталу [109, с. 180].

Економічний підхід до трактування бухгалтерського балансу підтримував і видатний італійський вчений Ф. Беста (1845-1923). Проголошуючи об'єктом обліку не людські взаємовідносини, а вартість цінностей, на які вони спрямовані, Ф. Беста став автором теорії фонду. Фонд, згідно із його теорією, це загальний обсяг вартостей, вкладених у підприємство, що складається із окремих елементів, кожному із яких відповідає окремих бухгалтерський рахунок. Беста Ф. висував наступні вимоги до структури бухгалтерського балансу: у його активі відображаються рахунки активів і кредиторів, у пасиві - рахунки власника і фінансових результатів.

Вершиною розвитку економічного напрямку облікової думки вважаються праці французьких вчених, зокрема, Е.П. Леоте та А. Гільбо (1819-1895). Виходячи із положень, запропонованої ними теорії, бухгалтерський баланс є наслідком подвійного запису, синтезом рахунків, що не закрилися. На їхню думку, в основі бухгалтерського балансу лежать рахунки, але разом із тим він є відображенням активів та капіталу підприємства із урахуванням отриманого прибутку. Вченими запропоновано в активі балансу відображати основні засоби, капітальні інвестиції, оборотні активи і збитки, а в пасиві - власний капітал підприємства, заборгованість перед кредиторами, прибуток. Таким чином, Е.П. Леоте та А. Гільбо обґрунтували введення до балансу регулюючих рахунків, створивши тим самим «баланс-брутто» і «баланс-нетто».

Незважаючи, на те, що юридичний і економічний напрями розвивалися паралельно, було чимало вчених, які намагалися синтезувати їх основні положення. Так, француз Ж. Саварі (1622-

1690) об'єднуючою категорією для цих напрямів обрав бухгалтерський баланс. У своїх працях він доводив необхідність застосування різних підходів до складання балансу залежно від потреб управління. Зокрема, він виділяв пробні і заключні бухгалтерські баланси, серед останніх - інвентарні та конкурсні. Метою складання пробних балансів, на його думку, було здійснення контролю за правильністю використання подвійного запису. Заключні баланси складалися для обґрунтування управлінських рішень. Особливість складання інвентарних заключних балансів полягала у відображенні в них усіх об'єктів обліку за собівартістю після обов'язкового проведення інвентаризації (економічний підхід). Конкурсні заключні баланси складалися за продажними цінами, що діяли на момент складання балансу (юридичний підхід). При цьому інвентарні заключні баланси використовувалися для оцінки стану майна підприємства, а конкурсні заключні - для визначення фінансового результату.

Концепція німецької облікової школи проявилася у появі процедурного напрямку розвитку обліку. Саме у Німеччині наприкінці XIX на поч. XX ст. зародився оригінальний напрям розвитку облікової теорії – балансоведення, початковою концепцією якого стало вчення І.Ф. Шера (1846-1924). В основу обліку І.Ф. Шер поклав баланс і на основі нього побудував теорію обліку від загального до конкретного. І.Ф. Шер вперше дав визначення балансу, згідно з яким, бухгалтерський баланс є рівністю активу і пасиву, побудований у формі рахунків у заключний день операційного періоду. Сьогодні, як і у ті часи, основою балансу є постулат Шера, що характеризує економічну сутність підприємства: $A = P$, (де A – актив, P – пасив). Відповідно до цього рівняння, він назвав рахунки активними та пасивними, і поклав, таким чином, початок алгоритмізації обліку.

На відміну від економічного, юридичного та процедурного напрямів розвитку облікових ідей, прихильники персоналістичного напрямку спрямовували свої зусилля на вирішення практичних облікових завдань. Вченими було розроблено теорію персоніфікації рахунків, що інтерпретувалися як екрани, за допомогою яких здійснюється спостереження за поведінкою агентів підприємства (власників, працівників, дебіторів, кредиторів).

Яскравий представник цього напрямку - англійський вчений Л.Р. Діксі (1864-1932), який присвятив свої праці оцінці окремих об'єктів обліку та її зміні під впливом інфляції, звернув увагу на

можливість отримання підприємством потенційного прибутку або збитку, що виникає при зміні цін на активи. Бухгалтерський баланс, на його думку, був найзручнішим способом чіткого розподілу фінансового результату між звітними періодами і достовірного відображення фінансового стану підприємства. На той час таке твердження можна було назвати революційним, адже необхідність закриття транзитних рахунків у кінці звітного періоду перед складанням балансу ще не була загальновизнаною. У працях Л.Р. Діксі, крім облікових аспектів, знайшли своє обґрунтування аудиторські процедури. Призначення аудиту, на думку науковця, полягало у підтвердженні правильності та об'єктивності даних бухгалтерського балансу.

На початку XX ст. бухгалтерія трансформувалась в балансоведення або в балансовий облік. Значний внесок в теорію балансу зробили російські вчені, які продовжили свої дослідження у межах радянської облікової науки.

Виходячи з позиції мінової теорії, Є.Є. Сіверс (1852-1917) зробив висновок, що бухгалтерський баланс є наслідком записів по рахунках. Звідси випливало положення про незалежність балансу від інвентарю. М.О. Блатов, учень Є.Є. Сіверса, стверджував, що бухгалтерський баланс є наслідком подвійного запису. З ним погоджувався і захищав цю ж думку А. Гуляєв.

Автором балансової теорії вважають М.С. Лунського (1867-1956). Його заслугою було введення в теорію обліку категорій суцього і належного. Категорії суцього відповідає інвентар, належного - баланс. На відміну від Є.Є. Сіверса, М.С. Лунський зводив інвентар до балансу і будував баланс на інвентарі, перетворюючи належне в суще, в той час, як Є.Є. Сіверс визнавав автономне значення цих двох категорій.

Галаган О.М. (1879-1938) вважав, що облік починається із спостереження за цими цінностями, з якими одиничне господарство починає економічну діяльність. Інформація про такі цінності формується в інвентарі, а перетворений і представлений в стислій формі інвентар називається балансом. Інвентар і баланс відображають статику господарства, тобто наявність цінностей і зобов'язань на певний момент часу. Цим О.М. Галаган виступив проти поглядів М.О. Блатова, Є.Є. Сіверса, які вважали, що баланс впливає з рахунків і нічого спільного з інвентарем не має. Після цього одні автори будуть стверджувати, що баланс тільки перетворений, стислий

інвентар, інші, - що баланс, на відміну від інвентарю, базується на документах і впливає безпосередньо з бухгалтерських рахунків. Звідси виникла чисто дидактична проблема: чи створений баланс з рахунків або ж він є підставою для їх відкриття.

Так, на думку російського вченого Н. Арінушкіна, різниця між інвентарем та балансом полягає в методі їх складання та способі відображення необхідної інформації. Арінушкін Н. приходить до висновку, що майно, детально відображене в інвентарі, для балансу береться в узагальнених групах активу і пасиву. На підставі цього Н. Арінушкін стверджує: 1) баланс та інвентар відображають одне і те ж майно; 2) грошові підсумки, які виражають загальну вартість майна в балансі та інвентарі, повинні бути рівними між собою; 3) баланс в своїх показниках повинен базуватись на інвентарі; 4) відмінність між інвентарем та балансом полягає в тому, що в інвентарі майно відображається детально, а в балансі – узагальнено.

Своєрідну архітектуру балансу запропонував у 1925 році О. Усачов. Він рекомендував викладати баланс в сальдових сумах не на двох сторінках, а на одній з двома окремими графами і двома загальними: одна - для дебету (активу) і одна - для кредиту (пасиву) в наступному порядку: спочатку під заголовком "Речові цінності" розміщуються один під одним в порядку зростаючої ліквідності всі рахунки, на яких ведеться облік речових цінностей, а також суми заборгованості підзвітних осіб. При цьому, в першій графі проставляються суми кожного рахунку, а в другій - підсумки по групі майна однакової ліквідності, і в графі «Дебет» - загальний підсумок всіх сум другої графі.

Питання перебудови і удосконалення балансу розглядались в роботах С.О. Щенкова та В.Ф. Палія. Щенков С.О. пропонував структуру балансу, що складається із наступних розділів: 1) основні засоби; 2) оборотні засоби загального призначення (такі, що нормуються та не нормуються); 3) оборотні засоби спеціального призначення; 4) капітальні вкладення.

Дана структура мала наступні особливості: 1) відокремлені відображення статутного фонду в частині основних та оборотних засобів (в першому та другому розділі балансу); 2) зібрані в окремі розділи балансу всі активи та джерела їх покриття, що дозволяє їх порівнювані та мати всередині балансу свого роду мікробаланси; 3) всі контрактивні статті (знос основних засобів, знос малоцінних та швидкозношуваних предметів) перенесені у відповідні розділи активу

зі знаком мінус, контрпасивні (вилучені засоби за рахунок прибутку) - у відповідні розділи пасиву і також зі знаком мінус. Це, на думку автора, робить баланс більш показовим, інформативним та реальним і не збільшує штучно підсумок (валюту) балансу; 4) збиток в балансі, а саме в пасиві балансу, відображається зі знаком мінус.

Дещо іншу структуру балансу пропонує В.Ф. Палій. Він виділив в ньому три розділи: 1) оборотні засоби загального призначення (такі, які нормуються та не нормуються); 2) спеціальні оборотні засоби; 3) основні засоби та капітальні вкладення. Запропонована структура побудована за принципом важливості інформації для управління і має внутрішню балансову ув'язку в більшості розділів.

Критикуючи В.Ф. Палія, А.К. Марченко виступає проти включений витрат на капітальний ремонт основних засобів та джерел їх покриття у розділ основних засобів та капіталовкладень і захищає баланс С.О. Щенкова, який відніс ці витрати до розділу спеціальних оборотних засобів.

У балансі радянського підприємства, власником якого була держава - розпорядник суспільної соціалістичної власності на засоби виробництва, легко помітити відмінності від балансів приватних підприємств. Ці відмінності Н.Р. Вейцман сформулював у вигляді тез.

1. Виділення підприємствам необхідних засобів здійснюється державою за допомогою точно встановлених джерел фінансування (для потреб тривалого використання) і кредитування (для короткотривалих потреб). У балансі поданий вичерпний перелік цих джерел, а також відображені додаткові асигнування і повернення засобів, що мали місце в звітному періоді.

2. Обладнання та необхідні підприємству матеріально-виробничі запаси надходять і відповідно відображаються в балансі в розмірах, які відповідають обсягу і характеру виконаних підприємством планових завдань. Величина інших активів також регулюється. Безплановий, довільний їх ріст припиняється всіма можливими засобами.

3. Поряд з прибутком від операцій звітного періоду, в балансі заочно фіксуються відрахування з прибутку, що були здійснені згідно з директивами вищестоящих господарських органів.

Структура балансу постійно зазнавала змін одночасно зі змінами в обліку. У 20-30-х роках таким змінам сприяла повна ліквідація акціонерних товариств та проведення в 1930-31 рр. кредитної реформи.

Перші спроби уніфікувати схеми балансів, а також схеми звітності відносяться до початку 1924 р., коли почали видаватись різного роду інструкції, присвячені методам складання балансу і формам різних видів звітності. Завдяки уніфікованим формам балансів і застосуванню однакових способів ведення обліку, і стало можливим складати зведений баланс по окремих галузях народного господарства. Так, за 1924-1926 рр. склалися зведені баланси не тільки по окремих галузях промисловості (союзної, республіканської і місцевої), але і баланси по державній торгівлі і кооперації, а також по всіх банках. Поряд з цими досягненнями існували і недоліки: 1) зведені баланси по окремих галузях народного господарства склалися із значним запізненням; ця обставина вплинула на несвоєчасне використання бухгалтерських даних; 2) відсутність однакових методів оцінки статей балансу (рахунків майна, матеріальних цінностей і дебіторських боргів) а також можливості пов'язати різні види звітності – бухгалтерську, статистичну і оперативну; дублювання одних і тих же даних в різних формах звітності зробило її громіздкою та недоступною для розуміння досить широкому колу осіб.

Норми оцінки статей балансу були встановлені Радою Праці і Оборони 28-го липня 1926 р. Правила оцінки статей балансу полягали у наступному: матеріальні цінності (товари, матеріали, сировина, цінні папери) і майно повинні по закінченні року оцінюватись за собівартістю. Тільки в тому випадку, коли собівартість товарно-матеріальних цінностей вища за ціни, затверджені регулюючими органами, дозволяється на різницю створювати особливий резерв. Майно – рухоме і нерухоме - повинно оцінюватися за первісною інвентарною оцінкою.

Таким чином, вперше була усунена можливість самостійних переоцінок залишків майна і товарно-матеріальних цінностей. Це означає, що основні вимоги рахівництва про оцінку статей майна і товарно-матеріальних цінностей знайшли повне відображення в особливих правилах з оцінки статей балансу. У тих же правилах зазначається порядок визначення сумнівності або безнадійності дебіторських боргів, а також порядок списання організаційних витрат, капітальних витрат, збитків від стихійного лиха тощо.

Схема бухгалтерського балансу, що діяла до кінця 1938 р., не відповідала вимогам його аналітичного використання. Вона не забезпечувала прямого відображення в балансі величини власних

оборотних засобів підприємства. Для аналітичної обробки балансу потрібно було заповнювати спеціальні форми його розкладання.

На початку п'ятдесятих років були вжиті заходи щодо підвищення аналітичності балансу. Якщо раніше в балансах наводились тільки нормативи оборотних засобів на кінець звітного періоду, то починаючи з річного звіту за 1949 р., стали показувати нормативи як на дату складання балансу, так і на початок року. Це особливо важливо для аналізу зведених звітів, оскільки кількість підприємств, баланси яких зводяться, може змінитися.

Протягом 1949-1956 рр. поступово склалася система додатків до балансу, яка дозволяла робити висновок про наявність на підприємствах понаднормативних запасів, не прокредитованих банком. Відповідно до термінології, прийнятої в нормативних документах 1951 р., групи балансових статей почали називати розділами.

У СРСР для підприємств кожної галузі народного господарства встановлювалися певні схеми побудови бухгалтерського балансу. Схема балансу, що застосовувалась у торгівлі, нараховувала 28 груп в активі і 29 в пасиві, об'єднаних в розділи.

У 1951-1952 рр. в журналі «Бухгалтерский учет» була проведена дискусія про шляхи удосконалення балансу промислових підприємств. Майже всі учасники дискусії зійшлися на тому, що баланс діючої форми недостатньо аналітичний, адже в ньому замало планових показників. Пропонувалось доповнити баланс такими показниками фінансовою плану, як прибуток та його розподіл, бюджетне і внутрішньосистемне фінансування оборотних засобів, а також даними про ліміт банківського кредиту. Савичев П.І. досить резонно наполягав на тому, щоб у балансі крім постійних нормативів оборотних засобів, наводились планом і показники запасів в цілому, тобто включаючи передбачені планом понаднормативні залишки, що кредитуються банком.

Ставилося питання про зміну порядку відображення в балансі фінансових результатів і вилучених коштів. Басманов І.А. та Савичев П.І. пропонували відображати ці показники в самостійному розділі, відокремивши вилучення з прибутку від вилучень із статутного фонду та інших джерел. А. Іванов вважав за можливе взагалі виключити вилучені кошти з балансу, зберігаючи при цьому в ньому тільки частину прибутку, що залишилася в обігу.

У результаті поступового доповнення додатків і змін загальна кількість показників балансу (не враховуючи зведених рядків) зросла з 250 за формою, затвердженою в січні 1941 р., до 415 за формою 1953 р. (не враховуючи розділ Г, який був відсутній в формі 1941 р.). Схема балансу на 01.01.54 р. включала 208 позицій, а з позабалансовими статтями і довідками - 238. З введенням балансових статей у зв'язку з проведенням тих або інших фінансових заходів баланси не звільнялись від впроваджених раніше статей, які встигли втратити свою актуальність. Така деталізація не була виправдана.

У 1954 р. було встановлено, що протягом року перша графа балансу «На початок року» промисловими підприємствами не заповнюється. Вона зберігалась тільки для зведених квартальних балансів трестів, головних управлінь, міністерств. Така вказівка повторювалась і в 1956, і в 1957 рр. У подальшому від цього спрощення також відмовились. Структура ж бухгалтерського балансу промислових підприємств визначалась переважно їх фінансовими відносинами з державним бюджетом та вищестоящими органами управління промисловістю. Зосередження всієї промисловості і переважної частини торговельних підприємств у соціалістичному секторі народного господарства закономірно спричинило зникнення з балансів цілого ряду статей, далеких за своєю природою від соціалістичної економіки. Це стосується, передусім, тих статей, які до 1930 р. розміщувались в балансі під назвою «Капітали» (статутний, акціонерний, амортизаційний, резервний). Відпала потреба і в таких контрпасажах, як «Нерозподілені акції та паї», «Акціонери по розрахунках за акції». Ще більш вагомими виявились зміни в структурі балансу, викликані кредитною реформою. Вони спричинили вилучення великої групи статей як в активі, так і в пасиві, так, наприклад, зникла категорія рахунків векселів - одержаних та виданих. Після проведення відповідних заходів число балансових статей скоротилось приблизно на чверть. Баланс промислового підприємства 1958 року вже передбачав 149 рядків, включаючи проміжні підсумки, а з додатковими довідками - 170 рядків.

У 60-70-х роках наголос при побудові балансу робився не тільки на завданні планування, економічного аналізу і контролю, але й на специфіці виробничо-господарської діяльності підприємства.

За часів соціалізму відмінності у формі власності позначалися ті джерела формування господарських засобів. Так, в пасиві балансу державного підприємства головне джерело засобів відображалось у

статті «Статутний фонд», оскільки державні підприємства наділялися основними і оборотними засобами за рахунок державного бюджету. У балансі ж колгоспу найважливіші джерела засобів представлені статтями «Неподільний фонд і пайові внески» та «Фонд власних оборотних засобів», оскільки колгоспи та інші кооперативні організації створювали свої господарські фонди за рахунок коштів своїх учасників. Крім того, на структуру балансу впливала галузь народного господарства. Так, в активі балансу виробничого підприємства були такі статті, як «Сировина і основні матеріали», «Незавершене виробництво», «Готова продукція», тощо. Цих статей, як правило, не було в балансі торговельного підприємства, і навпаки, в балансі торговельного підприємства були такі статті, як «Товари в дорозі», «Товари на складі», «Товари в роздрібних магазинах».

У той же час світова економіка розвивалася на основі пріоритетності приватної власності, тому формування балансу здійснювалося під впливом інших чинників. На початку XX ст. бухгалтерський баланс розвивається у межах облікових концепцій, що кожна із яких має свої особливості. До них належать:

- ступінь державного впливу на організацію обліку на підприємстві. Для країн із кодифікованою системою права характерна чітка регламентація процесів організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності. Країни з прецедентною системою законотворення впроваджують довільний підхід до регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності. У цих країнах основні принципи ведення обліку та складання звітності встановлюються професійними організаціями;

- орієнтація на задоволення інформаційних потреб користувачів інформації, які є основними постачальниками капіталу в країні (банки, держава, акціонери). Від того, яка група користувачів є основним постачальником капіталу, залежить мета бухгалтерського обліку, його якісні характеристики та основні принципи побудови. У країнах, де основними кредиторами підприємств є держава і банки, бухгалтерський облік орієнтований на задоволення потреб фіскальних органів та кредитних організацій. Якщо ж формування капіталу прямо пов'язано із ступенем розвитку фондового ринку і присутня жорстка конкурентна боротьба за джерела капіталовкладень, то бухгалтерський облік підприємств орієнтується на запити потенційних інвесторів і кредиторів;

– пріоритетність макро- або мікроінтересів держави. Макроекономічні інтереси держави, це, насамперед, зацікавленість у розширенні експортно-імпортних операцій, залученні іноземного капіталу, входження у світове співтовариство. Перед країною, що поставила такі цілі, постає питання уніфікації облікових стандартів із стандартами країн-партнерів. Якщо ж, першочерговим завданням держави є вирішення внутрішніх економічних проблем, облікова концепція буде знаходитися під впливом національних традицій, що мають свої особливості у кожній країні;

– геополітичне положення країни. Прикладом впливу геополітичного положення на облікову концепцію є взаємовідносини між країною-монополією та країнами, що у минулому були її колоніями. Зокрема, особливості облікової концепції Великобританії прослідковуються в облікових концепціях таких країн як Австралія, Індія, Нова Зеландія, ПАР, Шрі-Ланка та інші.

Отже, формування певної облікової концепції відбувається під впливом всієї сукупності перерахованих вище факторів, причому різноманітність облікових концепцій пояснюється різним ступенем їх сполучуваності.

До найбільш поширених облікових концепцій, що зумовили набуття бухгалтерським балансом його особливостей відносяться:

– англо-американська облікова концепція, що використовується в Австралії, Великій Британії, Канаді, Новій Зеландії, США, Японії;

– континентальна облікова концепція, що широко розповсюджена у більшості західноєвропейських країн.

Для країн, що відносяться до англо-американської облікової концепції характерний довільний підхід до ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності. Основою такого підходу є принцип «дозволено те, що не заборонено». Облікові стандарти у цих країнах не регламентуються державою, а розробляються професійними організаціями і носять не обов'язковий, а рекомендаційний характер. Ними передбачаються загальні принципи побудови обліку та звітності, усе інше визначається підприємством самостійно. Особливістю складання балансу у країнах, що відносяться до англо-американської облікової концепції, є відсутність жорсткої законодавчої регламентації порядку оцінки статей балансу, його змісту, структури та форми подання.

Використання бухгалтерського балансу у межах англо-американської облікової концепції здійснюється у двох напрямках:

- використання балансу як елементу методу бухгалтерського обліку у вигляді пробного балансу. При цьому пробний баланс є завершальною процедурою узагальнення облікової інформації перед складанням звітності, основне призначення якого полягає у виявленні помилок, що могли бути допущені в обліку. Дані пробного балансу використовуються для складання фінансової звітності;
- використання балансу як однієї із форм звітності. Баланс як форма звітності у межах англо-американської облікової концепції має два варіанти прояву: англійський та американський, кожному із яких характерні власні особливості у змісті та структурі (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Особливості побудови англійського та американського варіантів бухгалтерського балансу

Ознаки	Англійський варіант (Австралія, Великобританія, Нова Зеландія, ПАР)	Американський варіант (Канада, Мексика, США, Японія)
Порядок розміщення активів	у порядку зростання ліквідності	у порядку зниження ліквідності
Порядок розташування зобов'язань	у порядку зростання термінів погашення	у порядку скорочення термінів погашення
Склад активу балансу	необоротні активи, оборотні активи, поточні зобов'язання (вираховуються із підсумку балансу)	необоротні активи, оборотні активи,
Склад пасиву балансу	капітал, довгострокові зобов'язання	капітал, зобов'язання
Підсумкові показники балансу	активи, чисті активи, капітал, що використовується	активи, зобов'язання, капітал
Форма балансового зв'язку	$A - Z = K$	$A = Z + K$
Формат	вертикальний	визначається підприємством самостійно

На відміну від англо-американської облікової концепції, у західноєвропейських країнах, яким притаманна континентальна облікова концепція, стандартам обліку і звітності надається статус законів. При цьому форма, зміст і структура бухгалтерського балансу визначені чинним законодавством та є обов'язковим для складання усіма підприємствами.

У більшості країн, що застосовують континентальну облікову концепцію, статті активу балансу розміщені у порядку зростання їх ліквідності, а статті пасиву - у порядку скорочення термінів їх погашення. У деяких країнах статті балансу групуються ще й за економічним змістом. Так, у балансах польських підприємств у межах кожного розділу активу і пасиву виділено окремі групи статей. Зокрема, у розділі «Довгострокове майно» виділено наступні групи: «Нематеріальні цінності і права», «Речове довгострокове майно», «Фінансове довгострокове майно». Схожий підхід до групування статей балансу використовується італійськими та німецькими підприємствами.

Наведені особливості балансу в межах різних облікових концепцій більше стосуються формату даного звіту. Проте, кожна країна має власні особливості щодо визнання, оцінки і відображення в обліку окремих видів активів, зобов'язань і капіталу, що суттєво впливають на зміст бухгалтерського балансу.

Розвиток ринку капіталу, пов'язаний із виникненням та функціонуванням транснаціональних корпорацій, інформатизація та глобалізація суспільства обумовили початок останнього етапу розвитку бухгалтерського балансу. Це пов'язано з тим, що здійснення ефективного управління потребувало однорідної облікової інформації, яку не можливо було отримати у зв'язку із розбіжностями у веденні обліку та складанні звітності різних країн. У відповідь на це, почали формуватися міжнародні стандарти обліку і звітності, метою створення яких стала уніфікація вимог до облікової інформації, у тому числі й до бухгалтерського балансу.

Уніфікація балансу відповідно до вимог міжнародних стандартів почалася у 70-х рр. XX ст., коли професійними провідними організаціями провідних країн світу було створено Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (зараз, Комітет з міжнародних стандартів фінансової звітності (КМСФЗ). Нині, це незалежна організація до якої входять представники більше ста країн світу, основною метою якої є розробка та впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ).

За останні роки КМСФЗ вдалося досягти значних успіхів у справі організації міжнародних стандартів, їхнього прийняття й дотримання у багатьох країнах. Насамперед, важливим є рішення Європейської комісії про обов'язкове застосування міжнародних стандартів для

підготовки зведеної звітності груп компаній у країнах Європейського Союзу з 2005 року.

Незважаючи на те, що вітчизняні П(С)БО побудовані на основі міжнародних стандартів, до цього часу спостерігаються розбіжності щодо особливостей ведення обліку окремих об'єктів та складання фінансової звітності і бухгалтерського балансу, зокрема.

Відмінності вимог національних П(С)БО від положень міжнародних стандартів відносно розкриття інформації в балансі стосуються передусім ступеня деталізації інформації та способу відображення фінансових активів та інвестицій в асоційовані підприємства. У бухгалтерському балансі складеному відповідно до вимог міжнародних стандартів передбачено мінімум статей. Додаткові рядки, заголовки та проміжні підсумки зазначаються в балансі, коли цього вимагає стандарт або якщо таке подання необхідне для достовірного відображення фінансового стану підприємства. У вітчизняному балансі, введення додаткових рядків не передбачено. У балансі, складеному відповідно до міжнародних стандартів, фінансові активи, а також інвестиції в асоційовані підприємства, що обліковуються за методом участі в капіталі, слід подавати окремим рядком. П(С)БО 2 таке виокремлення названих активів не передбачено. Крім того, слід відзначити відмінності у підходах до оцінки та відображення у звітності нематеріальних активів, основних засобів, довгострокових фінансових інвестицій та запасів.

Порівняльний аналіз вітчизняної форми бухгалтерського балансу із формою балансу, встановленою ст. 9 Четвертої Директиви ЄС, свідчить про наявність певних відмінностей, обумовлених різним ступенем деталізації окремих розділів і статей активів та розбіжностями у класифікації зобов'язань (табл. 1.3). Одночасно із цим встановлено, що не існує суттєвих розбіжностей у принципах подання та оцінки статей балансу.

Усунення зазначених розбіжностей щодо відображення в обліку та звітності інформації про активи, зобов'язання та власний капітал забезпечить надання користувачам повної, правдивої та достовірної інформації про фінансово-майновий стан підприємства та надасть можливість бухгалтерському балансу стати надійним інструментом управління незалежним від національних особливостей обліку.

Таблиця. 1.3

Порівняльний аналіз структури бухгалтерського балансу відповідно до П(С)БО 2 «Баланс» та 4-ї Директиви ЄС

Елементи бухгалтерського балансу	Відображення у бухгалтерському балансі відповідно до вимог	
	П(С)БО 2 «Баланс»	4-ї Директиви ЄС
Активи	I. Необоротні активи	C. Основні активи
	Нематеріальні активи, основні засоби та довгострокові біологічні активи (за залишковою вартістю із зазначенням первісної вартості та зносу (амортизації))	I. Нематеріальні активи
		II. Матеріальні активи
		III. Фінансові активи
	II. Оборотні активи	D. Поточні активи
		I. Запаси
		II. Дебіторська заборгованість
		III. Інвестиції
		IV. Кошти в банках та касі
	III. Витрати майбутніх періодів	E. Передплати та нараховані доходи
	IV. Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу	-
Власний капітал	I. Власний капітал	A. Капітал і резерви
		I. Підписний капітал
		II. Рахунок премій по акціях
		III. Резерв переоцінки
		IV. Резерви
		V. Прибуток або збиток минулих періодів
		VI. Прибуток або збиток за звітний період
	II. Забезпечення наступних виплат та платежів	B. Забезпечення
Зобов'язання	III. Довгострокові зобов'язання	C. Кредиторська заборгованість
	IV. Поточні зобов'язання у т.ч. зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	
	V. Доходи майбутніх періодів	D. Нараховані витрати і доходи майбутніх періодів

Вивчення особливостей розвитку бухгалтерського балансу на різних історичних етапах дозволило визначити ключові моменти, що зумовили його перехід на нові щаблі еволюції і ставали початком кожного нового етапу його розвитку. До них відносяться: розвиток товарно-грошових і кредитних відносин; розповсюдження подвійного запису в обліковій практиці; виокремлення підприємств як самостійних суб'єктів господарювання; ріст промисловості у межах національних економік; розповсюдження ТНК та глобалізація суспільства.

Огляд основних історичних аспектів бухгалтерського балансу дозволив виокремити п'ять основних етапів його розвитку, що ілюструють еволюцію даного поняття, набуття ним характерних ознак та властивостей, починаючи з балансу як економічної категорії та, закінчуючи балансом як елементом методу бухгалтерського обліку і формою фінансової звітності (рис. 1.1).

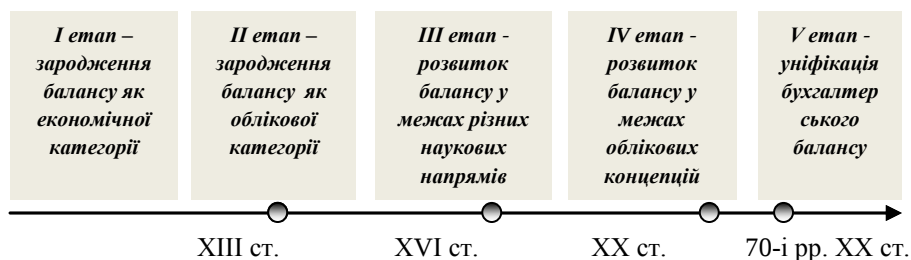

Рис. 1.1. Періодизація розвитку бухгалтерського балансу

Результатом розвитку балансу на першому етапі є його широке розповсюдження у багатьох сферах економічної діяльності, зокрема, при здійсненні торгових та фінансово-кредитних операцій, використання в управлінні державою.

На другому етапі розвитку бухгалтерського балансу подвійний характер відображення господарських операцій зумовив використання балансу як облікової категорії. Поділ рахунків на активні та пасивні став основою формування структури балансу, який і сьогодні має дві складові - актив і пасив. Проте, у цей час баланс не знаходить широкого використання в управлінні і виконує значною мірою лише контрольну функцію.

Наукового обґрунтування бухгалтерський баланс набув на третьому етапі розвитку. Із бухгалтерського балансу почали викристалізовуватися два поняття: баланс як спосіб перевірки правильності застосування подвійного запису і баланс як форма звітності. Водночас, бухгалтерський баланс набуває таких характеристик як періодичність та достовірність. Складання бухгалтерського балансу підпорядковується конкретно визначеній меті - відображення фінансового стану, визначення фінансового результату та виявлення наслідків дійсного чи потенційного припинення діяльності. На цьому етапі почалося використання бухгалтерського балансу в управлінні.

Набуття бухгалтерським балансом характерних для нього сьогодні рис і особливостей відбулося на четвертому етапі його розвитку. У цей час використання бухгалтерського балансу здійснюється у двох напрямках: як елементу методу бухгалтерського обліку для узагальнення облікової інформації та контролю за правильністю ведення бухгалтерського обліку; як форми фінансової звітності, що відображає фінансовий стан підприємства і використовується різними користувачами для прийняття рішень.

На останньому етапі розвиток бухгалтерського балансу відбувається у напрямі його застосування як форми фінансової звітності, яка у майбутньому має стати уніфікованою інформаційною базою для відображення стану активів, зобов'язань та власного капіталу підприємства. Негативним аспектом розвитку бухгалтерського балансу на даному етапі є поступова втрата його значимості як елементу методу бухгалтерського обліку.

1.2. Балансове узагальнення: виникнення та розвиток в межах облікових теорій

Особливі методи дослідження, властиві окремій галузі знань або навчальній дисципліні, визначені характером явищ, що вивчаються. Предмет і об'єкти науки завжди зумовлюють її метод, тобто ті способи і прийоми, за допомогою яких досліджується, пізнається зміст навчальної дисципліни, галузі знань. Бухгалтерський облік також має свої особливі методи дослідження, зумовлені особливостями його предмету і об'єктів. Метод бухгалтерського обліку характеризується одночасним взаємопов'язаним відображенням в цілому і в складових частинах процесів

господарського життя підприємства [126, с. 118]. Одним із елементів методу бухгалтерського обліку є балансове узагальнення. Серед науковців поширеною є думка, що балансове узагальнення є першим аспектом бухгалтерського балансу, другим - виступає бухгалтерський баланс як форма фінансової звітності.

Наукове обґрунтування балансове узагальнення отримало ще на початку XX століття у працях російських, а потім радянських вчених, таких як Р.Я. Вейцман [21, с. 25], О.П. Рудановський [107, с. 35], А.М. Галаган [27, с.12], М.О. Блатов [10, с. 35], М.О. Кіпарисов [51, с. 40], С.О. Щенков [136, с. 96], В.Г. Макаров [65, с.74], В.Ф. Палій, Я.В. Соколов [83, с. 81].

Більшість сучасних вітчизняних вчених у своїх працях зазначають, що балансове узагальнення є способом групування даних через рахунки і подвійний запис, що дозволяє відображувати склад майна суб'єкта діяльності за видами (складом і використанням) та джерелами утворення на певну дату у вартісному вимірнику. Характеристика балансового узагальнення здійснюється виключно через призму бухгалтерського балансу як форми фінансової звітності. Аналіз підходів до визначення сутності бухгалтерського балансу у навчальних посібниках та монографіях українських вчених останніх років підтверджує думку щодо асиміляції балансового узагальнення з бухгалтерським балансом як формою фінансової звітності [133, с. 43; 41, с. 18; 42, с. 24; 24, с. 78].

Встановлення сутності балансового узагальнення стає можливим завдяки працям російських вчених початку XX століття, які давали характеристику даному поняттю. Зокрема, Р.Я. Вейцман, а потім і його послідовник М.О. Кіпарисов, інтерпретували бухгалтерський баланс як один із елементів методу бухгалтерського обліку, використовуючи при цьому поняття «балансове узагальнення». На думку М.О. Кіпарисова, за допомогою балансового узагальнення відображується сукупність майна конкретного підприємства та порядок його створення. Формою візуального відтворення балансового узагальнення є двохстороння таблиця, ліва частина якої – актив, права – пасив. Підсумки активу і пасиву балансу на визначений момент часу повинні бути рівними.

Підхід до визначення бухгалтерського балансу як способу відображення майна та джерел його формування, запропонований М.С. Помазковим продовжено у працях А.М. Галагана. На думку А.М. Галагана, складання балансу передбачає порівняння підсумків

обох його частин - активу і пасиву. Поширення поняття «бухгалтерський баланс» не лише на майно підприємства і джерела його формування, а й на дебет і кредит рахунків бухгалтерського обліку здійснюється у працях М.О. Блатова. Рівність дебетових і кредитових оборотів за транзитними рахунками у кінці звітного періоду, на думку М.О. Блатова, є передумовою виникнення балансу як методу бухгалтерського обліку. Також проявом балансового узагальнення є визначення сальдо за балансовими рахунками. Таким чином, на початку ХХ століття балансовому узагальненню відводилася важлива роль в теорії бухгалтерського обліку, оскільки за допомогою балансового узагальнення здійснювалося обґрунтування рівності обох частин бухгалтерського балансу, а в окремих випадках – дебету та кредиту рахунків. На жаль, сьогодні, значимість балансового узагальнення є майже втраченою, доказом цього є сумніви окремих вчених щодо входження бухгалтерського балансу до елементів методу бухгалтерського обліку та інтерпретації балансу лише як форми фінансової звітності [88, с. 256].

За змістом балансове узагальнення є універсальною категорією, яка урівноважує кількісне співвідношення двох сторін одного поняття, виокремлених за двома ознаками.

До основних характеристик балансового узагальнення відносяться:

- подвійний характер відображення об'єктів в обліку;
- рівність двох сукупностей показників;
- узагальнений характер наведеної інформації.

Подвійний характер відображення даних передбачає, що об'єкт обліку виражений у двох аспектах, що обираються дослідником самостійно залежно від мети дослідження.

Рівність сукупностей показників впливає із подвійного запису як способу відображення господарських операцій. Також, рівність може зумовлюватися особливостями відображуваного об'єкту ($A=P$, де A - актив, P - пасив) або досягатися шляхом введення балансуючих показників ($D=B+FR$, де D – доходи, B – витрати, FR – фінансові результати або $Sp+N=B+Sk$, Sp , – сальдо на початок періоду, N – надходження, B – вибуття, Sk – сальдо на кінець періоду). В останньому випадку, якщо сальдо початкове дорівнює нулю, то сальдо кінцеве виступає балансуючим показником.

Узагальнений характер наведеної інформації передбачає використання єдиного грошового вимірника, що забезпечує її зіставність, а також виявлення зв'язків між досліджуваними

сукупностями показників. Досліджуваними сукупностями показників, що зіставляються за допомогою балансового узагальнення можуть виступати: актив і пасив, доходи та витрати, активи й джерела їх утворення.

Враховуючи основні характеристики балансового узагальнення, балансове узагальнення як елемент методу бухгалтерського обліку - це спосіб подвійного відображення сукупностей об'єктів обліку, що характеризують явище чи процес у двох різних аспектах, є рівнозначними або урівноважуються за допомогою балансуючого показника.

Відповідно до сформульованого визначення балансового узагальнення можна виокремити його форми, що використовуються в бухгалтерському обліку (рис. 1.2).

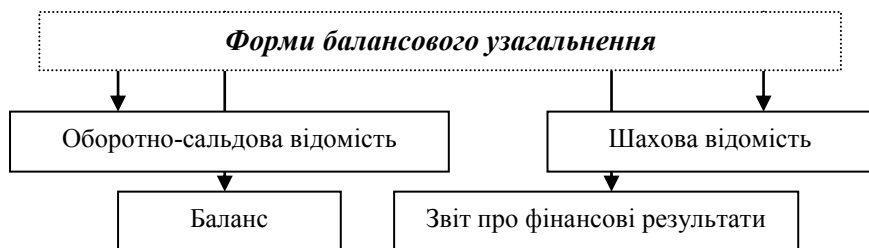

Рис. 1.2. Форми балансового узагальнення в бухгалтерському обліку

Ідея про віднесення оборотно-сальдової відомості до форм балансового узагальнення не нова. Наприкінці XIX ст. А. Прокоф'єв писав: «...У Головній може бути відкрито багато рахунків, розташованих на сотнях сторінок. Звичайно, огляд справи по Головній, що вміщує в себе записи всіх оборотів, є не зручним: для досягнення цієї зручності вся Головна вибирається на один аркуш – ця вибірка називається балансом, тобто рівновагою, рівністю обох сторін Головної...» [16, с. 29]. Серед сучасних вчених зазначену тезу у своїх дослідженнях обґрунтовує П.Я. Хомин, який пропонує застосування узагальнюючого рахунку - балансу при визначенні підсумків за Головною книгою [120, с. 56-62]. Такий підхід до балансового узагальнення є досить звуженим і не повною мірою характеризує напрями його використання в обліку.

Ще однією формою балансового узагальнення є шахова відомість. Так, у шаховій відомості узагальнюється інформація про стан майна

та джерел його формування на початок і кінець звітного періоду, а також інформація про обороти, що урівноважуються. Інформація про обороти за кожною кореспонденцією рахунків, що використовується на підприємстві, підвищує аналітичність даного документу. Крім, оборотно-сальдової та шахової відомостей застосування балансового узагальнення в обліку здійснюється у балансі та звіті про фінансові результати.

У бухгалтерському балансі врівноважуються майно підприємства та джерела його утворення, їх групування здійснюється за двома аспектами: економічному – в активі балансу, правовому – в пасиві балансу.

У звіті про фінансові результати шляхом використання балансового узагальнення, групується інформація щодо доходів і витрат підприємства, що відображають різні стадії обороту капіталу та врівноважуються показником прибутку або збитку.

Доказом існування балансового узагальнення є результати, проведеного автором дослідження облікових теорій, що системно описують дійсність на основі її відображення та абстрактного узагальнення її основних характеристик через визначення, поняття, категорії, що представлені як закони, правила або моделі господарської діяльності. Використовуючи дедуктивного методу пізнання дозволило встановити різні аспекти використання бухгалтерського балансу в облікових теоріях. Способи використання балансового узагальнення в межах облікових теоріях узагальнено в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Використання балансового узагальнення у різних облікових теоріях

Облікова теорія	Представники	Країна	Спосіб використання балансового узагальнення
Юридична	Б. Солозано, Д. Кастіло	Іспанія	Балансове узагальнення є способом відображення сукупності договірних взаємовідносин, що виникають між учасниками господарського процесу

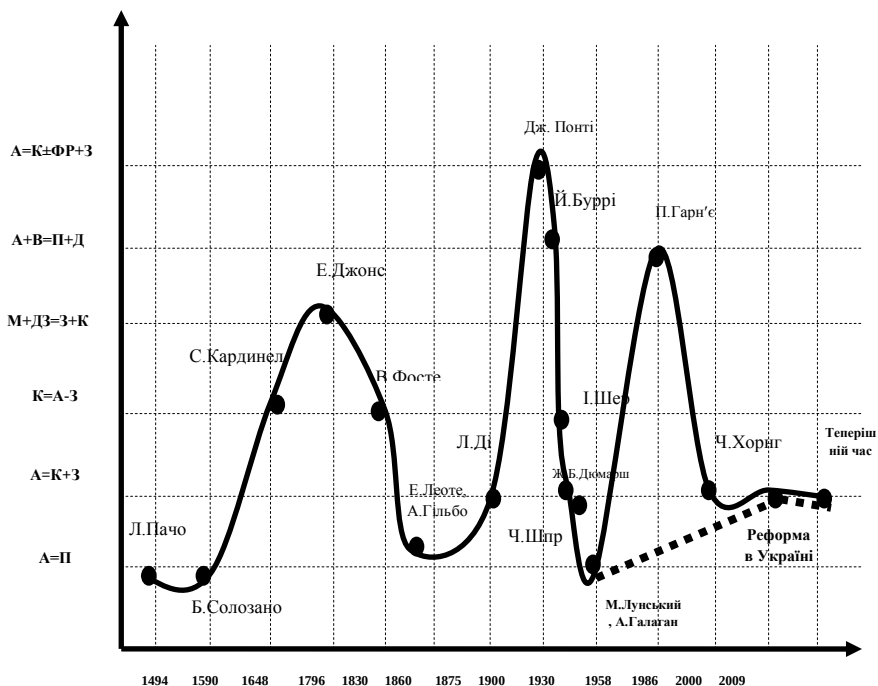
Продовж. табл. 1.4

Облікова теорія	Представники	Країна	Спосіб використання балансового узагальнення
Економічна	С. Кардинель, Я. Імпін	Нідерланди	Балансове узагальнення є способом відображення майна підприємства, наявність якого підтверджена інвентаризацією та відображується за реальною вартістю
	Е. Леоте, А. Гільбо	Франція	
Математична	Е. Джонс	Великобританія	Балансове узагальнення – це система алгебраїчних рівнянь
	Дж. Россі, А. Мазетті	Італія	
Позитивістська	В. Фостер, Л. Діксі	Великобританія	Балансове узагальнення є способом прояву психологічного клімату та інтересів осіб, зацікавлених у діяльності підприємства, який дозволяє проаналізувати порушення до яких схильні люди у процесі здійснення господарської діяльності
Процедурна	В.К. Циммерманн	США	Балансове узагальнення виконує два завдання: визначає фінансовий результат та відображає вартість майна
Статична	М. Берлінер	Німеччина	Балансове узагальнення використовується для визначення можливості підприємства покрити свої борги за умов ліквідації
Динамічна	І.Ф. Шер	Швейцарія	Балансове узагальнення визнається способом відображення кругообороту капіталу

Продовж. табл. 1.4

Облікова теорія	Представники	Країна	Спосіб використання балансового узагальнення
Теорія двох рядів рахунків	Ф. Гюглі	Франція	Балансове узагальнення – спосіб відображення майна в двох аспектах: господарському та юридичному
Евдинамічна	Г. Зоммерфельд	Австрія	Балансове узагальнення є способом відображення грошового циклу: гроші – запаси – готова продукція – реалізація - гроші
Теорія абсолютного балансу	М.С. Помазков	Росія	Балансове узагальнення є лише окремим випадком більш загальної - "абсолютної" - моделі бухгалтерського балансу, яка може складатись з нескінченного ряду можливих розчленувань
Теорія трьох рядів рахунків	К. Понайотопуло	Греція	Балансове узагальнення є комплексом трьох груп рахунків: активних, пасивних і рахунків чистого капіталу. Рівність між активною майновою масою підприємства, правами третіх осіб та власником підприємства є обов'язковою
Органічна	Ф. Шмідт	Німеччина	Балансове узагальнення – результат відображення обороту грошової маси у процесі діяльності
Теорія соціально, фінансово та екологічно, орієнтованої ринкової економіки	Шевчук О.В., Яремко І.Й.	Україна	Баланс не відображає корпоративні і нематеріальні активи (інтелектуальний капітал), а тому невірогідно демонструє фінансово-майнову позицію підприємства на ринках капіталів та інвестицій, що насправді не відображає дійсний стан речей

Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати про неможливість існування жодної облікової теорії без балансового узагальнення, що іще раз підтверджує його значимість в теорії бухгалтерського обліку. На кожному етапі розвитку балансове узагальнення відображається за допомогою різних модифікацій балансового рівняння, складові якого змінюються одночасно із розвитком бухгалтерської науки та практики. Встановлення взаємозумовленості модифікацій балансового рівняння обліковими теоріями дозволяє встановити напрями розвитку бухгалтерського балансу як однієї із форм балансового узагальнення (рис. 1.3).

Умовні позначення:

————— зміни балансового рівняння у світі

----- зміни балансового рівняння у СРСР та Україні

A – активи (актив); K – капітал власника; $ΦР$ – фінансові результати; $З$ – зобов'язання; B – витрати; $Д$ – доходи; M – майно; $ДЗ$ – дебіторська заборгованість; $П$ – пасив

Рис. 1.3. Взаємозв'язок модифікацій балансового рівняння з обліковими теоріями

Перша модифікація балансового рівняння виникла одночасно із застосуванням подвійної бухгалтерії, основоположником якої вважається Л. Пачолі. У цей період сформувався поділ рахунків на активні та пасивні, що стало основою формування структури балансу, який має дві складові – актив і пасив.

Проте, баланс не знаходить широкого використання в управлінні і виконує значною мірою лише контрольну функцію. Пізніше, іспанець Б. Солозано, що здійснював свої дослідження у межах юридичної облікової теорії, запропонує способи інтерпретації бухгалтерського балансу залежно від запитів користувачів – банкірів, підприємців, кредиторів, оскільки ним баланс розглядається як рівність заборгованості усіх осіб, з якими було укладено договори на підприємстві (актив) із обсягом прав і зобов'язань, що впливали із цих договорів (пасив).

У межах економічної облікової теорії вчення про баланс починається із праць нідерландського вченого С. Кардинеля. Інвентарне трактування балансу, запропоноване ним, дозволяє вивести формулу заключного балансу, яку іноді називають капітальним балансовим рівнянням. Важливість застосування зазначеного рівняння полягає у визначенні нової складової балансу – зобов'язань, що дозволяє визначити величину капіталу власника після завершення операційного циклу. У більш пізній період економічну облікову теорію розробляли французькі вчені Е. Леоте та А. Гільбо. Виходячи із концепції, запропонованої ними, балансове узагальнення є наслідком подвійного запису, синтезом рахунків, що не закрилися.

Розвиток точних наук у XVIII ст. зумовив використання впровадження алгебраїчного інструментарію для позначення взаємозв'язку складових балансового узагальнення. Так, англійський вчений Е. Джонс розмежував актив підприємства на майно (М) та дебіторську заборгованість (ДЗ), а пасив на капітал власника (К) та зобов'язання (З), використовуючи при цьому рівняння $M + ДЗ = K + З$. Перегрупувавши, складові бухгалтерського балансу наступним чином: $M + ДЗ - K - З = 0$, Е. Джонс намагався заперечити необхідність ведення подвійної бухгалтерії. Пізніше, Дж. Россі та А. Мазетті, використовуючи аналогічний підхід, запропонують математичну облікову теорію, відповідно до якої балансове рівняння має наступну форму: $A - З - K = 0$, де А – активи, К – капітал, З – зобов'язання.

На основі праць В. Фостера та Л. Діксі, що відстоювали свої погляди на відображення балансового рівняння у капітальному

($K=A-3$) та класичному ($A=K+3$) вигляді, представниками позитивістської було розроблено можливості фальсифікації бухгалтерського балансу, залежно від інтересів окремих груп користувачів.

На початку ХХ ст. спостерігається вибух балансових облікових теорій, частина яких стала основою теорії сучасного обліку, а частина не витримала перевірки. Основними балансовими теоріями, що виникають у цей час є: статична, динамічна, позитивістська, органічна, персоналістична, інституціональна; теорії рядів рахунків, євдинамічного, абсолютного, номінального балансу.

За статичною обліковою теорією, що була обґрунтована відомим німецьким вченим М. Берлінером у праці «Бухгалтерська і балансова теорія», баланс підприємства повинен давати картину того, скільки, як і між ким готівкова маса майна повинна бути розподілена у випадку припинення діяльності підприємства. Тому, в активі балансу потрібно відображати майнову масу підприємства, а в пасиві – план розподілу цієї маси майна.

Наукове обґрунтування балансового узагальнення у межах динамічної облікової теорії було запропоноване в 1890 р. І. Шером, який вбачав ціль обліку в подвійному виведенні чистого майна, виділяючи на першому місці розрахунок капіталу власника. Швейцарець І. Шер запропонував прийняти рівняння балансу як математичний факт і всю систему рахунків виводив з цього факту. У праці «Бухгалтерія і баланс» І. Шер розглядав власність підприємства з точки зору обмінних цінностей, які складають актив балансу та капіталу, який складав пасив балансу. Прихильники динамічної теорії розглядали балансове узагальнення як спосіб відображення кругообороту капіталу, включаючи у балансове рівняння фінансові результати (Дж. Понті) або доходи та витрати (Й. Буррій, П. Гарн'є). На противагу І. Шеру, Ф. Гюглі та К. Понайотопуло обрали дедукційний підхід до інтерпретації бухгалтерського балансу – від часткового (рахунки) до загального (баланс). Вченими створено теорії двох та трьох рядів рахунків, що виводять рівність балансового узагальнення як наслідок обміну рівнозначних цінностей.

Теорія євдинамічного балансу представлена концепцією Г. Зомерфельда. На думку представників цієї теорії, складання балансу передбачає вирішення двох завдань: 1) виявлення фінансових результатів; 2) оцінка майнового стану підприємства. Однією зі спроб розвитку балансової теорії було вчення М.С. Помазкова про

абсолютний баланс, висунуте у 1929 р. Сутність цієї теорії полягає в тому, що подвійне розчленування засобів за їх складом і джерелами формування є лише окремим випадком більш загальної – «абсолютної» - моделі бухгалтерського балансу, яка може складатись з нескінченного ряду можливих розчленувань. В основі теорії номінального балансу лежить вчення В. Рігера, який вважав, що баланс може бути лише фінансовим документом. У бухгалтерії, на думку В. Рігера, існує лише грошова одиниця виміру. Відповідно, бухгалтер веде облік лише в грошовому вираженні та не звертає уваги на те, що курс грошової одиниці, її купівельна спроможність коливаються; він відображає в обліку первинні вихідні дані за документами, тобто «просто фіксує факти в грошовому вираженні». При цьому баланс за документальною оцінкою є правдивим, у той час як будь-яка переоцінка статей балансу є суб'єктивно неправдивою.

Дискусії щодо статико-динамічної природи бухгалтерського балансу та соціально-економічні умови, що у 30-х роках ХХ ст. впливали на стан обліку в СРСР, зумовили обґрунтування радянськими вченими дуалістичної природи балансового узагальнення та балансового рівняння: $A = P$, де A – актив балансу, P – пасив балансу, оскільки капітал власника був відстороненою категорією у радянському обліку. Така тенденція щодо застосування бухгалтерського балансу протрималася в Україні до бухгалтерської реформи 2000 року. Введення в дію Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, мало на меті зблизити національну систему обліку з міжнародними обліковими традиціями.

Загальносвітові тенденції обліку свідчать про перемогу теорії І. Шера, що відстоює класичне балансове рівняння – $A = K + Z$, де A – активи, K – капітал, Z – зобов'язання, яке визнається більшістю науковців, оскільки не суперечить новим парадигмам обліку, запропонованим вченими. Серед вітчизняних вчених, що займаються проблемами удосконалення обліку, варто визначити В.О. Шевчука, І.І. Яремка, у працях яких піднімаються питання щодо перегляду змісту балансового узагальнення та його розвитку в умовах глобалізації економіки [131, с. 234; 139, с. 167]. Удосконалення балансового рівняння у працях вчених здійснюється шляхом структуризації його складових. Зокрема, ведуться дискусії щодо доцільності відображення у балансі клієнтських активів, активів персоналу, бізнес-ресурсів, інтелектуального капіталу.

Таким чином, питання щодо використання балансового узагальнення та його місця в системі обліку та звітності залишаються дискусійними, проте об'єктивність існування та значимість даного поняття залишаються поза сумнівом.

Висновки до першого розділу

На сьогодні основним джерелом інформації про фінансовий стан підприємства виступає баланс, який є невід'ємною складовою системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що здатна забезпечити інформаційні потреби різних категорій внутрішніх і зовнішніх користувачів.

Бухгалтерський баланс як облікова категорія сформувався не відразу. На початку свого існування бухгалтерський баланс використовувався виключно як контрольний обліковий прийом, проте його широке застосування у практичній діяльності викликало потребу в поглибленні наукових досліджень у цьому напрямі, що обумовило появу окремої наукової течії – балансоведення.

У подальшому розвиток бухгалтерського балансу відбувався у напрямі його удосконалення як основної форми фінансової звітності, яка є головною інформаційною ланкою, що єднає підприємство з суспільством і діловими партнерами. Тому трансформація бухгалтерського балансу відбувалася шляхом підвищення його інформаційних потужностей для найповнішого задоволення потреб користувачів, якими все частіше ставали транснаціональні іноземні компанії, уряди різних країн, міжнародні організації.

Розробка подальших напрямів удосконалення бухгалтерського балансу можлива лише за умови системного дослідження історії розвитку даної облікової категорії. Саме, вивчення історичних аспектів розвитку бухгалтерського балансу дозволяє зрозуміти економічну сутність поняття, усвідомити його сучасне значення, осмислити досвід попередників та передбачити напрями подальшої еволюції.

У більшості досліджень сучасних вітчизняних науковців значення бухгалтерського балансу як елементу методу бухгалтерського обліку асимілюється із характеристикою бухгалтерського балансу як форми звітності. Для припинення подальшого неоднозначного тлумачення балансу як елементу методу бухгалтерського обліку доцільно використовувати поняття «балансове узагальнення».

За змістом балансове узагальнення є універсальною категорією, яка урівноважує кількісне співвідношення двох сторін одного поняття, виокремлених за двома ознаками. До основних характеристик балансового узагальнення відносяться: подвійний характер відображення об'єктів в обліку, рівність двох сукупностей показників, узагальнений характер наведеної інформації.

Дослідження взаємовпливу та взаємоузгодженості балансового узагальнення та облікових теорій дозволяє стверджувати, що балансове узагальнення перебуває в основі формування облікової теорії та встановити напрям його подальшого розвитку. Перспективою подальших досліджень у розвитку теорії балансу визначено її розширення фінансовими, соціальними і екологічними показниками. Практична реалізація цієї пропозиції потребує формування методологічних засад умов визнання, оцінки та відображення потенційних активів та потенційного капіталу у бухгалтерському балансі підприємства.

РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

2.1. Концептуальні основи бухгалтерського балансу: принципи побудови, вимоги до інформації

Історично склалося так, що практична діяльність з ведення обліку та складання балансових звітів передувала теоретичному осмисленню сутності та змісту бухгалтерського балансу. Наукове осмислення балансу є результатом тривалого перетворення і розвитку економічного життя суспільства, з одного боку, і, облікових процедур з іншого.

Термін «баланс» походить від латинських *bis* – двічі та *lanx* – чаша терезів, звідки *bilanx* означає дві чаші як символ рівноваги.

Бухгалтерський баланс є способом економічного групування і узагальненого відображення у грошовій оцінці стану господарських засобів за складом і розміщенням та за джерелами їх утворення і цільовим призначенням на певну дату. Він є центральною обліковою категорією, квінтесенцією, серцевиною бухгалтерської діяльності. У ньому як в дзеркалі відображається рівень фінансового благополуччя суб'єкта господарювання [89, с. 492-500].

Нормативне регулювання змісту та форми балансу, а також загальні вимоги до розкриття його статей здійснюється на основі П(С)БО 2 «Баланс». Відповідно до діючих положень (стандартів) бухгалтерського обліку, баланс – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал. Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату. Користувачами бухгалтерського балансу є фізичні та юридичні особи, які потребують інформації про стан активів, зобов'язань та власного капіталу підприємства на певну дату.

Користувачі бухгалтерського балансу, їх інтереси та потреби є предметом дискусії вітчизняних вчених. До тепер, відсутня єдність поглядів щодо переліку користувачів бухгалтерської інформації та ознак їх групування (табл. 2.1).

Аналіз інформації, наведеної у табл. 2.1. дозволяє стверджувати, що окремі вчені розмежовують користувачів бухгалтерського балансу на чотири групи: всі рівні керівництва підприємства; податкові органи

(загальнодержавні, місцеві); інвестори, власники, потенційні інвестори, кредитори, замовники; відомства, фондові біржі, суди [67, с. 87].

Таблиця 2.1.

Користувачі бухгалтерської інформації (погляди вітчизняних та зарубіжних вчених)

Автор	Користувачі бухгалтерської інформації
Бандурка А.М., Червяков І.М., Посилкіна О.В. [6, с. 67]	І група: внутрішні користувачі; II група: зовнішні, серед яких виділяють користувачів безпосередньо зацікавлених у діяльності підприємства і користувачів опосередковано зацікавлених у ній
Верига Ю.А. [24, с. 78], Губачова О.М. [36, с. 45]	І група (зовнішні): засновники, органи до сфери управління яких належить підприємство, органи виконавчої влади, дійсні та потенційні інвестори, банківські установи, постачальники та інші кредитори, покупці та замовники, профспілки, конкуренти II група (внутрішні): керівники та управлінський персонал, менеджери, керівники підрозділів, працівники підприємства, працівники бухгалтерії
Ковальов В.В. [52, с. 145]	І група: зовнішні користувачі щодо конкретного підприємства; II група: управлінський персонал; III група: бухгалтери, як представники цієї професії
Малишкін О.І. [67, с. 87]	І група: всі рівні керівництва підприємства; II група: податкові органи (загальнодержавні, місцеві); III група: інвестори, власники, потенційні інвестори; IV група: кредитори, замовники; відомства, фондові біржі, суди
Пушкар М.С., Щирба М.Т. [102, с. 30]	І група: державні органи і громадські організації; II група: юридичні особи, які мають стосунки з даним підприємством; III група: фізичні особи (персонал); IV група: зарубіжні партнери та інвестори

Автор	Користувачі бухгалтерської інформації
Сопко В.В., Завгородній В.П. [112, с. 54]	І група: адміністрація; II група: користувачі з прямими фінансовими інтересами; III група: користувачі з непрямими фінансовими інтересами
Хомин П.Я. [121, с. 21]	І група (споживачі, безпосередньо зацікавлені в діяльності підприємства): власники засобів, кредитори, постачальники, інвестори, адміністрація, податкові органи, працівники підприємства, органи статистики, органи контролю за ціноутворенням, державні комітети з фінансово-банківського контролю II група (споживачі, що захищають інтереси першої групи споживачів): консультанти з фінансових питань, біржі цінних паперів, юристи, органи ціноутворення, планові, торгово-виробничі асоціації, профспілки
Чижевська Л.В. [128, с. 164]	І група (зовнішні): власники, інвестори, покупці та постачальники, органи статистики, фінансові інститути II група: представники бухгалтерської служби, що виконують обліково-аналітичні функції III група: управлінський персонал
Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С. [132, с. 67]	І група (основні користувачі): власники, кредитори, постачальники, податкові органи, покупці, адміністрація, працівники підприємств; II група (неосновні користувачі): партнерські групи, що безпосередньо не зацікавлені у діяльності підприємств, але повинні по договору захищати інтереси першої групи користувачів – аудиторські фірми, консультанти, біржі, юристи, преса, асоціації, профспілки і т.д.

Інші, зокрема, А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін, П.Я. Хомин вважають, що з одного боку існує група основних, безпосередньо зацікавлених у інформації балансу користувачів: власники, кредитори, постачальники, податкові органи, покупці, адміністрація, працівники підприємств; з іншого – неосновні партнерські групи, безпосередньо

не зацікавлені у діяльності підприємств, але які повинні за договором захищати інтереси першої групи користувачів – аудиторські фірми, консультанти, біржі, юристи, преса, асоціації, профспілки і т.д.

Ковальов В.В. виділяє три укрупнені групи користувачів бухгалтерського балансу: користувачі зовнішні по відношенню до конкретного підприємства; самі підприємства (точніше управлінський персонал); власне бухгалтери, як представники цієї професії.

Сопко В.В. та Завгородній В.П., виділяють три групи користувачів бухгалтерського балансу: адміністрація; користувачі з прямими фінансовими інтересами; користувачі з непрямыми фінансовими інтересами. До першої групи користувачів, наведеної авторами, відносяться члени правління, топ-менеджери, менеджери різних напрямів діяльності - особи, які безпосередньо зайняті у процесі управління підприємством, і керуються інформацією бухгалтерського балансу для оцінки теперішнього стану підприємства, прогнозування його майбутньої діяльності, виявлення тенденцій його розвитку. До другої групи користувачів з прямими фінансовими інтересами відносяться власники підприємства, інвестори, фінансово-кредитні установи, постачальники і підрядники, покупці і замовники, працівники підприємства. Дана група користувачів має прямий фінансовий інтерес щодо конкретного підприємства, тому що зміна його фінансового стану вплине на отримання чи втрату ними економічних вигід. До третьої групи користувачів балансу відносяться податкові органи, органи соціального страхування, органи державної статистики та інші організації (установи), що опосередковано зацікавлені в інформації, яку надає баланс, і, у більшості випадків, здійснюють функції нагляду чи контролю за діяльністю підприємства.

Найбільш вдалим, на нашу думку, є поділ користувачів бухгалтерського балансу на внутрішніх і зовнішніх, оскільки це дозволяє врахувати їх вимоги до інформації, наведеної у бухгалтерському балансі [5, с. 56; 8, с. 134; 48, с. 89; 75, с. 132].

До внутрішніх користувачів бухгалтерського балансу доцільно відносити топ-менеджерів підприємства, які володіють правом доступу до будь-якої інформації підприємства без обмежень. До зовнішніх користувачів - власників, якщо вони безпосередньо не займаються управлінням, менеджерів окремих структурних підрозділів, працівників, інвесторів, фінансово-кредитні установи, постачальників та підрядників, покупців та замовників, податкові

органи та органи соціального страхування, органи державної статистики, державні органи влади.

Інформаційні потужності бухгалтерського балансу у розрізі потреб користувачів узагальнено в табл. 2.2. [117, с. 969; 110. с. 402].

Таблиця 2.2

Користувачі інформації бухгалтерського балансу та їх інформаційні потреби

Користувачі балансу		Інформаційні потреби	Напрями використання інформації
Внутрішні	Управлінський персонал вищого рівня	Інформація щодо поточного та прогнозного фінансового стану підприємства	Формування та обґрунтування стратегії розвитку підприємства на перспективу; прийняття тактичних управлінських рішень задля виконання стратегічних цілей, поставлених власниками; можливість здійснення контролю за досягненням підприємством запланованих потужностей
	Власники	Інформація щодо фінансового стану та результатів діяльності	Прийняття управлінських рішень стратегічної направленості
	Менеджери структурних підрозділів	Інформація щодо функціонування конкретного напрямку діяльності	Прийняття управлінських рішень щодо підвищення ефективності та регулювання діяльності
	Працівники підприємства	Інформація про загальний стан функціонування підприємства	Прийняття рішення щодо подальшого збереження робочих місць, перспективи підвищення оплати праці, покращення соціального забезпечення
Зовнішні	Інвестори	Фінансовий стан підприємства і прогнозування діяльності	Визначення можливостей отримання прибутку у довготривалій перспективі, що враховуються при прийнятті рішень щодо операцій з акціями

Продовж. табл. 2.2

Користувачі балансу		Інформаційні потреби	Напрями використання інформації
Зовнішні	Фінансово-кредитні установи	Фінансовий стан, платоспроможність підприємства	Визначення можливостей надання кредитів, ймовірності їх повернення, виплати відсотків
	Постачальники та підрядники	Платоспроможність підприємства	Прогнозування своєчасності погашення заборгованості
	Покупці та замовники	Інформація про фінансовий стан підприємства	Визначення можливостей вчасного виконання договірних зобов'язань
	Податкові органи та органи соціального страхування	Розмір заборгованості за податками і обов'язковими платежами	Здійснення контролю за обсягами заборгованості за податками і обов'язковими платежами
	Органи державної статистики	Узагальнена інформація щодо фінансового стану підприємства	Підготовка необхідної інформації для вищестоячих органів державного управління
	Державні органи влади	Інформація щодо розміщення ресурсів підприємства	Регулювання діяльності підприємств

Бухгалтерський баланс як інформаційна база використовується у більшості економічних наук, його називають «складова інформаційного забезпечення аналізу» - в аналізі, «складова інформаційної бази управління» - у фінансовому менеджменті, «джерело отримання аудиторських доказів» - в аудиті. Проте, ці назви акцентують увагу на процедурних аспектах, що здійснюються на основі балансу і нівелюють важливість інформації, що наводиться у ньому.

Оскільки, усі економічні науки спрямовані на вирішення єдиної мети – прийняття ефективних рішень, вважаємо за доцільне, ввести поняття «інформаційна потужність бухгалтерського балансу» як

складову процесу прийняття рішень різними користувачами. Інформаційна потужність бухгалтерського балансу – це здатність бухгалтерського балансу задовольняти інформаційні потреби користувачів при прийнятті рішень. За допомогою інформаційної потужності бухгалтерський баланс дозволяє обґрунтувати різні види рішень, що приймаються у процесі здійснення господарської діяльності підприємства.

Досягнення мети бухгалтерського балансу зумовлюється формулюванням його концептуальних основ, оскільки без них саме існування цього явища та його функціонування в господарському середовищі стає неможливим. Повнота, корисність та неупередженість інформації бухгалтерського балансу досягається через відповідність бухгалтерського балансу певній системі принципів та якісних характеристик.

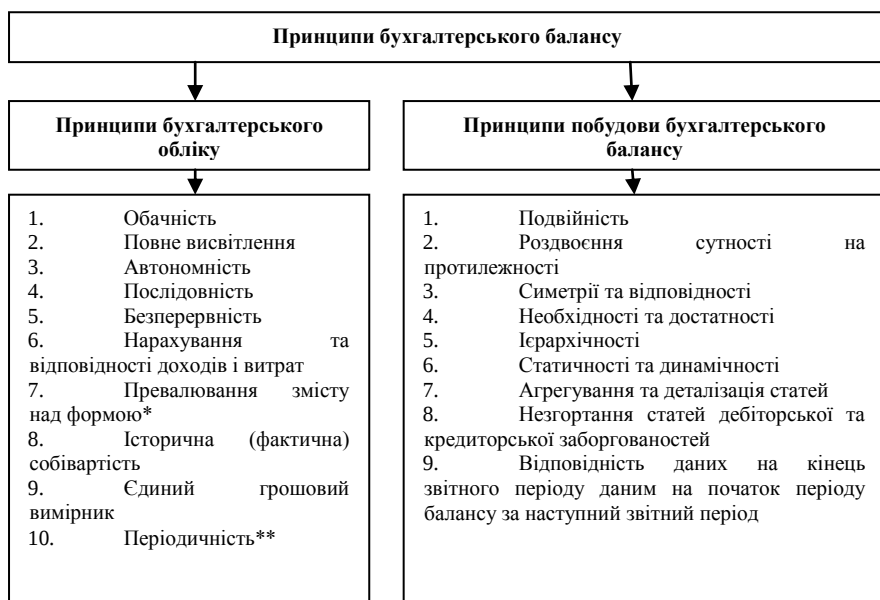
Формування концептуальних основ бухгалтерського балансу стало можливим у результаті вивчення теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних вчених, а також узагальнення практичного досвіду, пов'язаного із функціонуванням системи бухгалтерського обліку та звітності на вітчизняних підприємствах.

Проблеми, пов'язані із визначенням сутності принципів, припущень, умовностей бухгалтерського обліку та фінансової звітності у вітчизняній науковій літературі розглядаються А.М. Кузьмінським [60, с. 15], О.М. Петруком [87, с. 90-93], А.В. Рабошук [104, с. 7], М.Т. Щирбою [137, с. 78-81]. Порівняння вітчизняних принципів бухгалтерського обліку із зарубіжними та встановлення факторів, що впливають на їх використання у нашій країні, визначення необхідності застосування двоєдиного підходу до їх пояснення викладено у монографії Н.М. Малюги [68, с. 414-431]. Проблемність застосування принципів бухгалтерського обліку у нашій країні висвітлюється у дисертаціях останніх років. Зокрема, О.В. Головащенко пропонує перегрупувати існуючі принципи на умовності, припущення та власне принципи [31, с. 12], О.М. Коробко вважає застосування окремих принципів бухгалтерського обліку, запропонованих чинним законодавством недоречним [55, с. 15], В.О. Ганусич обґрунтовує необхідність введення додаткових принципів бухгалтерського обліку та принципів фінансової стійкості [28, с. 13]. Проте, більша частина публікацій, що стосується формування концепції обліку та звітності висвітлюється у працях

зарубіжних вчених: Н.А. Бреславцевої [14, с. 89-93], М.І. Кутера [61, с. 60-61], Я.В. Соколова [111, с. 345-403], А.Н. Хоріна [122, с. 3].

Принципи виступають фундаментом будь-якої теорії та є початковими вимогами, що допомагають вирішити її завдання. Автор розділяє підхід Н. Стефанова і В.П. Рожина [131, с. 68; 106, с. 41], які стверджують, що основою кожної теорії є принципи, основні положення її існування. Важливою проблемою при дослідженні теоретичних основ бухгалтерського балансу є виділення у їх структурі принципів, що вирізняються своїм змістом від інших понять та обґрунтовують призначення бухгалтерського балансу.

Вважаємо, що принципи бухгалтерського балансу складаються із двох груп взаємозумовлених принципів: принципів бухгалтерського обліку та принципів побудови бухгалтерського балансу (рис. 2.1).

* – у даному випадку доцільно вживати поняття «зміст» замість поняття «сутність», оскільки сутність може бути пізнаною та непізнаною. Пізнана сутність – це зміст. Враховуючи інтерпретацію даного принципу згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», операції, що впливають на дані обліку та звітності є відомими, а отже, пізнаними.

** – використання принципу періодичності доцільне при поданні бухгалтерського балансу державним органам, в інших випадках бухгалтерський баланс має складатися за вимогою користувачів інформації

Рис. 2.1. Принципи бухгалтерського балансу

Серед вчених відсутня однотайність думок щодо переліку принципів бухгалтерського обліку, що одночасно виступають і принципами бухгалтерського балансу як складової обліку та звітності.

Для позначення принципів вченими часто використовуються поняття «закон», «постулат», «припущення», «умовність», «обмеження», «вимога», «властивість», «якісна характеристика» [102, с. 81; 60, с. 15; 20, с. 67; 59, с. 24-26].

Окремі вітчизняні науковці, беручи за основу принципи, визначені чинним законодавством, доповнюють їх перелік; інші - вважають деякі принципи умовностями, припущеннями чи передумовами. Так, М.Т. Щирба, вважає припущеннями обліку та звітності принципи обачності, автономності, повного висвітлення та безперервності [137, с. 81]. Частину принципів обліку та звітності А.М. Кузьмінський визнає передумовами, зокрема, автономність, безперервність, єдиний грошовий вимірник, періодичність [60, с. 15]. Заперечує адекватність застосування чинних принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності у сучасних умовах Б.І. Валуєв [20, с. 67]. Відповідність даних синтетичного та аналітичного обліку, інвентаризацію, нарахування амортизації виділяють серед загальноприйнятих принципів обліку та звітності вчені С.О. Стуков та Л.С. Стуков [115, с. 153].

Власний перелік принципів бухгалтерського обліку пропонує третя група авторів. Зокрема, М.В. Кужельний відносить до принципів обліку принципи повсюдності, всезагальності, регламентованості, цілеспрямованості [59, с. 24-26]. Необхідність надання статусу принципів елементам методу бухгалтерського обліку, серед яких: документування, інвентаризація, оцінка, калькуляція, рахунки, подвійний запис, баланс, звітність доводить О.М. Петрук [87, с. 238]. Віднесення до принципів обліку та звітності окремих елементів методу бухгалтерського обліку, деякі вчені обґрунтовують впливом оцінки, подвійного запису та звітності на прийняття користувачами рішень [122, с. 3; 134, с. 4; 1, с. 234]. Недоцільність застосування принципів періодичності, повного висвітлення та обачності та необхідність їх вилучення із переліку принципів бухгалтерського обліку та звітності обґрунтовує О.М. Головащенко. На думку вченої, принцип «історична собівартість» повинен бути перейменовано на «собівартість»; також нею пропонується включення до складу принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності – принципу «реєстрації» [31, с. 156].

Якісними характеристиками пропонує вважати принципи періодичності та повноти О.М. Коробко, а принцип єдиного грошового вимірника - обмеженням [55, с. 98]. Проте, науковцем чітко не визначено різницю між поняттями «принцип обліку» та «якісна характеристика звітної інформації», та не обґрунтовано співвідношення між періодичністю та своєчасністю. Адже, інформація, що складається за певною періодичністю не завжди буде своєчасною і навпаки. Віднесення принципу єдиного грошового вимірника до обмежень, має певні позитивні моменти, проте вченою не запропоновано альтернативних варіантів відображення в обліку та звітності фактів господарського життя та способів їх групування та узагальнення у звітності.

Враховуючи різноманітність підходів науковців до визначення змісту та переліку принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, Я.В. Соколов зазначає, що кожен вчений самостійно «конструює» власну систему принципів, повторюючи та доповнюючи вже сформульовані [110, с. 54]. Цю точку зору підтримує і М.Ф. Огійчук [78, с. 3-9]. Проте, на нашу думку, із таким твердженням важко погодитися. По-перше, враховуючи, що принцип є основою, вихідним положенням, об'єктивною базовою категорією будь-якої науки, він не може бути сформульованим авторами за власним суб'єктивним розумінням. По-друге, довільне тлумачення принципів бухгалтерського обліку ускладнює їх розуміння та використання. Результатом вищевикладеного є визнання принципами бухгалтерського балансу принципів бухгалтерського обліку, передбачених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», кожен із яких зумовлює необхідність відображення в бухгалтерському балансі релевантної інформації щодо активів, зобов'язань та власного капіталу підприємства для прийняття рішень [97].

Зокрема, додержання принципу обачності не дозволяє, наприклад, створювати економічно необґрунтовані резерви і надмірні запаси, свідомо занижувати активи або доходи, або навмисно завищувати зобов'язання або витрати. Для врахування принципу обачності у бухгалтерському балансі передбачено коригуючі статті до статей балансу, що відображають первісну вартість нематеріальних активів, основних засобів, довгострокових біологічних активів, дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, а при визначенні вартості власного капіталу, сума статутного капіталу коригується на вартість

неоплаченого та вилученого капіталу. При цьому оцінка активів на дату складання балансу здійснюється за нижчою із двох вартостей: первісною або чистою вартістю реалізації.

Доцільність застосування принципу повного висвітлення є актуальним за умови використання інформаційних технологій, за допомогою яких підвищується аналітичність даних балансу, необхідна при прийнятті рішень. Завдяки принципу автономності досягається чітке визначення сфери підзвітності, тобто господарська діяльність пов'язується із конкретним господарюючим суб'єктом. Застосування принципу єдиного грошового вимірника дозволяє у балансі урівноважити різноманітні за своїм характером і змістом ресурси підприємства та джерела їх фінансування.

Виокремлення принципу безперервності є важливим, оскільки у разі банкрутства або ліквідації підприємства його бухгалтерський баланс складається на основі інших принципів та вимог щодо оцінки статей, ніж в умовах звичайної діяльності. Зокрема, у разі ліквідації підприємства його активи оцінюються за справедливою вартістю, а розподіл активів і зобов'язань на поточні і довгострокові втрачає сенс.

Врахування принципу превалювання змісту над формою запобігає абсолютизації юридичного трактування подій та операцій, які відображаються у бухгалтерському обліку, оскільки зміст операцій та інших подій не завжди відповідає тому, що випливає з їх юридичної (або встановленої) форми. Так, передача активу у фінансову оренду не означає переходу права власності на нього від орендодавця до орендаря: право розпорядження активом залишається за орендодавцем. Проте на практиці цей актив відображається у балансі орендаря, оскільки останній набуває права володіння і користування активом, а отже, несе всі вигоди та ризики, що виникають.

Пріоритетність історичної (фактичної) собівартості стосується, головним чином, первісної вартості активів і зобов'язань. З часом оцінка активів і зобов'язань може змінюватися для забезпечення достовірності даних обліку. Прикладами зміни оцінки активів є: переоцінка основних засобів; коригування оцінки фінансових інвестицій та фінансових зобов'язань; знецінення запасів. Водночас, в останні роки у міжнародній практиці спостерігається тенденція до розширення сфери застосування справедливої (ринкової) вартості для оцінки активів і зобов'язань. Питання використання в обліку та звітності різних підходів до оцінки активів і зобов'язань є дискусійним. Зокрема, Я.В. Соколов стверджує, що оцінка за

історичною (фактичною) собівартістю є об'єктивною, адже ґрунтується на документах, якими підтверджено реальну суму сплачених за активи коштів [109, с. 249]. Недоліками такої оцінки З. Рахман і А. Шеремет вважають невідображення за допомогою історичної (фактичної) собівартості зміни загальної купівельної можливості грошей та зміни цінностей окремих активів, відображеної у грошах [103, с. 25]. Практика доводить, що для прийняття ефективних рішень активи мають відображатися за справедливою вартістю, але обґрунтованих методик визначення такої вартості для кожної групи активів на даний час не розроблено. Тому, у більшості випадків має місце змішана оцінка, тобто комбінація історичної (фактичної) собівартості з теперішньою вартістю, відновлюваною собівартістю, чистою вартістю реалізації тощо. Наприклад, дебіторська заборгованість оцінюється за чистою вартістю реалізації, фінансові інвестиції – за дійсною вартістю.

Важливість використання принципу нарахування та відповідності доходів та витрат, зумовило наявність у балансі статей «Витрати майбутніх періодів», «Доходи майбутніх періодів», «Аванси видані» та «Аванси отримані». Також, на основі зазначеного принципу формується чистий прибуток, що впливає на статтю «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)» першого розділу пасиву балансу.

Використання принципу послідовності забезпечує зіставність даних бухгалтерських балансів – відповідність показників станом на кінець періоду попереднього балансу показникам станом на початок періоду звітного балансу.

При поданні бухгалтерського балансу державним органам доцільним є використання принципу періодичності, оскільки забезпечує можливість порівняння балансів різних підприємств за однакові проміжки часу. Одночасно, бухгалтерський баланс за вимогою користувачів для забезпечення їх релевантною інформацією при прийнятті рішень може складатися без дотримання цього принципу.

Враховуючи, що бухгалтерський баланс є відокремленим поняттям у системі бухгалтерського обліку та звітності, що має власний зміст та призначення, доречним є визначення принципів його побудови. До них відносяться: принцип подвійності, принцип роздвоєння сутності на протилежності, принцип симетрії та відповідності, принцип необхідності та достатності, принцип ієрархічності, принцип

статичності та динамічності, принцип незгортання статей активів та зобов'язань.

Основоположним принципом побудови бухгалтерського балансу є принцип подвійного відображення в обліку фактів господарського життя [1, с. 45; 49, с. 58–63; 83, с. 95–96; 104, с. 12; 105, с. 124]. Так, у американського вченого Р. Ентоні принцип подвійності наведений першим серед інших принципів бухгалтерського обліку. Його сутність, на думку вченого, полягає у наступному: засоби дорівнюють зобов'язанням плюс капітал. Принцип подвійності, по суті, формула бухгалтерського балансу, що покладена в основу його побудови.

Зміст принципу роздвоєння сутності на протилежності – полягає у тому, що майно підприємства відображається у балансі за двома протилежними аспектами: економічним та правовим. Таким чином, у бухгалтерському балансі один об'єкт – майно підприємства, роздвоюється на протилежності – актив і пасив. Зазначені протилежності або симетричні або рівнозначно відповідають одна одній. Продовжуючи попередній приклад, можна зазначити, що названі протилежності однієї сутності – актив і пасив – відповідають характеристичі рівноваги – підсумок активу, завжди дорівнює підсумку пасиву. Це відповідає принципу симетрії та відповідності.

За допомогою принципу необхідності та достатності, нескінченність пізнання долається системою необхідних і достатніх знань на різних історичних етапах розвитку науки, на кожному із них накопичуються старі і виробляються нові знання. При цьому важливо знайти раціональне співвідношення між необхідною інформацією і достатньою. Використання даного принципу щодо бухгалтерського балансу стало причиною зміни назв, переліку і способів групування статей у ньому в різні історичні періоди. Так, згідно з Інструкцією ВСНГ СРСР «Форми річного звіту і балансу на 1 жовтня 1929 р.» типова форма балансу госпрозрахунку, підвідомчого ВСНГ (тресту, синдикату, акціонерного товариства), включала 14 розділів у активі та 13 – у пасиві. У 30-роках, Б.С. Вайсбейн (1930 р.) – запропонував перегрупувати актив і пасив балансу. У складі активу він виділяв – виробництво (постійний капітал, змінний капітал, інші витрати), незакінчене виробництво, витрати обігу та обслуговуючі рахунки (майно, матеріали і т.д.), а у складі пасиву – держфонди, план, позикові засоби, інші засоби. У результаті поступового доповнення додатків і змін загальна кількість показників балансу (не враховуючи зведених рядків) зросла з 250 за формою, затвердженою у січні

1941 р., до 415 за формою 1953 р. Баланс на 01.01.54 р. містив 208 позицій, а з позабалансовими статтями і довідками – 238. Велика кількість рядків балансу та зміст його статей дозволяє оцінити ступінь державного контролю за формуванням основних показників бухгалтерського балансу у радянський час. Чинна форма бухгалтерського балансу складається із 70 статей та характеризує стан активів, власного капіталу та зобов'язань відповідно до національної практики бухгалтерського обліку і звітності та вимог ринкового середовища.

Застосування принципу ієрархічності при побудові балансу дозволило виокремити на першому рівні ієрархії – актив і пасив, на другому – чотирьох розділів активу і п'яти розділів пасиву, на третьому – окремих статей балансу; на четвертому – розшифровку окремих статей (наприклад, зазначення залишкової вартості, первісної вартості та зносу основних засобів підприємства).

Принцип статичності та динамічності знаходить своє відображення у підходах до оцінки статей бухгалтерського балансу. В Україні до оцінки статей бухгалтерського балансу використовується змішаний, статико-динамічний, підхід. Пріоритетними для форми № 1 «Баланс» є особливості статичного балансу, серед яких: мета складання, інтерпретація активу і пасиву, окремих об'єктів обліку. Проте, підходи до оцінки статей вітчизняного балансу характеризують його, в окремих випадках, як динамічний баланс. Інформаційною базою для форми № 1 «Баланс» є дані бухгалтерського обліку, підтверджені результатами інвентаризації. Такий дуалістичний, статико-динамічний підхід знижує інформаційну цінність балансу та викривлює інформацію, подану у ньому.

Принцип агрегування та деталізації статей є необхідним при наданні інформації щодо активів, власного капіталу та зобов'язань підприємств відповідно до запитів користувачів, оскільки в умовах комп'ютерної обробки даних ступінь деталізації обмежується лише потребами користувачів та готовністю підприємства надати зазначену інформацію. Агрегування даних використовується для узагальнення нерелевантної для даної групи користувачів інформації.

Забезпечення повноти інформації про стан активів та зобов'язань підприємства, відображених у балансі здійснюється за допомогою принципу незгортання статей дебіторської та кредиторської заборгованостей. Чинним законодавством (п. 7 П(С)БО 2 «Баланс») даний принцип трактується як вимога до побудови бухгалтерського

балансу, проте її недотримання може стати причиною перекручення інформації, що вплине на ефективність майбутніх рішень. Враховуючи важливість даної вимоги при складанні бухгалтерського балансу, вважаємо за необхідне включити її до складу принципів побудови бухгалтерського балансу.

Наступним принципом, дотримання якого є обов'язковим при побудові бухгалтерського балансу, є відповідність даних на кінець звітного періоду даним на початок, балансу на наступний звітний період, оскільки він забезпечує достовірність, повноту та зіставність інформації при прийнятті рішень.

Врахування принципів бухгалтерського балансу зумовлює відповідність інформації бухгалтерського балансу якісним характеристикам (доречність, зрозумілість, достовірність, надійність, зіставність, публічність, адресність) та наявність певних обмежень інформації бухгалтерського балансу (рис. 2.2).

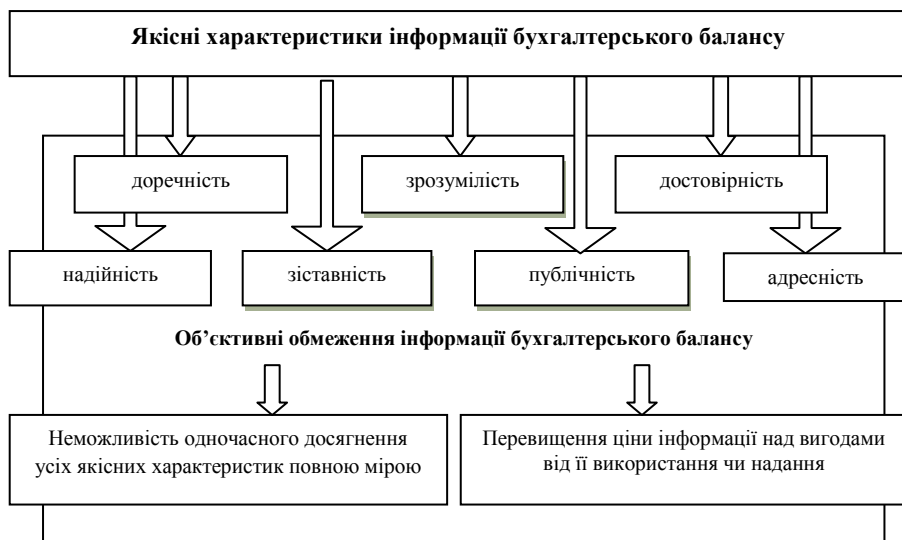

Рис. 2.2. Якісні характеристики інформації бухгалтерського балансу

Встановлення відповідності інформації бухгалтерського балансу зазначеним характеристикам на практиці, досліджувалося шляхом анкетування бухгалтерів 66 підприємств Полтавської області, результати якого представлені на рис. 2.3.

Умовні позначення:

— Бажаний результат

— Середня оцінка якості бухгалтерського балансу користувачами

Рис. 2.3. Оцінка якості інформації бухгалтерського балансу, здійснена на основі анкетування бухгалтерів підприємств Полтавської області, у відсотках

Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачено, що інформація бухгалтерського балансу повинна бути доречною – це означає, що бухгалтерський баланс повинен давати змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їх оцінки, зроблені у минулому. Ступінь доречності інформації бухгалтерського балансу респонденти визначили на рівні 67 %.

Зрозумілість інформації бухгалтерського балансу передбачає однозначне тлумачення наведеної у ньому інформації користувачами, які мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації. Рівень відповідності даній якісній характеристиці, на думку респондентів, становить 85 %.

Дані, наведені у бухгалтерському балансі, повинні бути абсолютно достовірними, їх точність та несуперечливість підтверджується фактичними даними фінансового обліку. Достовірною інформацією бухгалтерського балансу респонденти вважають на 78 %.

Надійність інформації бухгалтерського балансу забезпечується шляхом ясного та ретельного відображення фактів господарського

життя у бухгалтерському обліку, її ступінь за результатами опитування 73 %.

Зіставність даних балансу є результатом застосування принципу послідовності, дана вимога забезпечує вартісний зв'язок між кінцевим та початковим бухгалтерським балансом. Інформацію бухгалтерського балансу є на 100 % публічною, оскільки його дані підлягають оприлюдненню.

Зміст форми бухгалтерського балансу, призначеної для подання у податкові та статистичні органи є чітко регламентованим на рівні держави, проте використання балансу в процесі прийняття рішень породжує необхідність підвищення аналітичності окремих його статей чи розділів. Складання бухгалтерського балансу за регламентованою формою та можливість деталізації його інформації за вимогами конкретних груп користувачів зумовлює таку вимогу до інформації балансу як адресність. Ступінь відповідності балансу адресності за результатами опитування найнижчий і складає 56 %.

Враховуючи широке коло якісних характеристик до інформації бухгалтерського балансу, варто відзначити, що існують певні обмеження при їх досягненні.

Сутність першого обмеження полягає у необхідності досягнення збалансованості вимог до інформації бухгалтерського балансу. Така необхідність виникає у результаті суперечностей між окремими вимогами, зокрема при досягненні високого ступеню надійності інформації може втрачатися її доречність. У даному випадку вступає в дію принцип додатковості, введений в науку датським вченим Н. Бором. Його сутність полягає у тому, що підвищення точності даних, одержаних за одним об'єктом, призводить до втрати точності за іншим, залежним від нього об'єктом. Тому, у даному випадку, бухгалтер приймає рішення про допустиме співвідношення між зазначеними якісними характеристиками інформації бухгалтерського балансу.

Наступне обмеження полягає у досягненні необхідного співвідношення між вигодами від отриманої інформації та понесеними на її отримання витратами. Дане обмеження не стосується складання балансу за регламентованою формою, оскільки його подання є обов'язковим, проте, має безпосереднє відношення до бухгалтерських балансів призначених для задоволення потреб різних груп користувачів при прийнятті рішень.

2.2. Різноманітність бухгалтерських балансів та їх значення

Багатовимірність поняття «бухгалтерський баланс», що зустрічається у науковій літературі та різноманітність бухгалтерських балансів, що використовуються у практичній діяльності зумовлюють необхідність його класифікації.

Класифікація (фр. , англ. classification походить від лат. classis – клас і facio - роблю) — система розподілення об'єктів (процесів, явищ) за класами (групами тощо) відповідно до визначених ознак. Оскільки в результаті класифікації утворюється хоча б один клас (група), принаймні з одним елементом, — можна визначати класифікацію як групування, утворення класів об'єктів.

Метою класифікації є спрощення сприйняття конкретних об'єктів та можливість оперувати більш вузькими і конкретними поняттями, хоча класифікація є умовною і суб'єктивною відповідно до суб'єкта, який її здійснює.

Проблемами класифікації бухгалтерського балансу на різних етапах його еволюції займалися такі вчені, як М. Арінушкін [3], І.П. Бабенко [4], М.О. Блатов [10, 11], А.Я. Локшин [63], Я.В. Соколов [109].

Дослідження наукових праць вчених, присвячених класифікації бухгалтерського балансу дали можливість узагальнити класифікаційні ознаки, характерні для бухгалтерського балансу на сучасному етапі його розвитку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Класифікація бухгалтерського балансу

Класифікаційна ознака	Види бухгалтерського балансу
Стадія життєвого циклу підприємства	вступний
	поточний (квартальний, річний)
	реорганізаційний (злиття, приєднання, поділу, виділення)
	ліквідаційний (проміжний ліквідаційний, передліквідаційний, заключний ліквідаційний)
Відображення у балансі регулюючих статей	баланс-брутто
	баланс-нетто
	змішана форма балансу
Спосіб оцінки статей	динамічний
	статичний

Класифікаційна ознака	Види бухгалтерського балансу
Формат представлення даних	горизонтальний
	вертикальний
Сфера діяльності підприємства	баланс підприємства (повний, спрощений)
	баланс банку
	баланс бюджетної установи
Часова спрямованість	звітний
	прогнозний (провізорний, плановий, нормативний, перспективний)
Запити користувачів інформації бухгалтерського балансу	бухгалтерський баланс, призначений для зовнішніх користувачів
	бухгалтерський баланс, призначений для внутрішніх користувачів

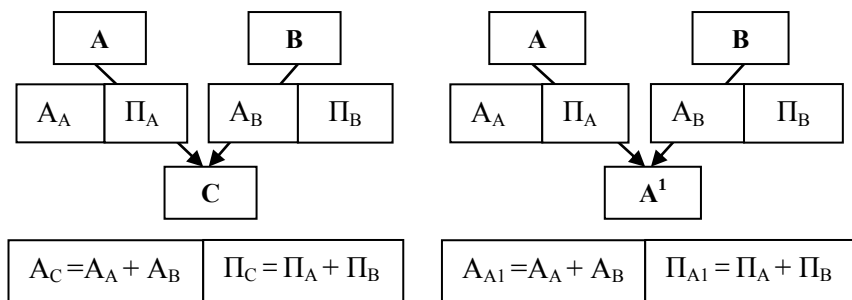
Залежно від стадії життєвого циклу підприємства виділяють вступний, поточний, реорганізаційний та ліквідаційний баланс.

Вступний, або як його іще називають, початковий баланс складається при відкритті рахунків у Головній книзі і, є початковим етапом облікового циклу. У вступному балансі вартість активів підприємства, дорівнює вартості, вкладеного у нього власниками капіталу, зобов'язання у вступному балансі рівні нулю.

Поточний баланс складається через рівні, чітко визначені законодавством, проміжки часу. Відповідно до ст. 14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», підприємства зобов'язані подавати бухгалтерський баланс у складі квартальної та річної фінансової звітності, тому поточний баланс може бути кварталним та річним.

Реорганізаційний баланс складається у випадку реорганізації підприємства, що може здійснюватися у наступних формах: злиття, приєднання, поділ, виділення [33]. Схематично зміни бухгалтерського балансу, що відбуваються у процесі реорганізації, відображено на рис. 2.4, 2.5.

У разі злиття суб'єктів господарювання усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до суб'єкта господарювання, що утворений внаслідок злиття. У разі приєднання одного або кількох суб'єктів господарювання до іншого суб'єкта господарювання до останнього переходять усі майнові права та обов'язки приєднаних суб'єктів господарювання.

Злиття

Приєднання

Умовні позначення. *A, B* - підприємства до реорганізації; *C* - підприємство, що утворилося у результаті злиття підприємств *A* і *B*; *A¹* - підприємство, що утворилося у результаті приєднання підприємства *B* до підприємства *A*; A_A, A_B, A_C, A_{A^1} - актив підприємств *A, B, C, A¹*; P_A, P_B, P_C, P_{A^1} - пасив підприємств *A, B, C, A¹*.

Рис. 2.4. Відображення змін у балансі підприємств під час злиття та приєднання

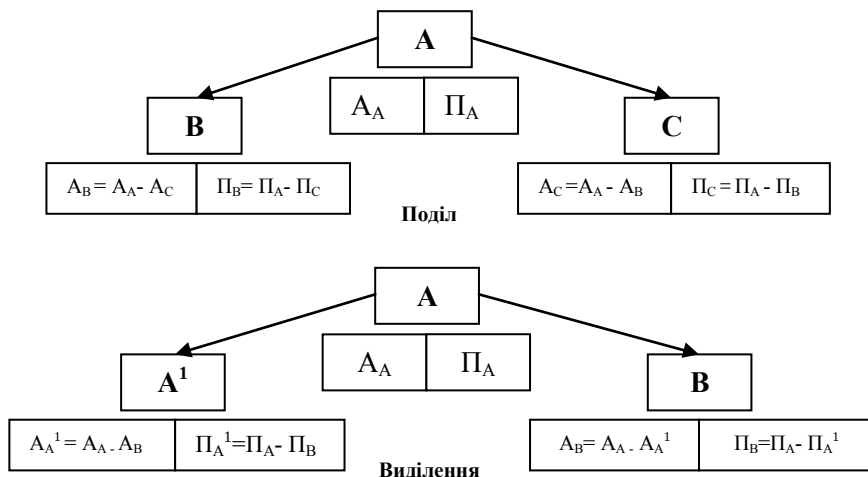
У разі поділу суб'єкта господарювання усі його майнові права і обов'язки переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках до кожного з нових суб'єктів господарювання, що утворені внаслідок цього поділу.

У разі виділення одного або кількох нових суб'єктів господарювання до кожного з них переходять за роздільним актом (балансом) у відповідних частках майнові права та обов'язки реорганізованого суб'єкта.

Ліквідаційний баланс складається у процесі ліквідації підприємства. Відповідно до п. 5 ст. 60 Господарського Кодексу України, ліквідаційний баланс складається ліквідаційною комісією, яка оцінює наявне майно суб'єкта господарювання, що ліквідується. У межах наявних активів, ліквідаційна комісія розраховується з кредиторами, складає ліквідаційний баланс та подає його власнику або органу, який призначив ліквідаційну комісію [33].

Враховуючи, що ліквідаційний процес може тривати до 12 місяців, і передбачає значні зміни у структурі майна підприємства, протягом цього терміну не можливо обмежитися складанням лише одного виду ліквідаційного балансу. Тому, автору близький підхід О.М. Глушук, яка доводить необхідність складання кількох видів ліквідаційного балансу під час провадження справи про банкрутство, зокрема:

проміжного ліквідаційного балансу, передліквідаційного балансу, заключного ліквідаційного балансу [29, с.181-184].

Умовні позначення. *A* - підприємство до реорганізації; *B, C* - підприємства, що утворилися у результаті поділу підприємства *A*; *A¹* і *B* - підприємства, що утворилися у результаті виділення підприємства *B* із підприємства *A*; *AA, AB, AC, AA¹* - актив підприємств *A, B, C, A¹*; *ПА, ПБ, ПС, ПА¹* - пасив підприємств *A, B, C, A¹*.

Рис. 2.5. Відображення змін у балансі підприємств під час поділу та виділення

Проміжний ліквідаційний баланс - це баланс, складений на підставі господарських операцій, що уточнюють реальний фінансовий стан підприємства та здійснюються, починаючи з відкриття ліквідаційної процедури до затвердження реєстру вимог кредиторів [29, с.16]. Метою складання проміжного ліквідаційного балансу є відображення майна та зобов'язань підприємства, підтверджених результатами проведеної інвентаризації, за ринковими цінами.

Передліквідаційний баланс складається після стягнення дебіторської заборгованості та погашення за її допомогою та за допомогою коштів, отриманих від реалізації частини майна, кредиторської заборгованості (крім заборгованості перед власниками і засновниками). Метою складання передліквідаційного балансу є

виявлення можливості підприємства продовжувати свою діяльність, використовуючи активи, що залишилися після сплати зобов'язань.

Заключний ліквідаційний баланс складається після погашення заборгованості перед власниками та засновниками. Заключний ліквідаційний баланс складається лише у тому випадку, якщо після задоволення вимог кредиторів у підприємства не залишилося коштів для подальшого продовження діяльності – внаслідок цього валюта балансу буде дорівнювати нулю [29, с.184].

Залежно від включення у валюту балансу підсумків за регулюючими статтями виділяють баланси-брутто та баланси-нетто. Хоча, у Німеччині на початку XIX ст. під балансом-брутто розуміли баланс, у якому відображався чистий прибуток до моменту розподілу, а під балансом-нетто – баланс із зазначенням величини нерозподіленого прибутку. За радянських часів, до підсумку бухгалтерського балансу включалися регулюючі статті. При цьому регулюючі статті до активу балансу відображалися в пасиві балансу (наприклад, знос основних засобів), а регулюючі статті пасиву балансу - в активі (наприклад, непокриті збитки). У такому випадку бухгалтерський баланс вважався балансом-брутто. У балансі-нетто регулюючі статті до активних рахунків відображалися в активі, а регулюючі статті до пасивних рахунків - у пасиві балансу. Із підсумку активу та пасиву регулюючі статті виключалися. Ще у 30-і рр. XX ст. М.О. Блатов зазначав, що баланс-нетто більш точно відображає майновий стан, а баланс-брутто – поточний стан внутрішніх відносин підприємства [110, с. 408].

Сьогодні, розповсюдженою є думка про те, що у балансі-брутто відображається інформація про регулюючі статті до окремих видів активів та власного капіталу. Так, у балансі-брутто наводиться інформація про первісну вартість та суми накопиченої амортизації нематеріальних активів, основних засобів, довгострокових біологічних активів; поточної дебіторської заборгованості, суми резерву сумнівних боргів, на основі яких проводяться розрахунки і визначається залишкова вартість за окремими видами активів. Також вказується вартість зареєстрованого статутного капіталу та регулюючі до нього статті, зокрема, неоплачений і вилучений капітал. У Португалії, наприклад, використовується баланс-брутто, у якому цифрові дані подаються у трьох окремих графах: первісна вартість, нарахована амортизація, залишкова вартість.

На противагу балансу-брутто, у балансі-нетто нематеріальні активи, довгострокові біологічні активи, основні засоби відображаються лише за залишковою вартістю, поточна дебіторська заборгованість – за чистою реалізаційною вартістю, вартість реально вкладеного капіталу, інша інформація за наведеними показниками не надається. Використання балансу-нетто запропоновано Міжнародними стандартами фінансової звітності.

Вітчизняна форма бухгалтерського балансу є взірцем змішаної форми балансу і має деякі особливості.

Інформація щодо нематеріальних активів, основних засобів, довгострокових біологічних активів, інвестиційної нерухомості відображається в балансі із зазначенням залишкової (справедливої) вартості, первісної вартості, зносу (амортизації), хоча до підсумку балансу включається лише їх залишкова (справедлива) вартість.

У балансах торговельних підприємств, що ведуть облік товарів за продажними цінами, вартість товарів у балансі відображається без урахування торгової націнки, при цьому продажна вартість товарів та величина торгової націнки у балансі не відображаються.

Водночас, у вітчизняному бухгалтерському балансі передбачено відображення розміру зареєстрованого статутного капіталу та розміру неоплаченого та вилученого капіталу. Проте рядка, у якому б зазначалася сума реально внесених коштів у першому розділі пасиву балансу, не передбачено.

Схожа ситуація виникла із відображенням резерву сумнівних боргів, що відноситься до іншої поточної заборгованості. Згідно із Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» такий резерв нараховується і включається до первісної вартості такої заборгованості із знаком «мінус», проте відображення у балансі ці статті не знаходять.

Іншою класифікаційною ознакою балансу є формат представлення даних. Розрізняють горизонтальний та вертикальний формати балансу.

Горизонтальний формат представлення даних у балансі передбачає відображення активу балансу ліворуч, а пасиву - праворуч. При цьому підсумки активу і пасиву мають бути рівними. У горизонтальній формі баланс подається у Бельгії, Італії, Німеччині, Португалії, Росії, США, Франції [17, с. 452].

Вертикальний формат балансу передбачає спочатку відображення усіх статей активу балансу, а під ними - статті пасиву. Рівність активу

і пасиву зберігається. Вертикальний формат балансу використовується у Великобританії. У Нідерландах законодавчо закріплені дві форми балансу, що можуть використовуватися – вертикальна і горизонтальна, а у Швейцарії – формат представлення даних у балансі взагалі не регламентується державою, підприємство обирає його на власний розсуд.

Залежно від сфери діяльності підприємства в Україні розрізняють баланс підприємства, баланс бюджетної установи та баланс банку. При цьому, Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку передбачено складання звичайної та скороченої форми бухгалтерського балансу підприємствами (форма № 1 «Баланс» та форма № 1-м «Баланс»), що відрізняються між собою ступенем аналітичності інформації щодо активів, власного капіталу та зобов'язань (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Порівняльна характеристика форм № 1 «Баланс» і
форми № 1-м «Баланс»

Форма № 1 «Баланс»		Форма № 1-м «Баланс»	
Назви розділів	Кількість статей у розділі	Назви розділів	Кількість статей у розділі
Актив балансу			
I. Необоротні активи	16	I. Необоротні активи	10
II. Оборотні активи	19	II. Оборотні активи	13
III. Витрати майбутніх періодів	1	III. Витрати майбутніх періодів	1
IV. Необоротні активи та групи вибуття (вписуваний)	1	IV. Необоротні активи та групи вибуття (вписуваний)	1
Пасив балансу			
I. Власний капітал	9	I. Власний капітал	6
II. Забезпечення наступних витрат платежів	4	II. Забезпечення наступних витрат і цільове фінансування	1
III. Довгострокові зобов'язання	5	III. Довгострокові зобов'язання	1
IV. Поточні зобов'язання	14*	IV. Поточні зобов'язання	9*
V. Доходи майбутніх періодів	1	V. Доходи майбутніх періодів	1

* із врахуванням вписуваного рядка 605 «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу»

Скорочена форма балансу (форма № 1-м) подібна до форми № 1 «Баланс», проте деякі показники у ній агреговані. Наприклад, у формі «Баланс» 1-м у I розділі активу «Необоротні активи» інформація щодо нематеріальних активів, довгострокової дебіторської заборгованості, відстрочених податкових активів відображається за статтею «Інші необоротні активи», а у II розділі активу «Оборотні активи» у складі запасів відображаються виробничі запаси, поточні біологічні активи та готова продукція. У I розділі пасиву «Власний капітал» не зайшли відображення пайовий та вилучений капітал; забезпечення наступних витрат та платежів та довгострокові зобов'язання відображаються загальними сумами; IV розділ пасиву «Поточні зобов'язання» не вміщує інформації щодо векселів виданих та поточних зобов'язань за розрахунками: з одержаних авансів, позабюджетних платежів, з учасниками із внутрішніх розрахунків.

Баланс банку складається із трьох розділів – «Активи», «Зобов'язання» і «Власний капітал». Склад активів банку підпорядкований специфіці діяльності, зокрема, у восьми із дванадцяти статей відображаються грошові кошти, інвестиції та цінні папери. Прибуток банку, на відміну від звичайних підприємств, відображається за двома статтями «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) минулих років» та «Прибуток/збиток звітного року, що очікує затвердження». Структура балансу банку схематично зображена на рис. 2.6.

Особливості балансу бюджетних установ також підпорядковані діяльності зазначених суб'єктів економіки. Враховуючи, що бюджетні установи є неприбутковими організаціями, у балансі не передбачено статей для відображення прибутку. Також у активі балансу відсутня інформація щодо інвестицій, адже такий вид діяльності, як інвестування, не передбачений для бюджетних установ. Особливістю балансу бюджетної установи, на відміну від балансу підприємства та балансу банку, є відображення витрат і доходів за їх видами в активі та пасиві балансу відповідно (табл. 2.4).

Наступною класифікаційною ознакою бухгалтерського балансу є часова спрямованість, відповідно до цієї класифікаційної ознаки розрізняють звітний та прогнозний баланси.

Звітний баланс відображає стан майна підприємства на конкретний момент часу, є констатацією результату завершеного облікового циклу і складається на підставі фактичних даних за рахунками бухгалтерського обліку.

Активи	Кошти Національному банку України та готівкові кошти банку Казначейські та інші цінні папери Кошти в інших банках Цінні папери в торговому портфелі банку Цінні папери в портфелі банку на продаж Кредити та заборгованість клієнтів Цінні папери в портфелі банку до погашення Інвестиції в асоційовані й дочірні компанії Основні засоби та нематеріальні активи Нараховані доходи до отримання Відстрочений податковий актив Інші активи
Зобов'язання	Кошти банків Кошти клієнтів Ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком Боргові цінні папери, емітовані банком Нараховані витрати до сплати Відстрочені податкові зобов'язання Інші зобов'язання
Власний капітал	Статутний капітал Капіталізовані дивіденди Власні акції, що викуплені в акціонерів Емісійні різниці Резерви та інші фонди банку Резерви переоцінки основних засобів Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) минулих років Прибуток/збиток звітного року, що очікує затвердження

Рис. 2.6. Типова структура балансу банку [50]

Прогнозний баланс відображає майбутні показники балансу, розраховані за допомогою економіко-математичних та статистичних методів. До прогнозного балансу можна віднести провізорний, плановий, нормативний і перспективний. Провізорний баланс включає орієнтовні дані за останні дні звітного періоду. Наприклад, якщо необхідно скласти баланс станом на 30 вересня 25 вересня, для цього будуть використані реальні дані з 1 по 25 вересня та орієнтовні з 26 по 30 вересня. Плановий баланс складається на підприємстві відповідно до заданих напрямів розвитку і включає бажані показники, яких має досягти підприємство за умови виконання плану. Нормативний баланс складається для конкретних галузей у відносних показниках

відповідними міністерствами і є орієнтирами під час здійснення діяльності підприємствами заданої галузі. Під час складання перспективного балансу враховують не лише бажаний стан розвитку підприємства, а й вплив об'єктивних та суб'єктивних факторів на його діяльність.

Таблиця 2.4

Типова структура балансу бюджетної установи [37]

АКТИВ	ПАСИВ
I. НЕОБОРОТНІ АКТИВИ	I. ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ
Нематеріальні активи Основні засоби Інші необоротні матеріальні активи Незавершене капітальне будівництво	Фонд у необоротних активах Фонд у малоцінних та швидкозношуваних предметах Результат виконання кошторису за загальним фондом Результат виконання кошторису за спеціальним фондом Результати переоцінок
II. ОБОРОТНІ АКТИВИ	II. ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
Матеріали і продукти харчування Малоцінні та швидкозношувані предмети Інші запаси Дебіторська заборгованість Розрахунки за операціями з централізованого постачання матеріальних цінностей Розрахунки за окремими програмами Короткострокові векселі одержані Інші кошти Грошові кошти в дорозі Рахунки в банках Рахунки в казначействі загального фонду Рахунки в казначействі спеціального фонду Інші рахунки в казначействі Каса	Довгострокові зобов'язання Короткострокові позики Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями Короткострокові векселі видані Кредиторська заборгованість Розрахунки за операціями з централізованого постачання матеріальних цінностей Розрахунки за окремими програмами
III. ВИТРАТИ	III. ДОХОДИ
Видатки загального фонду Видатки спеціального фонду Виробничі витрати	Доходи загального фонду Доходи спеціального фонду Доходи від реалізації продукції, виробів і виконаних робіт

Розглянуті класифікаційні ознаки бухгалтерського балансу є типовими, обґрунтовуються у працях багатьох вчених [24, с. 67; 119, с. 145] та дозволяють охарактеризувати бухгалтерський баланс залежно від його змісту, структури, періодичності складання, підходів до оцінки статей, проте жодна із виділених ознак не враховує

особливостей запитів користувачів, що висуваються ними до інформації бухгалтерського балансу.

Залежно від запитів користувачів інформації бухгалтерського балансу, пропонується виділяти бухгалтерський баланс, призначений для внутрішніх користувачів та бухгалтерський баланс, призначений для зовнішніх користувачів.

Інформація бухгалтерського балансу, призначеного для внутрішніх користувачів зумовлена запитами менеджерів підприємства, тому особливостями цього балансу є залежність його змісту і структури від специфіки управлінських рішень, що приймаються на його основі. Метою бухгалтерського балансу, призначеного для внутрішніх користувачів є надання користувачам інформації щодо дійсного та прогнозного фінансового стану підприємства задля здійснення контролю за досягненням запланованих показників. Особливістю бухгалтерського балансу, призначеного для внутрішніх користувачів є ступінь точності інформації. При складанні бухгалтерського балансу внутрішнього спрямування часто використовуються приблизні дані та орієнтовні показники.

Основними характеристиками балансу, призначеного для внутрішніх користувачів є:

- перелік показників, підпорядкований конкретному рішення, що буде прийматися на його основі;
- структура балансу та порядок групування його статей;
- ступінь аналітичності відображуваних у ньому показників;
- періодичність складання;
- підходи до оцінки статей балансу.

Враховуючи, що бухгалтерський баланс, призначений для внутрішніх користувачів є частиною внутрішньої звітності, для його складання можуть використовуватися дані, накопичені у системі управлінського обліку. Його зміст, структура, строки подання, порядок оцінки та перелік статей балансу внутрішнього спрямування не регламентуються чинним законодавством та є конфіденційними.

Бухгалтерський баланс, призначений для зовнішніх користувачів складається відповідно до вимог чинного законодавства, є однією із форм фінансової звітності та підлягає обов'язковому оприлюдненню.

2.3. Формування інформації бухгалтерського балансу на основі облікової політики підприємства

Релевантність інформації бухгалтерського балансу в процесі прийняття рішень зумовлюється правильністю обраних підходів до її формування. Особливості створення облікової інформації на конкретному підприємстві знаходять своє відображення у Наказі про облікову політику – розпорядчому документі, що містить відомості про обрані елементи облікової політики, які регламентуються відповідними нормативно-правовими актами [90-95].

Головним завданням облікової політики є: забезпечення однозначного розуміння показників фінансової звітності користувачами; надання можливості користувачам оцінити наслідки різних облікових альтернатив; правильне тлумачення та порівняність показників фінансових звітів різних підприємств, що застосовують альтернативні облікові методи [22, с. 12]. Розроблена підприємствами виважена облікова політика забезпечує формування інформації бухгалтерського балансу, підпорядковану стратегії розвитку підприємства.

Вплив облікової політики на інформацію бухгалтерського обліку та фінансової звітності забезпечують їй пильну увагу науковців. Проблемам формування облікової політики присвячені праці багатьох вчених, серед яких: Т.В. Барановська, яка визначає особливості формування облікової політики на рівні господарюючого суб'єкта та на рівні держави [7, с. 78], С.М. Гольцова, якою обґрунтовано вплив елементів облікової політики на форми фінансової звітності [32, с. 98], П. Житній, який досліджує у своїх працях організаційно-технічні засади облікової політики [39, с. 38-44; 40, с. 25-28], М.С. Пушкар, у працях якого висвітлюється загальнонаукова методологія облікової політики [100, с. 18-24]. У теоретичних та науково-практичних розробках вчених обґрунтовано необхідність та історичну зумовленість облікової політики, визначено фактори, що впливають на її формування, досліджено методологічну та організаційну сутність облікової політики [100, с. 18-24; 40, с. 25-28]. Проте, питання впливу облікової політики на показники бухгалтерського балансу залишаються недослідженими.

Використання облікової політики при формуванні показників бухгалтерського балансу здійснюється шляхом обрання одного із альтернативних способів обліку, запропонованих чинним

законодавством та спрямоване на створення інформаційного забезпечення прийняття рішень (рис. 2.7).

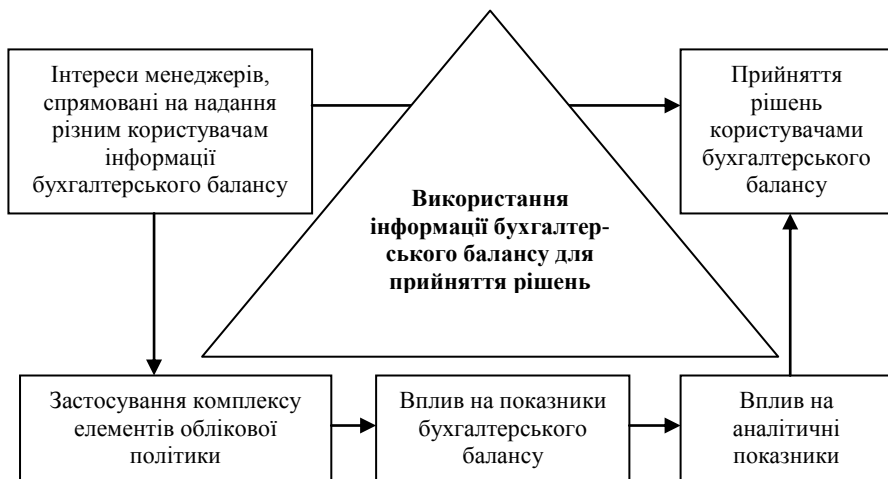

Рис. 2.7. Використання облікової політики у процесі формування інформації бухгалтерського балансу

Дослідження особливостей застосування облікової політики на практиці проводилося шляхом анкетування директорів підприємств Полтавської області (додаток А). Серед досліджуваних підприємств 80% респондентів складають на підприємстві Наказ про облікову політику, що слід відмітити як позитивну тенденцію, пов'язану із підвищенням розуміння значимості облікової політики; 20% опитаних не вважають складання даного документу обов'язковим. Відсутність на підприємстві Наказу про облікову політику можна пояснити недотриманням окремими власниками та бухгалтерами вимог чинного законодавства через його незнання або халатне відношення до власних обов'язків.

Зміни до Наказу про облікову політику на 70% досліджуваних підприємств здійснюються щорічно, незмінним із дати затвердження Наказу про облікову політику залишається на 25% підприємствах, решта – 5% змінювали даний документ частіше одного разу на рік. Оскільки, Наказ про облікову політику потребує змін лише у випадках, передбачених чинним законодавством, бухгалтерам варто звернути увагу, що перезатвердження одного і того ж документу

щороку є необов'язковим. Зміна облікової політики протягом року також є незручною та некоректною, оскільки потребує перерахунку показників, призводить до викривлення даних за статтями звітності та викликає непорівнюваність її показників.

Структурованість Наказу про облікову політику, що має місце на 40 % із опитаних підприємств, свідчить про системність знань щодо облікової політики та бажання бухгалтерів розподілити облікову політику на методичну та організаційну складові або залежно від видів обліку – облікову політику щодо управлінського обліку, облікову політику щодо податкового обліку, облікову політику щодо фінансового обліку.

Більш глибоке дослідження змісту наказу про облікову політику підприємств дозволило встановити, що більшість позицій облікової політики, рекомендованих чинним законодавством суб'єктами господарювання ігноруються. Більшою мірою це пояснюється розробкою Наказу про облікову політику до впровадження рекомендацій нормативних документів [90-95] та несвоєчасністю внесення змін та доповнень до розпорядчого документу на підприємствах. У процесі дослідження встановлено, що окремими респондентами ігноруються наступні елементи облікової політики:

- методи амортизації основних засобів (10 %);
- поріг переоцінки основних засобів (40 %);
- величина вартісного критерію належності матеріального активу до інших необоротних матеріальних активів (70 %);
- методи нарахування амортизації інших необоротних матеріальних активів (50 %);
- методи обліку транспортно-заготівельних витрат (95 %);
- методи оцінки вибуття запасів (25 %);
- методи створення резерву сумнівних боргів (90 %).

Перелік елементів облікової політики, що впливають на статті бухгалтерського балансу, передбачений чинним законодавством є значно ширшим за той, що, зазвичай, використовується підприємствами. Елементи облікової політики, що прямо чи опосередковано впливають на статті бухгалтерського балансу та їх нормативно-правове забезпечення узагальнено в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Елементи облікової політики та їх вплив на статті бухгалтерського балансу

Елементи облікової політики, їх нормативно-правове регулювання	Запропоновані у нормативно-правових актах альтернативи	Вплив на статті бухгалтерського балансу
Методи амортизації основних засобів (П(С)БО 7 «Основні засоби» (п. 25); Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» (п.8)	Обираються підприємством самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від використання конкретних основних засобів. Методами нарахування амортизації основних засобів є прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий; методи, передбачені податковим законодавством	Обраний метод нарахування амортизації впливає на значення рядків 030-032, що у свою чергу впливає на рядки 080, 280, 350, 380, 640
Строк корисного використання об'єкта основних засобів (П(С)БО 7 «Основні засоби» (п. 23)	Строк корисного використання об'єкта основних засобів встановлюється підприємством при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс)	Тривалість строку корисного використання впливає на величину залишкової вартості та зносу – рядки 030, 032 І розділу активу балансу що у свою чергу впливає на рядки 080, 280, 350, 380, 640
Поріг переоцінки основних засобів (Лист Міністерства фінансів України від 29.07.2003 р. №04230-04108 (п. 6)	Порогом суттєвості з метою відображення переоцінки або зменшення корисності об'єктів обліку може прийматися величина, що дорівнює 1 відсотку чистого прибутку (збитку) підприємства, або величина, що дорівнює 10-відсотковому відхиленню залишкової вартості об'єктів обліку від їх справедливої вартості	Залежно від обраної межі переоцінки можуть змінюватися значення за рядками 030-032, що у свою чергу вплине на рядки 080, 280, 350, 380, 640
Величина вартісного критерію належності матеріального активу до інших необоротних матеріальних активів (П(С)БО 7 «Основні засоби» (п. 5.2.7)	Підприємства можуть самостійно встановлювати вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів	Враховуючи, відмінності у нарахуванні амортизації основних засобів та інших необоротних матеріальних активів даний елемент впливає на значення рядків 030-032, що у свою чергу впливає на рядки 080, 280, 350, 380, 640
Методи нарахування амортизації інших необоротних матеріальних (П(С)БО 7 «Основні засоби» (п. 27)	До методів амортизації інших необоротних матеріальних активів відносяться: прямолінійний; виробничий; а також спрощені методи нарахування амортизації	Обраний метод нарахування амортизації впливає на значення рядків 030-032, що у свою чергу впливає на рядки 080, 280, 350, 380, 640
Строк корисного використання нематеріальних активів (П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» (п.25)	Строк корисного використання об'єкта нематеріальних активів встановлюється підприємством при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс)	Тривалість строку корисного використання впливає на величину залишкової вартості та зносу – рядки 010, 012 І розділу активу балансу що у свою чергу впливає на рядки 080, 280, 350, 380, 640

Елементи облікової політики, їх нормативно-правове регулювання	Запропоновані у нормативно-правових актах альтернативи	Вплив на статті бухгалтерського балансу
Методи нарахування амортизації нематеріальних активів (П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» (п. 27)	Методи амортизації нематеріальних активів: прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий. Метод амортизації нематеріальних активів обирається підприємством самостійно, виходячи з умов отримання майбутніх економічних вигод. Якщо такі умови визначити неможливо, то амортизація нараховується із застосуванням прямолінійного методу	Залежно від обраного методу нарахування амортизації можуть змінюватися значення за рядками 010, 011, 012, що у свою чергу вплине на рядки 080, 280, 350, 380, 640
Методи обліку транспортно-заготівельних витрат (П(С)БО 9 «Запаси» (п. 9)	Транспортно-заготівельні витрати, що включають у себе затрати на заготівлю запасів, оплату тарифів (фрахту) за вантажно-розвантажувальні роботи і транспортування запасів усіма видами транспорту до місця їх використання включаючи витрати із страхування ризиків транспортування запасів можуть обліковуватися за двома способами: 1) включення вартості витрат до собівартості запасів у момент їх виникнення; 2) облік транспортно-заготівельних витрат на окремому субрахунку із їх подальшим розподілом	Метод обліку транспортно-заготівельних витрат впливає на значення рядків 100, 140, 120, 130, 260, 280, 350, 380, 640
Методи оцінки вибуття запасів (П(С)БО 9 «Запаси» (п. 16)	При відпуску запасів у виробництво, з виробництва, продаж та іншому вибутті оцінка їх може здійснюватися за одним з наступних методів: ідентифікаційної собівартості відповідної одиниці запасів; середньозваженої собівартості; собівартості перших за часом надходжень запасів (ФІФО); нормативних затрат; ціни продажу	Метод оцінки вибуття запасів впливає на значення рядків 100, 140, 120, 130, 260, 280, 350, 380, 640
Методи створення резерву сумнівних боргів (П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» (п. 8,9)	Величина резерву сумнівних боргів визначається одним із методів, що є складовими балансової політики підприємства: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості; застосування коефіцієнта сумнівності. Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами: визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході; класифікація дебіторської заборгованості за строками погашення; визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років	Метод створення резерву сумнівних боргів впливає на значення рядків 160, 162, 260, 280, 350, 380, 640
Методи оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг (П(С)БО 15 «Дохід» (п. 11)	Методи оцінки ступеня завершеності операцій по наданню послуг: вивчення виконаної роботи; визначення питомої ваги обсягу послуг, наданих на певну дату, у загальному обсязі послуг, що мають бути надані; визначення питомої ваги витрат, понесених підприємством у зв'язку з наданням послуг, у загальній очікуваній сумі витрат	Методи оцінки ступеня завершеності операцій по наданню послуг здійснюють вплив на рядки 160, 161, 260, 280

Продовж. табл. 2.5

Елементи облікової політики, їх нормативно-правове регулювання	Запропоновані у нормативно-правових актах альтернативи	Вплив на статті бухгалтерського балансу
База розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу (П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» (п. 27)	Підприємство самостійно обирає та послідовно застосовує базу розподілу витрат, пов'язаних із інструментами власного капіталу	База розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу здійснює вплив на рядки 320, 330, 380, 640
Перелік та склад постійних і змінних витрат (П(С)БО 16 «Витрати» (п. 16)	Перелік та склад постійних і змінних загальновиробничих витрат встановлюється підприємством самостійно	Від переліку і складу постійних та змінних витрат залежать значення рядків 130, 120, 260, 280, 350, 380, 640
База розподілу загально-виробничих витрат (П(С)БО 16 «Витрати» (п. 16)	База розподілу загальновиробничих витрат встановлюється підприємством самостійно. Можливі наступні бази розподілу: години праці; заробітна плата; обсяг діяльності; прямі витрати; інше	База розподілу загальновиробничих витрат впливає на значення рядків 130, 120, 260, 280, 350, 380, 640
Методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом (П(С)БО 18 «Будівельні контакти» (п. 4)	Методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом: вимірювання та оцінка виконаної роботи; співвідношення обсягу завершеності частини робіт та їх загального обсягу за будівельним контрактом у натуральному вимірі; співвідношення фактичних витрат з початку виконання будівельного контракту до дати балансу та очікуваної (кошторисної) суми загальних витрат за контрактом	Від обраного підприємством методу визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом залежить значення рядків 100, 120, 260, 280, 350, 380, 640
База розподілу загальновиробничих витрат при нормальній потужності (П(С)БО 18 «Будівельні контакти» (п. 14)	База розподілу загальновиробничих витрат при нормальній потужності самостійно обирається підприємством з наведених нижче: прямі витрати; обсяг доходів; прямі витрати на оплату праці; відпрацьований будівельними машинами та механізмами час; інше	База розподілу загальновиробничих витрат при нормальній потужності впливає на значення рядків 130, 120, 260, 280, 350, 380, 640
Застосування чи незастосування для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця (П(С)БО 22 «Вплив інфляції» (п. 12)	Підприємство може застосовувати або не застосовувати середній індекс інфляції протягом періоду, якщо доходи і витрати протягом звітного року визнавалися майже рівномірно; підприємство може застосовувати або не застосовувати середній індекс інфляції протягом цього періоду до загальної суми статті доходів і витрат замість індексу інфляції на дату визнання окремих доходів і витрат	Вибір зазначеного елементу облікової політики впливає на значення рядків 270, 280, 350, 380, 630, 640
Методи оцінки активів та зобов'язань в операціях пов'язаних сторін (П(С)БО 23 «Розкриття інформації про пов'язані порони» (п. 6)	Методи оцінки активів та зобов'язань в операціях пов'язаних сторін: порівняльної неконтрольованої ціни; ціни перепродажу; «Витрати плюс»; балансової вартості	Вибір зазначеного елемента облікової політики впливає на значення рядків 200, 260, 280, 600, 620, 640

Продовж. табл. 2.5

Елементи облікової політики, їх нормативно-правове регулювання	Запропоновані у нормативно-правових актах альтернативи	Вплив на статті бухгалтерського балансу
Методи оцінки біологічних активів (П(С)БО 30 «Біологічні активи» (п. 10, 11)	Біологічні активи відображаються на дату проміжного і річного балансу за справедливою вартістю, зменшеною на очікувані витрати на місці продажу. Довгострокові біологічні активи, справедливую вартість яких на дату балансу достовірно визначити неможливо, визнаються та відображаються за первісною вартістю з урахуванням суми їх зносу і втрат від зменшення корисності	Залежно від обраного методу обліку оцінки біологічних активів можуть змінюватися значення за рядками 030-032, що у свою чергу вплине на рядки 080, 280, 350, 380, 640
Методи нарахування амортизації довгострокових біологічних активів (П(С)БО 30 «Біологічні активи» (п. 27)	Обираються підприємством самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від використання довгострокових біологічних активів. Методами нарахування амортизації довгострокових біологічних активів є прямолінійний; зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий; методи, передбачені податковим законодавством	Залежно від обраного методу амортизації довгострокових біологічних активів можуть змінюватися значення за рядками 030-032, що у свою чергу вплине на рядки 080, 280, 350, 380, 640
Підхід до обліку фінансових витрат (П(С)БО 31 «Фінансові витрати» (п.4)	Обліковою політикою підприємства визначаються можливі варіанти обліку фінансових витрат, пов'язаних із створенням кваліфікаційного активу: віднесення фінансових витрат на витрати звітного періоду; капіталізація частини фінансових витрат	Залежного від обраного підходу до обліку фінансових витрат можуть змінюватися значення за наступними рядками балансу: 010, 011, 012, 020, 030, 031, 032, 035, 036, 037, 080, 280, 350, 380, 640
Ознаки щодо розмежування нерухомості на інвестиційну та операційну (П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість» (п.6)	За наявності ознак, за яких об'єкт основних засобів може бути віднесеним і до операційної нерухомості, і до інвестиційної нерухомості, підприємство самостійно розробляє критерії щодо їх розмежування у межах обраної облікової політики	Залежного від обраного підходу до розмежування інвестиційної та операційної нерухомості можуть змінюватися значення за наступними рядками балансу: 030, 031, 032, 080, 280

Залежність інформації бухгалтерського балансу від елементів облікової політики, що ілюструє табл. 2.5., свідчить про необхідність врахування особливостей облікової політики конкретного підприємства при прийнятті рішень щодо нього.

Значну частку у структурі майна підприємств займають необоротні активи, тому для достовірного відображення у бухгалтерському балансі необоротних активів важливого значення набуває застосування відповідних елементів облікової політики.

Елементом облікової політики, що визначає балансову вартість основних засобів є вибір методу нарахування амортизації. При розробці Наказу про облікову політику, серед фахівців поширеним є твердження щодо доцільності та економічної ефективності використання прискорених методів нарахування амортизації, оскільки вибір підприємством прискорених методів амортизації забезпечує постійне прогресивне зменшення витрат на амортизацію протягом терміну корисного використання об'єкта. Як наслідок, величина основних засобів значно зменшується у перші роки використання і залишається практично незмінною в останні. Використання прискорених методів нарахування амортизації сприяє завищенню суми витрат і зменшенню податку на прибуток.

Також, П(С)БО 7 «Основні засоби» передбачено можливість застосування податкового методу нарахування амортизації, що не враховує строку використання об'єктів основних засобів, морального чи фізичного зносу та виробничих факторів. Практичне застосування даного методу нарахування амортизації при існуючих відмінностях у податковому та бухгалтерському законодавстві є недоцільним. Тому, окремими вченими пропонується заборонити використання податкового методу нарахування амортизації для підвищення достовірності інформації бухгалтерського балансу щодо вартості основних засобів [43, с. 100].

Незважаючи на недоцільність застосування у бухгалтерському обліку податкового методу нарахування амортизації основних засобів, 60 % досліджуваних підприємств (12 із 20) декларує у Наказі про облікову політику використання методу нарахування амортизації відповідно до Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» [99]. Така ситуація пов'язана із небажанням бухгалтерів відокремлювати бухгалтерський облік від податкового та прагненням інтегрувати обидві системи обліку в одну. На жаль, це неможливо, оскільки призводить до порушень або Положень (стандартів) бухгалтерського обліку або податкового законодавства, що тягне за собою економічні санкції.

Проте, іноді, вченими та практиками нарахування амортизації розглядається як єдиний елемент облікової політики, що впливає на величину основних засобів та не приділяється увага таким взаємопов'язаним елементам облікової політики як порядок переоцінки основних засобів та термін корисного використання. Варто зазначити, що досягнення ефекту прискореної амортизації можна

досягнути і прямолінійним методом. Така ситуація може бути створена при проведенні об'єктивних переоцінок та скороченні терміну корисного використання об'єкта. З іншого боку, високі темпи інфляції можуть зумовлювати спадну амортизацію навіть при застосуванні прискорених методів нарахування амортизації.

Строк корисного використання основних засобів є іще одним із елементів облікової політики, що впливає на балансову вартість основних засобів, оскільки встановлюється підприємством самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигід від його використання (п. 23, 24 ПСБО 7 «Основні засоби» [95]). Строк корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів переглядається в разі зміни очікуваних економічних вигід від його використання. Указом Президента «Про концепцію амортизаційної політики» [98] передбачено, що концепція передбачає надання суб'єктам господарювання права самостійно встановлювати строк корисного використання основних засобів у визначених законом межах. Поки що законних меж не встановлено, отже підприємство може на власний розсуд визначати строк корисного використання основних засобів. У проекті Закону України «Про амортизацію» п. 1, ст. 12 [96] також відзначається, що строк корисного використання встановлюється підприємством самостійно, але виходячи з індикативних норм нарахування амортизації, що повинні встановлюватися міністерствами, іншими центральними та місцевими органами виконавчої влади. Таким чином, тривалість строку корисного використання об'єкта має дорівнювати економічно раціональному строку служби об'єкта основних засобів, який обґрунтувати надзвичайно складно. Вченими пропонується декілька способів визначення строку корисного використання об'єкта основних засобів [77, с. 117]:

- досвідний спосіб, виходячи із накопиченого досвіду на підприємстві;
- ностальгичний спосіб, що ґрунтується на нормах амортизаційних відрахувань, затверджених Єдиними нормами на повне відновлення основних фондів народного господарства СРСР;
- документальний спосіб, згідно із технічною документацією, що додається до об'єкта;
- експертний спосіб, що передбачає використання послуг експерта.

Результати, отримані при застосуванні запропонованих підходів є умовними, оскільки незважаючи на обраний підприємством спосіб реальний (справжній) строк корисного використання об'єкта передбачити неможливо. На реальний строк використання кожного окремого об'єкта основних засобів впливає безліч факторів, серед яких якість самого об'єкта, рівень технічного та ремонтного обслуговування, інтенсивність експлуатації. Тому строк корисного використання щодо кожного об'єкта основних засобів є величиною випадковою.

Визначення підприємством даного елементу облікової політики є припущенням про можливість використання конкретного основного засобу у майбутньому. Враховуючи, що строк корисного використання входить у розрахунок при визначенні суми зносу, то коригування даного показника може впливати на величину витрат підприємства, пов'язаних із амортизацією.

Поріг переоцінки основних засобів є ще одним елементом облікової політики, що впливає на їх величину. Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку основних засобів (п. 34) [70] запропоновано два альтернативних способи визначення порогу суттєвості для проведення переоцінки основних засобів, згідно з якими порогом суттєвості може прийматися величина, що дорівнює: 10-відсотковому відхиленню залишкової вартості об'єктів основних засобів від їх справедливої вартості; 1 відсотку чистого прибутку (збитку) підприємства. Нескладні арифметичні підрахунки свідчать, що у разі отримання підприємством чистого прибутку у розмірі 500 грн. і застосування другого способу встановлення порогу суттєвості, бухгалтеру доведеться проводити переоцінку основних засобів, якщо їх залишкова вартість більше, ніж на 5 грн. відрізняться від справедливої вартості об'єкта. Із вищезазначеного випливає нерівноправність та вартісна невідповідність зазначених способів визначення порогу суттєвості для проведення переоцінки основних засобів і, загалом, економічна недоцільність застосування другого способу.

Враховуючи економічну ситуацію, що склалася застосування другого способу визначення порогу суттєвості для проведення переоцінки є незручним, тому 60 % досліджуваних підприємств (12 із 20), що передбачили цей елемент облікової політики у Наказах про облікову політику обрано перший спосіб – 10-відсоткове відхилення

залишкової вартості об'єктів основних засобів від їх справедливої вартості.

Амортизація малоцінних необоротних матеріальних активів і бібліотечних фондів, відповідно до п. 27 П(С)БО 7 «Основні засоби», поряд з іншими методами може нараховуватися у розмірі 100 % їх вартості у першому місяці використання об'єкта. Позиція Ю.О. Ночовної про те, що застосування даного методу нарахування амортизації є необґрунтованим оскільки нівелює різницю між оборотними й необоротними активами та призводить до нерівномірного накопичення витрат і порушення принципу відповідності доходів і витрат є цілком виправданою [76, с. 159-161]. Крім того, чинним законодавством регламентовано, що підприємства можуть самостійно встановлювати вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів.

У частині відображення в обліку і бухгалтерському балансі нематеріальних активів, чинним законодавством рекомендовано розкриття у Наказі про облікову політику критеріїв обґрунтування строку корисного використання нематеріальних активів та вибору методу нарахування амортизації.

Елементами облікової політики щодо запасів чинним законодавством передбачено альтернативні методи обліку транспортно-заготівельних витрат та оцінки вибуття запасів.

Метод визначення резерву сумнівних боргів є елементом облікової політики, що суттєво впливає на величину оборотних активів. Найбільш зрозумілим та поширеним, із запропонованих законодавством методів, є метод застосування коефіцієнта сумнівності. Застосування іншого методу, що ґрунтується на аналізі платоспроможності дебіторів, проблематичне, оскільки визначити відразу, яка заборгованість є безнадійною важко.

Окремі вчені пропонують власні підходи до формування резерву сумнівних боргів [108, с. 30-35]. Так, І. Сікорою запропоновано використання комплексного підходу для оцінки дебіторської заборгованості, що ґрунтується на коригуванні первісної вартості дебіторської заборгованості, виходячи із коефіцієнта часу. Запропонований коефіцієнт дає змогу оцінити дебіторську заборгованість суб'єкта у теперішній момент з урахуванням зростання вартості за часом і зміною загальної купівельної спроможності грошових коштів. Проте, чинним законодавством цей підхід не передбачено серед альтернативних методів нарахування резерву

сумнівних боргів, тому використовувати його вітчизняні підприємства не мають права.

Визначення підприємством у Наказі про облікову політику підходів до оцінки поточної дебіторської заборгованості є важелем впливу на величину оборотних активів та витрат звітного періоду. Слід зауважити, що на 18 із 20 досліджених підприємствах Наказом про облікову політику не передбачено створення резерву сумнівних боргів. Це є порушенням чинного законодавства, зокрема, Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», що передбачає обов'язковість дотримання принципу обачності та П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», яким регламентовано обов'язковість створення резерву сумнівних боргів [90].

Іще одним елементом облікової політики, що впливає на показники балансу є альтернативні методи обліку фінансових інвестицій. Відображення фінансових інвестицій при їх придбанні здійснюється за собівартістю. У період складання та подання звітності оцінка фінансових інвестицій здійснюється на дату балансу і суттєво відрізняється від собівартості. Так, для оцінки фінансових інвестицій на дату балансу застосовують такі методи: оцінка за справедливою вартістю, оцінка за амортизованою собівартістю, оцінка за методом участі у капіталі. Оскільки, порядок визнання та оцінки фінансових інвестицій підприємства є елементом облікової політики, існує необхідність визначення оптимальних методів оцінки окремих видів операцій, що визначають в кінцевому результаті зміст фінансової звітності. Однак, в обліковій політиці підприємства повинні розкриватися не методи обліку фінансових інвестицій - бо вони є незмінними, а особливості їх застосування щодо кожного з об'єктів, враховуючи специфіку фінансової діяльності, організацію облікових робіт, ступінь комп'ютеризації та потреби в інформації для прийняття рішень [69, с. 150-152]. Крім того, існуюча практика відображення в обліку результатів дооцінки інвестицій має багато протиріч та не відповідає змісту фінансової концепції збереження капіталу, на якій ґрунтується бухгалтерський облік в Україні, оскільки, такий підхід спотворює інформацію про отриманий підприємством прибуток. На думку В. Орлової, результати дооцінки не є вже отриманим прибутком, вони стають прибутком тільки після реалізації фінансових інвестицій. Дана ситуація аналогічна включення до складу доходів торгівельної націнки - націнку на товар не відносять до доходів у момент її нарахування, вона стає ним лише після реалізації товару.

Крім того, чинний порядок дооцінки фінансових інвестицій суперечить принципу обачності (консерватизму), тому суму дооцінки доцільно відносити на коригуючий рахунок до рахунку «Фінансові інвестиції» або рахунок «Нереалізовані прибутки». У результаті застосування чинного порядку дооцінки фінансових інвестицій штучно завищується розмір прибутку підприємства, що суперечить принципу обачності та зменшується достовірність інформації бухгалтерського балансу щодо вартості фінансових інвестицій [69, с. 40-42].

Функціонування підприємств України у ринкових умовах зумовлює приділення уваги обґрунтуванню застосування (чи незастосування) для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця. Відповідно до П(С)БО 22 «Вплив інфляції» (п. 12) [91] підприємства можуть застосовувати або не застосовувати середній індекс інфляції протягом періоду, якщо доходи і витрати протягом звітного року (або проміжних періодів) визнавалися майже рівномірно; підприємство може застосовувати або не застосовувати середній індекс інфляції протягом цього періоду до загальної суми статті доходів і витрат замість індексу інфляції на дату визнання окремих доходів і витрат.

За наявності пов'язаних сторін важливим елементом облікової політики постає вибір методів оцінки активів та зобов'язань в операціях пов'язаних сторін. Відповідно до П(С)БО 23 «Розкриття інформації про пов'язані сторони» (п. 6) [92] методами оцінки активів та зобов'язань в операціях пов'язаних сторін: порівняльної неконтрольованої ціни; ціни перепродажу; «витрати плюс»; балансової вартості.

На підприємствах, що відносяться до агропромислового комплексу, значну частку у загальній вартості майна займають біологічні активи. П(С)БО 30 «Біологічні активи» [94] передбачає альтернативні способи обліку даного виду активів, що безпосередньо впливають на структуру балансів підприємств АПК.

Одним із важливих елементів облікової політики щодо біологічних активів є вибір способу оцінки біологічних активів. Зважаючи на розвиток ринку біологічних активів, слід звернути увагу на їх галузеві особливості. Біологічні активи рослинництва як довгострокові, так і поточні дають сільськогосподарську продукцію, яка є віддільною біологічного активу, а сам біологічний актив не продається і не купується. Тому, біологічні активи рослинництва оцінюються та

обліковуються за первісною вартістю, що передбачено нормативними документами у разі неможливості достовірного визначення їх справедливої вартості. Специфічність біологічних активів тваринництва полягає в тому, що продукція тваринництва, така як приріст живої маси, є невід'ємною від самого біологічного активу (тварини) і активний ринок на неї існує. Тому, біологічні активи тваринництва оцінюються та відображаються у бухгалтерському обліку за справедливою вартістю [77, с. 100-101]. Отже, підприємство може застосовувати один із п'яти методів оцінки біологічних активів за справедливою вартістю, що має бути передбачено Наказом про облікову політику. Враховуючи, що призначенням кожного із методів є найточніше визначення справедливої вартості об'єкта біологічних активів, вважаємо, що вплив їх на показники балансу можна вважати рівноцінним, а їх вибір має зумовлюватися особливостями діяльності підприємства.

Наказ про облікову політику також має містити інформацію щодо обраного підприємством методу обліку фінансових витрат. Обліковою політикою підприємства визначається порядок віднесення фінансових витрат, пов'язаних зі створенням кваліфікаційного активу, – або їх включення до складу витрат звітного періоду або капіталізація у вартості кваліфікаційного активу. Залежно від обраного підприємством альтернативного підходу обліку фінансових витрат відбуваються зміни у складі активу та пасиву балансу. За умови включення підприємством фінансових витрат до складу витрат періоду – зменшується величина нерозподіленого прибутку, і як наслідок, загальна вартість майна підприємства. При обранні другого варіанту обліку фінансових витрат, відбувається зростання величини активу балансу у частині необоротних або оборотних активів, що залежить від виду кваліфікаційного активу. Суму капіталізованих витрат показують у балансі: протягом терміну створення кваліфікаційного активу у складі незавершених капітальних інвестицій або незавершеного виробництва, а після введення в дію кваліфікаційного активу – в складі вартості цього активу.

Підприємства, що формують власну облікову політику повинні прагнути до підвищення достовірності інформації бухгалтерського обліку та фінансової звітності за її допомогою, проте, іноді створення Наказу про облікову політику підпорядковане іншим завданням. Оприлюднення фінансової звітності є зручним способом контролю акціонерів за найманими менеджерами та «рекламою» підприємства

для потенційних інвесторів. Часто, для залучення нових інвестицій менеджери прагнуть сформувати звітність таким чином, щоб створити «модель більш рентабельного підприємства».

У прагненні дотримання стратегії «більш рентабельного підприємства» обираються такі елементи облікової політики, що забезпечать мінімальні витрати та максимальні доходи підприємства.

Для цього варто передбачити максимально можливий термін експлуатації та обрати прямолінійний метод нарахування амортизації для всіх необоротних активів; обрати метод ФІФО для оцінки вибуття запасів, що за умов інфляції забезпечить зменшення суми витрат у звітному періоді; залежно від стану платіжної дисципліни обрати метод нарахування сумнівних боргів, що забезпечить його мінімальну величину; передбачити обов'язковість капіталізації витрат, пов'язаних зі створенням кваліфікаційних активів; залежно від особливостей діяльності обрати спосіб оцінки завершення робіт, що забезпечить максимальний дохід. Проте, запропонований підхід призведе до зростання податкового тиску та зменшення розміру прибутку до оподаткування у майбутньому звітному періоді, крім того, знизить показники ділової активності підприємства.

Якщо за мету ставиться «зменшення» вартості підприємства, така ситуація можлива, коли підприємство бажають продати за найнижчою ціною, у Наказі про облікову політику зазначають найменший строк використання основних засобів та нематеріальних активів, прискорені методи нарахування амортизації необоротних активів, витрати, пов'язані із створенням кваліфікаційних активів відносять до витрат звітного періоду. Результатом застосування стратегії «зменшення вартості підприємства» є зниження прибутку або, навіть, «збитковість» підприємства.

Вплив елементів облікової політики на аналітичні показники узагальнено в табл. 2.6. За отриманими результатами можна зробити висновок, про неможливість створення універсальної методики впливу облікової політики на статті бухгалтерського балансу, яка б забезпечувала позитивні зміни усіх груп показників. Але, маючи за мету постійно впливати на визначену групу показників (ліквідності, рентабельності або іншу) підприємства, можна розробити комплекс заходів, спрямованих на її досягнення, використовуючи відповідні інструменти облікової політики.

Таблиця 2.6

Елементи облікової політики та їх вплив на аналітичні показники

Елементи облікової політики	Вплив на показники					
	динаміки та структури майна	динаміки та структури джерел формування майна	ліквідності та платоспроможності	фінансової стійкості	ділової активності	рентабельності
Строк корисного використання об'єкта основних засобів	+	+	+	-	+	+
Методи нарахування амортизації основних засобів	+	+	+	-	+	+
Поріг переоцінки основних засобів	+	+	+	-	+	+
Величина вартісного критерію належності матеріального активу до інших необоротних матеріальних активів	+	+	+	-	+	+
Методи нарахування амортизації інших необоротних матеріальних активів	+	+	+	-	+	+
Строк корисного використання нематеріальних активів	+	+	+	-	+	+
Методи нарахування амортизації нематеріальних активів	+	+	+	-	+	+
Методи оцінки біологічних активів	+	+	+	-	+	+
Методи нарахування амортизації довгострокових біологічних активів	+	+	+	-	+	+
Методи обліку транспортно-заготівельних витрат	-	-	-	-	-	-
Методи оцінки вибуття запасів	+	+	+	+	+	+
Методи нарахування резерву сумнівних боргів	+	+	+	+	+	+
Підхід до обліку фінансових витрат	+	+	+	-	+	+
Порядок визнання та оцінки фінансових інвестицій, в. т.ч. дооцінки	-	-	-	-	-	-
База розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу	-	+	-	-	+	+
Методи оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг	+	-	+	-	+	+
Методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом	+	+	+	-	+	+
Застосування чи незастосування для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця	+	+	+	+	+	-
Методи оцінки активів та зобов'язань в операціях пов'язаних сторін	+	+	+	+	+	-

Так, реалізуючи обрану стратегію, менеджери можуть забезпечити максимальну ефективність діяльності підприємства або, навпаки, підвищити його збитковість. Такі підходи до облікової політики можуть спричинити викривлення облікової інформації, знизити її достовірність та зумовити прийняття на її основі неправильних рішень.

Проведене дослідження доводить, що у межах облікової політики менеджери мають можливість маніпулювати інформацією бухгалтерського балансу. Таким чином користувачі балансу, які потребують неупередженої та достовірної інформації, стають заручниками стратегії, що визначили для себе менеджери при формуванні облікової політики.

Якщо в основі формування облікової політики була стратегія «більш рентабельного підприємства», то під час проведення аналізу бухгалтерського балансу спостерігається наявність значної вартості необоротних та оборотних активів підприємства, незначний розмір резерву сумнівних боргів, завищений показник нерозподіленого прибутку, що навіює думку про фінансову стабільність підприємства та наявність у нього значної кількості ресурсів для продовження та розширення діяльності. У даному випадку, власниками можуть бути прийняті рішення про подальше розширення інвестиційної діяльності, зростання частки вилученого прибутку. Однак, якщо реальний стан підприємства не відповідає інформації балансу, такі рішення можуть призвести до зниження ефективності діяльності підприємства і можливого банкрутства при незмінності ситуації.

Отримані результати підтверджуються даними анкетування, проведеного серед 20 підприємств Полтавської області (додаток А). І хоча, відповіді на питання анкети, свідчать про досить низький рівень теоретичної інформованості про можливості облікової політики, в цілому 20 % респондентів вважають, що облікова політика надає можливість маніпуляції даними звітності; на противагу цьому 60% опитаних вважають, що облікова політика суттєво впливає на показники бухгалтерського балансу; 70 % респондентів вважають беззаперечним вплив облікової політики на аналітичні показники. Про доцільність зміни облікової політики для зміни показників бухгалтерського балансу говорять 25 % опитаних. Проведене дослідження свідчить, що абсолютна більшість менеджерів та бухгалтерів виявляють інтерес до облікової політики підприємства як

інструмента формування показників звітності та, бухгалтерського балансу, зокрема.

Більш ґрунтовне дослідження впливу облікової політики на показники бухгалтерського балансу та, як наслідок, на рішення, що приймаються на його основі було здійснено на прикладі Наказу про облікову політику ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос» (додаток Б). Так, у процесі дослідження, нами було внесено наступні зміни в облікову політику досліджуваного підприємства:

- змінено метод нарахування амортизації основних засобів із податкового на метод зменшення залишкової вартості;
- встановлено методом нарахування амортизації нематеріальних активів метод зменшення залишкової вартості;
- величина резерву сумнівних боргів визначається за методом застосування коефіцієнта сумнівності. Коефіцієнт сумнівності розраховується шляхом визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході.

У результаті побудови бухгалтерського балансу на основі запропонованої облікової політики були отримані значення статей відмінні від наведених у бухгалтерському балансі, складеному за чинним Наказом про облікову політику. Проведення аналізу бухгалтерського балансу ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос», складеного за двома Наказами про облікову політику ілюструє відмінності у результативних показниках. Так, відмінності у результатах аналізу стосуються показників структури активів підприємства та джерел їх утворення, показників ліквідності та платоспроможності, оцінки ефективності використання основних засобів, нематеріальних активів, поточної дебіторської заборгованості.

За даними табл. Б.1 (додаток Б) можна зробити висновок, що зміна лише трьох елементів облікової політики вплинула на величину майна підприємства, що відображається у балансі, показники структури активів та джерел їх утворення. Так, загальна вартість майна підприємства ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос» станом на кінець 2009 року згідно з чинним Наказом про облікову політику складає 17163 тис.грн., а відповідно до зміненого – 16270 тис.грн. Також, зміни можна прослідкувати і у динаміці структури необоротних активів, оборотних активів, власного капіталу та зобов'язань (табл. Б.2).

Зміна облікової політики вплинула на показники ліквідності та платоспроможності. Зокрема, коефіцієнт загальної ліквідності

зменшився на 0,01 п.п.; коефіцієнт швидкої ліквідності – на 0,02 п.п.; коефіцієнт співвідношення активів – на 0,07 п.п.; коефіцієнт абсолютної ліквідності збільшився на 0,06 п.п.

Якщо, аналізувати ліквідність досліджуваного підприємства за даними, отриманими на основі зміненого Наказу, то виникає враження, що підприємство більшою мірою володіє найліквіднішими активами – грошовими коштами та їх еквівалентами, ніж при здійсненні аналізу показників, сформованих на підставі чинного Наказу. У даному випадку, можливості швидкого реагування підприємства на необхідність негайної сплати заборгованості є потенційно вищими. Хоча, насправді, стан підприємства залишився на тому самому рівні, змінилися лише методики визначення показників за окремими статтями.

Висновки до другого розділу

Відповідність інформації бухгалтерського балансу вимогам користувачів, які приймають на його основі рішення забезпечується за допомогою концептуальних основ бухгалтерського балансу.

Дослідження концептуальних основ бухгалтерського балансу дозволяє стверджувати, що в їх основі перебувають принципи бухгалтерського обліку, принципи побудови бухгалтерського балансу, якісні характеристики та об'єктивні обмеження інформації бухгалтерського балансу. Концептуальні основи бухгалтерського балансу спираються на загальноприйняті принципи бухгалтерського обліку і містять запропоновані автором принципи побудови бухгалтерського балансу (подвійності, роздвоєння сутності на протилежності, симетрії та відповідності, необхідності та достатності, ієрархічності, статичності та динамічності, агрегування та деталізації статей, незгортання статей дебіторської та кредиторської заборгованостей, відповідність даних на кінець звітного періоду даним на початок періоду балансу за наступний звітний період).

Дотримання усіх елементів розроблених концептуальних основ забезпечує відповідність інформації бухгалтерського балансу необхідним якісним характеристикам, що зумовлюють її релевантність в процесі прийняття економічних рішень. Функціонування підприємств у ринкових умовах вимагає максимального використання інформаційної потужності бухгалтерського балансу. Втім об'єктивні обмеження інформації

бухгалтерського балансу унеможливлюють одночасного досягнення усіх якісних характеристик повною мірою та потребують врахування ціни інформації для прийняття економічних рішень.

Бухгалтерський баланс є багатоаспектним явищем, про що свідчить різноманітність підходів до визначення його сутності та класифікації. Бухгалтерський баланс як звіт про фінансовий стан підприємства, має багато різновидів, що можна узагальнити за допомогою класифікації. Найважливішою класифікаційною ознакою, на думку автора, є класифікація бухгалтерського балансу залежно від запитів користувачів інформації на: бухгалтерський баланс зовнішнього спрямування та бухгалтерський баланс внутрішнього спрямування. Кожен із зазначених видів бухгалтерського балансу має власну мету, зміст, структуру, принципи та оцінки, що забезпечують набуття балансами відповідних якісних характеристик, спрямованих на задоволення різних інформаційних потреб та прийняття рішень.

Одним із чинників, що впливає на інформаційну потужність бухгалтерського балансу є обрана підприємством облікова політика. Оцінка сучасного стану облікової політики підприємств Полтавської області свідчить про ігнорування суб'єктами господарювання більшості елементів облікової політики, рекомендованих нормативними документами для включення до наказу про облікову політику. Разом з тим, виявлено окремі позиції облікової політики, що не зайшли повного висвітлення у нормативних документах, але необхідність застосування яких продиктована досвідом функціонування підприємств у ринкових умовах. У тому числі, строк корисного використання об'єкта основних засобів, порядок застосування для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця, вибір методів оцінки активів та зобов'язань в операціях пов'язаних сторін, порядок визнання та оцінки фінансових інвестицій, в. т.ч. дооцінки тощо. Дослідження облікової політики як інструменту інформаційного моделювання бухгалтерського балансу дозволяє стверджувати, що обґрунтування системи елементів облікової політики забезпечує можливість коригування інформації бухгалтерського балансу для забезпечення економічних інтересів конкретних груп користувачів. Така позиція підприємств суперечить принципу обачності та послаблює обґрунтованість рішень, що приймаються на основі аналізу показників звітності.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО БАЛАНСУ В УКРАЇНІ

3.1. Оцінка статей бухгалтерського балансу відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку: статико-динамічний підхід

Теорія статичного балансу. В теорії статичного балансу за основу береться положення, що при складанні бухгалтерського балансу враховується лише стан цінностей на даний момент, умовно, на момент ліквідації підприємства. Завданням бухгалтерського обліку є встановлення факту, чи дозволить реалізація всіх активів підприємства на даний момент отримати суму, необхідну для оплати його кредиторської заборгованості; визначення частки покриття кредиторської заборгованості в умовах фіктивної ліквідації підприємства.

Теорія статичного балансу формувалася на основі поглядів юристів, які спеціалізувалися на комерційному праві, а саме на питаннях банкрутства, тому головна ідея цієї теорії полягає в тому, що активів комерсанта, котрий збанкрутував, повинно вистачити для покриття його боргів та відшкодування отриманих кредитів. Торговця, який не міг оплатити свої борги, виключали із співтовариства комерсантів, а банкруту нічого не пробачалося. Метою статичного балансу, як зазначає Е. Шмаленбах у статті «Амортизація», є оцінка майна підприємства [68, с. 119].

В основу теорії динамічного балансу покладено розмежування матеріальних результатів і матеріальних витрат, з одного боку, та грошових результатів (виручка) і грошових витрат (валових витрат), з іншого. В основі обліку - рух цінностей незалежно від можливості ліквідації підприємства. Основне завдання обліку - безперервне або через невеликі інтервали часу визначення ефективності господарської діяльності підприємства. Динамічний бухгалтерський облік застосовується для розрахунку результату та оцінки ефективності й не може використовуватися для оцінки майна підприємства.

Теорія динамічного балансу формувалася на основі поглядів купців, філософія яких відрізнялася від філософії юристів, адже купців, передусім, цікавила не можливість власного краху, а збільшення і визначення прибутку; юристи ж займалися аналізом банкрутств. Прибічники динамічної теорії вивчали метаморфозу

собівартості в продажну вартість, яка може відбутися в один із моментів: замовлення на продукт; його виробництво; доставка; отримання; інкасація [68, с. 120].

Складання балансу обов'язково має бути підпорядкованим поставленій меті і завданням. Два найголовніших завдання складання бухгалтерського балансу виокремив у 1912 р. Х. Циммерманн [109, с. 166]. Перше завдання - це виявлення фінансового результату, друге - оцінка майна підприємства.

Полеміка щодо правильності застосування статичної та динамічної теорії при складанні бухгалтерського балансу стала предметом обговорення на сторінках багатьох економічних видань. У цій дискусії брали участь такі видатні вчені, як І.Ф. Шер, К. Шмальц, Г. Нікліш, Е. Шмаленбах, Н.Р. Вейцман та інші. У результаті наукової дискусії було встановлено, що для визначення фінансового результату необхідно використовувати динамічний баланс, а для оцінки майна - статичний. Порівняльна характеристика статичного та динамічного балансу наведена у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльна характеристика статичного та динамічного балансу

Ознака	Статичний баланс	Динамічний баланс
Мета складання балансу	Оцінка фінансово-майнового стану підприємства	Виявлення фінансового результату
Форма балансового рівняння	Рівняння статичного балансу $A=P$, де A - актив; P - пасив	Рівняння динамічного балансу $D-B=P$, де D - доходи; B - витрати; P - прибуток
Користувачі балансу	Кредитори	Власники, управлінці
Інформаційна база	Дані інвентаризації	Дані первинного обліку
Оцінка статей	За ринковими (продажними) цінами	За собівартістю
Порядок групування статей балансу	За ліквідністю (актив) і терміном погашення (пасив)	За фазами (стадіями) кругообігу капіталу
Інтерпретація складових балансу, у тому числі:		

Продовж. табл. 3.1

Ознака	Статичний баланс	Динамічний баланс
Актив	Майно	Витрати майбутніх звітних періодів
Пасив	Джерела формування майна	Надходження, що у майбутньому стануть витратами
Інтерпретація окремих об'єктів обліку, у тому числі:		
Витрати	Зменшення вартості майна і/або збільшення джерел його формування	Сплачені активи
Доходи	Збільшення вартості майна і/або зменшення джерел його формування	Надходження коштів за відвантажені товари або надані послуги
Організаційні витрати	Списуються одразу ж на витрати	Списуються протягом всього строку роботи
Амортизація	Знецінення майна у часі. Рахунок амортизації в статичному балансі трактується як резерв накопичених коштів для відновлення основних засобів	Перенесення вартості майна, що експлуатується, на готову продукцію. Рахунок амортизації в динамічному балансі - це контрактивний рахунок до статті «Основні засоби»
Врахування ліквідаційної вартості при розрахунку амортизації	Приймається до уваги	Не приймається до уваги
Гудвіл	Не відображається, списується за рахунок резервного капіталу	Відображається у складі необоротних активів та підлягає амортизації
Схема обліку запасів	Натурально-вартісна. Статичний баланс передбачає тотожність між даними аналітичних і синтетичних рахунків	Вартісна. Динамічний баланс передбачає чисто фінансовий облік і припускає можливість тільки вартісної реєстрації
Дебіторська заборгованість	Заборгованість перед підприємством	Очікуване надходження грошових коштів

Продовж. табл. 3.1

Ознака	Статичний баланс	Динамічний баланс
Цінні папери	Відображаються за поточним курсом	Відображають за фактичною ціною придбання
Грошові кошти в іноземній валюті	В статичному балансі іноземна валюта розглядається як гроші	В динамічному балансі іноземна валюта трактується як товар, оприбутковується за курсом, а курсова різниця фіксується тільки в міру виплат цієї валютою
Витрати майбутніх періодів	Вивільнені кошти	Витрати, що ще не включені у собівартість
Внесений власниками капітал	Відображається заборгованість, що впливає з установчого договору	Відображається в об'ємі фактично внесених засобів
Резерви	Капіталізуються і відображаються у пасиві балансу	Підлягають списанню у момент створення
Кредити	Відображаються як фактично отримані кошти та величина нарахованих відсотків за увесь термін користування кредитом	Відображаються як фактично отримані кошти та величина нарахованих відсотків за поточний звітний період
Кредиторська заборгованість	Зобов'язання підприємства	Очікуваний відтік грошових коштів
Доходи майбутніх періодів	Відображаються у складі нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)	Доходи, ще не включені до складу фінансових результатів

Прикладом використання змішаного, статико-динамічного підходу, до складання бухгалтерського балансу є вітчизняний бухгалтерський баланс (форма № 1 «Баланс»), вимоги до якого регламентуються П(С)БО 2 «Баланс» (табл. 3.2). Хоча, неефективність такого підходу аргументована ще у 50-х роках ХХ ст. Зокрема, японським вченим І. Іватаю, обґрунтовано необхідність складання двох балансів, зміст яких залежить від поставленої мети, адже підходи до оцінки статей динамічного і статичного балансу відрізняються.

У даному випадку вступає в дію принцип додатковості, введений в науку датським вченим Н. Бором, сутність якого полягає у тому, що підвищення точності даних, одержаних за одним об'єктом, призводить до втрати точності за іншим, залежним від нього об'єктом. Тому вирішення обох завдань, шляхом складання одного балансу - визначення фінансового результату та оцінка майна, неможлива [109, с. 317].

Таблиця 3.2

**Особливості складання вітчизняного бухгалтерського балансу
згідно з теоріями статичного та динамічного балансу**

Ознака	Яка теорія застосовується	Коментар
Мета складання балансу	Статичного балансу	Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», метою бухгалтерського балансу є надання повної, правдивої, неупередженої інформації про стан активів, зобов'язань та власного капіталу підприємства на певну дату
Форма балансового рівняння	Статичного балансу	На сучасному етапі форма № 1 «Баланс» має вертикальний формат верхня частина якого – актив, нижня - пасив
Користувачі балансу	Статичного балансу	На сучасному етапі бухгалтерський баланс є більш цінним для зовнішніх користувачів, адже входить до складу річної фінансової звітності, що підлягає оприлюдненню. Власники мають змогу користуватися альтернативними джерелами інформації
Інформаційна база	Змішаний підхід	Головною умовою відображення господарської інформації в обліку є підтвердження факту її здійснення первинним документом. Проте, для забезпечення достовірності даних обліку підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію
Оцінка статей	Змішаний підхід	Оцінка активів у балансі здійснюється за нижчою із двох вартостей – первісною чи чистою вартістю реалізації

Продовж. табл. 3.2

Ознака	Яка теорія застосовується	Коментар
Порядок групування статей балансу	Статичного балансу	У вітчизняному балансі підтримується порядок розташування статей за ліквідністю – в активі та за термінами погашення – в пасиві. Проте є певні невідповідності цьому правилу, наприклад, відображення витрат майбутніх періодів та доходів майбутніх періодів останніми розділами в активі та пасиві
Інтерпретація складових балансу, у тому числі:		
Актив	Статичного балансу	В активі вітчизняного балансу відображається майно підприємства у розрізі його видів
Пасив	Статичного балансу	У пасиві вітчизняного балансу відображається план розподілу його між власниками у випадку ліквідації підприємства
Інтерпретація окремих об'єктів обліку, у тому числі:		
Витрати	Статичного балансу	Витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками)
Доходи	Статичного балансу	Доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)

Продовж. табл. 3.2

Ознака	Яка теорія застосовується	Коментар
Організаційні витрати	Статичного балансу	Вітчизняним законодавством передбачено відображення певної частини організаційних витрат у складі нематеріальних активів, проте їх частка досить незначна і їх основна сума, зазвичай, відноситься до витрат звітного періоду
Амортизація	Динамічного балансу	При використанні виробничого методу нарахування амортизації можна визначити, яка частка вартості об'єкта основних засобів відноситься до кожної одиниці, виготовленої за їх допомогою продукції та включити цю суму до її собівартості
Врахування ліквідаційної вартості при розрахунку амортизації	Статичного балансу	Вітчизняним законодавством визначення ліквідаційної вартості об'єктів необоротних активів покладається на саме підприємство, використання ліквідаційної вартості, що дорівнює 0 не забороняється
Гудвіл	Змішаний підхід	Гудвіл відображається при переході права власності на підприємство у разі коли балансова та справедлива вартість майна підприємства значно відрізняються
Схема обліку запасів	Змішаний підхід	У всіх галузях економіки пріоритетним вважається використання натурально-вартісного підходу для обліку запасів. Проте на невеликих підприємствах роздрібної торгівлі і досі є доцільним застосування вартісного підходу
Дебіторська заборгованість	Статичного балансу	Відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», дебіторська заборгованість - сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату

Продовж. табл. 3.2

Ознака	Яка теорія застосовується	Коментар
Цінні папери	Динамічного балансу	Цінні папери в статичному балансі відображають за їх поточним курсом; в динамічному їх враховують за ціною придбання
Грошові кошти в іноземній валюті	Статичного балансу	В статичному балансі іноземна валюта розглядається як гроші. Тому зростання курсу іноземної валюти автоматично веде до збільшення прибутку і оподатковується
Витрати майбутніх періодів	Динамічного балансу	Статичному балансу такий елемент, як витрати майбутніх періодів, не властивий. В динамічному балансі витрати майбутніх періодів кваліфікують як капіталізовані витрати
Внесений власниками капітал	Динамічного балансу	У підсумок балансу включається сума реально внесеного капіталу як різниця між статутним та неоплаченим капіталом
Резерви	Статичного балансу	Резерви відображаються окремим розділом пасиву балансу, створюються на початок звітного періоду та використовуються протягом терміну на який вони створені
Кредити	Динамічного балансу	Сума заборгованості за відсотками за довгостроковими кредитами, що належить до сплати у поточному році відображається у складі поточних зобов'язань
Кредиторська заборгованість	Статичного балансу	Кредиторська заборгованість відображається у складі зобов'язань підприємства
Доходи майбутніх періодів	Динамічного балансу	Доходи майбутніх періодів в статичному балансі трактуються тільки як додатковий рахунок до рахунку прибутків і збитків. В динамічному балансі ці кошти сприймаються як одержаний дохід, який не можна визнати прибутком даного звітного періоду і оподатковувати

Отже, пріоритетними для форми № 1 «Баланс» є особливості статичного балансу. Про це свідчать, мета його складання, інтерпретація активу і пасиву, окремих об'єктів обліку. Проте, підходи до оцінки окремих статей вітчизняного бухгалтерського балансу характеризують його як динамічний баланс. Такий дуалістичний, статико-динамічний підхід викривлює інформацію бухгалтерського балансу та знижує його цінність при прийнятті рішень.

3.2. Удосконалення бухгалтерського балансу як інструменту управління підприємством

В останні роки у західній економічній літературі дедалі частіше можна зустріти критику традиційних фінансових показників, сформованих на основі даних бухгалтерського обліку, як основи для прийняття рішень. Ця критика зумовлена ретроспективним характером цих показників, що значно зменшує їхню цінність для управління. «Неможливо керувати тим, що не можна виміряти» - таким є основний принцип будь-якої системи оціночних критеріїв, що є необхідною складовою усіх управлінських процесів. Враховуючи, що бухгалтерський баланс відображає величину майна підприємства та джерел його формування, логічним було б застосування валюти балансу як показника, що характеризує вартість підприємства. Проте, на сьогодні, беззаперечним є факт, що балансова вартість підприємства не відповідає його ринковій вартості. Причинами цього є зростання масштабів інформаційних технологій, інтеграція вітчизняного та міжнародного фінансових ринків, що відбувається більш швидкими темпами у порівнянні із розвитком міжнародної та вітчизняної систем обліку та звітності,.

Про неефективність використання інформації бухгалтерського балансу та даних бухгалтерського обліку в цілому для визначення вартості підприємства свідчать праці Дж. Деардена, Р.С. Каплана, К. Мерчанта, Д.П. Нортон, Б.С. Чакраварті. Питанням трансформації звітності та бухгалтерського балансу, зокрема, відповідно до вимог сучасної системи управління присвячено праці таких зарубіжних вчених як Р. Болтон, Л. Едвінсон, Б. Ліберт, К. Прахалад, В. Рамасвами, С. Самек, Р. Хоуелл. При визначенні напрямів удосконалення балансу відповідно до запитів менеджерів автором використано досвід таких провідних вітчизняних вчених як

М. Колісник [54, с. 78-81], С. Легенчук [62, с. 56-58], Н. Малюга [68, с. 342], М. Пушкар [101, с. 90], В. Шевчук [131, с. 325-387], І. Яремко [139, с. 166-174; 140, с. 547-552].

Для прийняття управлінських рішень у короткостроковому та довгострокових періодах менеджерам підприємства необхідна інформація щодо теперішньої ринкової вартості підприємства. Цей показник, у даному випадку, виступає «відправною точкою» із якої починається чи (або) продовжується подальша діяльність підприємства. Завдання, що постають перед менеджерами для вирішення яких необхідна інформація щодо реальної вартості підприємства ілюструє табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Завдання менеджерів, вирішення яких потребує інформації щодо реальної вартості підприємства

Завдання	Рішення, що приймаються для виконання поставлених завдань
Збереження майна підприємства	укладання договору страхування майна
	складання договору, яким визначається частка кожного співвласника у разі її відчуження
	визначення вартості цінних паперів у випадку купівлі-продажу акцій підприємства
	визначення вартості підприємства у випадку купівлі-продажу його повністю чи частинами
Розвиток підприємства у довгостроковому та короткостроковому періодах	розробка перспективного плану розвитку
	створення інвестиційного проекту розвитку бізнесу
	визначення кредитоспроможності підприємства і вартості застави під час кредитування
	проведення реструктуризації підприємства

Не отримуючи необхідної інформації у системі бухгалтерського обліку та звітності, менеджери змушені звертатися до інших інформаційних джерел. На сьогодні, найпрогресивніші методи оцінки вартості підприємства враховують не лише дані обліку та звітності, а й нефінансові показники.

Існує дві групи методів, за допомогою яких здійснюється оцінка вартості підприємства. Умовно їх можна поділити на дві групи:

1) ті, що використовують дані звітності; 2) ті, що базуються на фінансовій та нефінансовій інформації (рис. 3.1).

Використання нефінансових показників для оцінки вартості підприємства почалося у 90-х роках XX ст. (рис. 6.2). Ще у 1975 р. Стівен Кер, підбиваючи підсумки діяльності багатьох підприємств, зробив висновок про необхідність використання різних систем вимірювання результатів діяльності підприємств з різною метою. Проте, найбільший внесок у вирішення цієї проблеми зробили американці – Д. Нортон та Р. Каплан. У 1990 р. названі вчені дослідили 12 великих підприємств, що намагалися розширити власні системи оцінки інформації шляхом включення в них показників нефінансового характеру, що дало б їм змогу розширити інформаційну базу для прийняття рішень. Отже, використання методів оцінки підприємства, що включають одночасно фінансові та нефінансові показники, на сьогодні, є більш прогресивним.

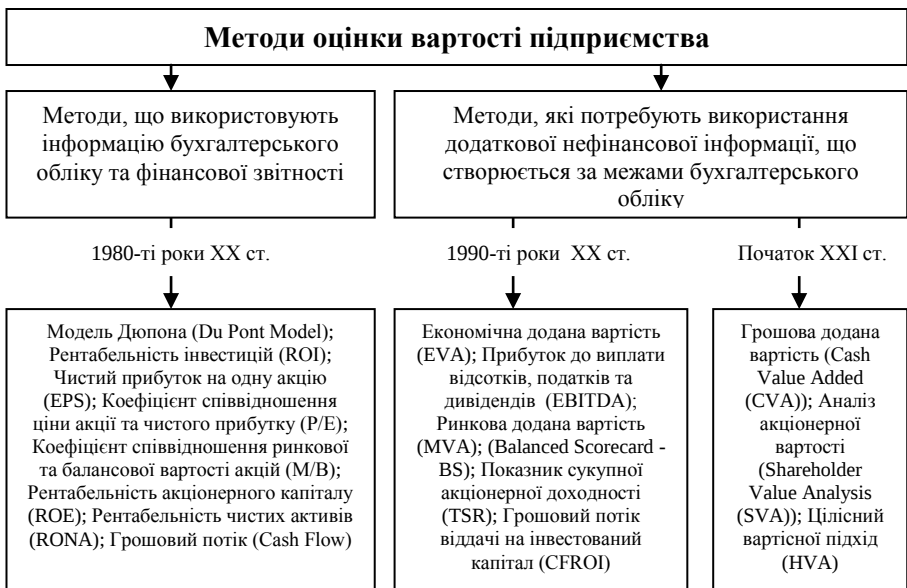

Рис. 3.1. Методи оцінки вартості підприємства

Часткове вирішення, проблеми невідображення у бухгалтерському обліку нефінансових показників стає можливим при включенні до вартості майна підприємства активів, вартість яких дорівнює різниці

між ринковою та балансовою вартістю підприємства - потенційних активів. Відображення вартості потенційних активів у балансі є надзвичайно важливим. Адже, за словами відомого вченого в галузі менеджменту П. Друкера, зараз, відбувається перехід від підприємств, що ґрунтуються на раціональній організації, до підприємств, що ґрунтуються на знаннях та інформації [38, с 272].

Потенційні активи – це уся сукупність невідчутних активів підприємства, що використовуються ним для зростання вартості підприємства.

Першим кроком до відображення в бухгалтерському балансі потенційних активів стала розробка Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (IASB) стандарту МСБО 38 (IAS 38) «Нематеріальні активи». Цей стандарт припускає, що нематеріальний актив, створений або придбаний підприємством, відображається у балансі, якщо він відповідає наступним критеріям:

- відповідність визначенню «нематеріальних активів» - це актив, що не має матеріально-речової форми, яким підприємство може керувати, та такий, що відрізняється від ділової репутації підприємства;
- імовірно, що майбутні економічні вигоди від використання активу, будуть надходити на підприємство;
- вартість (ціна) активу може бути надійно оцінена.

Якщо нематеріальний актив не відповідає зазначеним умовам визнання, його вартість визнається витратами підприємства. Прикладами таких нематеріальних активів є вартість наукових досліджень і розробок, витрати на рекламу, витрати на створення брендів, витрати, пов'язані із налагодженням та розвитком відносини із клієнтами та персоналом.

Вищевказані обмеження означають, що далеко не всі потенційні активи можуть бути включені до бухгалтерського балансу. Причиною цього є проблема визначення вартості окремих видів потенційних активів, оскільки:

- майбутні економічні вигоди не можуть бути завжди точно оцінені;
- підприємства не завжди є власниками та не завжди управляють усіма видами потенційних активів;
- існує можливість несанкціонованого використання об'єктів, які не мають правового захисту (клієнтські відносини, виробничий досвід, навички менеджменту і маркетингу та ін.);

– визначення вартості потенційних активів не завжди піддається арифметичним розрахункам. Це означає, що інвестиції в один із цих активів не обов'язково збільшують його вартість (наприклад, не завжди інвестиції в навчання й перепідготовку кадрів призводять до збільшення компетентності персоналу, а, отже, і людських ресурсів), і що використання одного із цих активів не обов'язково означає зменшення його вартості (наприклад, використання торговельної марки).

Основна проблема даного підходу полягає у періодичній невідповідності витрат і доходів підприємства. Через специфічні ознаки потенційних активів (відсутність матеріально-речової форми, зростання рентабельності із збільшенням терміну використання (наприклад, репутація), їх історична вартість часто не відповідає реальній вартості. Крім того, через ці ознаки, які йдуть врозріз із основними принципами бухгалтерського обліку, багато дослідників доводять, що окремі види потенційних активів (людські ресурси, клієнтська база) взагалі не повинен включатися до бухгалтерського балансу, щоб зберегти достовірність фінансової інформації. Головним недоліком при включенні наведеної інформації у баланс вважається збільшення суб'єктивності при оцінці вартості підприємства та надання можливості менеджерам впливати на даний показник.

Взагалі, традиційна система бухгалтерського обліку не дозволяє включити усі потенційні активи у бухгалтерський баланс підприємства. Так, без руйнування базових принципів облікової політики у Міжнародних стандартах оцінки МСО 2005 р. для позначення потенційних активів використовується термін «невідчутні», що охоплює достатньо широкий спектр даного виду активів. Зокрема, до невідчутних активів, за даним документом, відносяться навички менеджменту і маркетингу, кредитний рейтинг, гудвіл, різноманітні юридичні права або інструменти (патенти, товарні знаки, авторські права, франшизи і контракти) [71, с. 453].

У бухгалтерському обліку, облік потенційних активів ведеться відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», де їх склад значно звужено. Деякі види потенційних активів включаються до балансової вартості підприємства як нематеріальні активи. Їх відображення передбачено П(С)БО 2 «Баланс» у першому розділі активу підприємства. Проте, їх розмір та частка у загальній вартості майна вітчизняних підприємств у порівнянні із іноземними є досить незначною (додаток В).

Для визначення реальної вартості усієї сукупності потенційних активів, що використовуються підприємством у процесі здійснення господарської діяльності та відображення їх в обліку та звітності підприємства використовують експертну оцінку, що ґрунтується на методах, які умовно можна поділити на методи першого, другого і третього покоління (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Методи оцінки потенційних активів

Методи	Особливості застосування
Методи першого покоління: співвідношення ринкової й балансової ціни (Market-to-Book Ratio (MB)); мультиплікатор Тобіна; ринковий (порівняльний) підхід; дохідний підхід; калькульована вартість нематеріальних активів (CIV); моделі оцінки вартості людських ресурсів (HRA); економічна додана вартість (EVA); збалансована таблиця показників	Методи першого покоління спрямовані на визначення ринкової вартості нематеріальних активів, виходячи із різниці між балансовою та ринковою вартістю підприємства. Вони відповідають на питання на скільки? ринкова вартість підприємства перевищує ринкову, проте не дають відповіді на питання чому? так відбувається
Методи другого покоління: метод ІС-індекса	Методи другого та третього покоління мають цільове призначення. Кожен із них має на меті задовольнити запити користувачів для прийняття ними конкретних економічних рішень. Зокрема, щодо: розробки стратегії підприємства; визначення вартості підприємства у різні періоди часу для порівняльності показників та виявлення тенденцій розвитку; проведення всебічного аналізу стану, структури, ефективності використання активів підприємства та прогнозування їх величини у майбутньому
Методи третього покоління: цілісний вартісний підхід (HVA)	

Удосконалення методів оцінки потенційних активів відбувалося шляхом об'єднання кількох методів оцінки, із врахуванням відмінностей різних видів потенційних активів.

Останньою розробкою вчених, у галузі оцінки вартості майна підприємства є цілісний вартісний підхід (HVA). Припущенням, на основі якого базується HVA-модель є те, що оцінка й управління активами, засновані на використанні традиційних методів бухгалтерського обліку й звітності, безпідставні як інструмент стратегічного управління. На їх основі не можна приймати

довгострокові рішення, оскільки інформації бухгалтерського обліку і звітності для цього недостатньо.

HVA-модель використовується як багатовимірна система бухгалтерського обліку, яка оцінює й поєднує частки вартості фінансових і потенційних активів у повну вартість підприємства. Крім того, враховується акціонерна вартість підприємства (вартість для кожної групи акціонерів). Етапи формування вартості підприємства із застосуванням цілісного вартісного підходу ілюструє табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Етапи формування вартості підприємства із застосуванням цілісного вартісного підходу

Етапи	Завдання	Результати
Виділення стратегічних цілей підприємства, ролі, яку вони відіграють, і вартості, яку вони створюють	Ідентифікація двох наборів змінних для кожного акціонера і інвестора: перший - набір часток, які описують відносну важливість кожної цілі для акціонера і інвестора; другий - поведінка властивостей	Знайдена природа потоків і вплив між цими ознаками, тобто ідентифіковані шляхи створення вартості бізнесу. Результат цього процесу - навігатор, який відображає реальне створення вартості підприємства
Вибір (визначення) ключових індикаторів ефективності діяльності підприємства для різних акцій і грошових потоків у навігаторі	Визначити, чи існує попередня, чітко сформульована стратегія, на якій основані ключові фактори успіху й індикатори ефективності діяльності підприємства, які також погоджені зі шляхом створення вартості на основі щоденної поточної діяльності	Перевірка стратегії підприємства, і шляхів (способів) створення вартості. Бізнес-моделі розцінюють процеси, дії й випуск продукції як генератори вартості й розрізняють вартість, зароблену усередині підприємства (її внутрішніми діями) і вартість, зроблену поза підприємством

У результаті застосування цілісного вартісного підходу визначається вартість підприємства, складові якої відображено на рис. 3.2.

Отже, особливостями цілісного вартісного підходу (HVA) є:

- комплексність – враховуються різні цілі, що ставляться менеджерами перед підприємством;
- інтеграція методів різних наук при визначенні ринкової вартості підприємства – під час використання даного методу

використовуються багатовимірні моделі, що застосовуються у математиці та фізиці;

- використання нефінансових показників, зокрема вартості, що створюються всередині та поза межами підприємства;

- врахування вартості потенціалу персоналу, клієнтської бази, бізнес-процесів підприємства.

Рис. 3.2. Структура загальної вартості підприємства при застосуванні цілісного вартісного підходу (HVA)

Отже, для підвищення релевантності інформації бухгалтерського балансу при прийнятті рішень необхідним є включення до

бухгалтерського балансу додаткових показників, що дозволять йому стати надійним джерелом інформації для використання найновіших методик оцінки вартості підприємства. Вирішення даного питання стає можливим при включенні до бухгалтерського балансу потенційних активів та потенційного власного капіталу, величина яких визначається як різниця між ринковою та балансовою вартістю підприємства.

Запропонований нами альтернативний підхід до побудови балансу виходить за рамки діючих стандартів у частині відображення нематеріальних активів, методів оцінки та може бути використаний виключно в межах підприємства для задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів (табл. 3.6).

Використання альтернативних підходів при складанні звітності є додатковим ресурсом для поступової еволюції діючої системи обліку та звітності.

Особливостями запропонованої форми бухгалтерського балансу є:

- відображення складових балансу за первісною та ринковою вартістю одночасно;
- включення до активу балансу потенційних активів підприємства;
- відображення потенційного власного капіталу підприємства.

У запропонованій нами формі балансу актив традиційного балансу доповнено розділом «Потенційні активи». Потенційний – той, що існує в потенції та може виявитися чи бути використаний за певних умов; прихований; який за першої нагоди може стати ким-небудь; можливий [23, с. 87]. Що стосується поняття «активи», то нами було враховано більш розширений перелік ознак щодо визнання ресурсів активами, ніж запропоновано Міжнародними стандартами фінансової звітності. Зокрема, активами є ресурси, що:

- контролюються та використовуються підприємством незалежно від наявності права власності на них;
- створюють конкретний необхідний результат;
- потребують управління для створення додаткової вартості та не можуть виконувати свої функції без нього.

Таким чином, потенційними є активи, що втілюють у собі приховані можливості для господарської діяльності та можуть бути виявлені за певних умов. Видами потенційних активів є: потенційні активи персоналу, потенційні клієнтські активи, потенційні структурні активи.

Таблиця 3.6

Удосконалена форма бухгалтерського балансу, призначена для внутрішніх користувачів (інструмент оцінки реальної вартості підприємства)

Актив				Пасив			
Розділи	Первинна вартість	Ринкова вартість	Відхилення, +/-	Розділи	Первинна вартість	Ринкова вартість	Відхилення, +/-
Поточні активи (ПА)				Поточні зобов'язання (ПЗ)			
Довгострокові активи (ДА)				Довгострокові зобов'язання (ДЗ)			
				Власний капітал (ВК)			
Потенційні активи (ПНА= ПАП+ПКА+ПСА)				Потенційний власний капітал (ПВК)			
Потенційні активи персоналу (ПАП)							
Потенційні клієнтські активи (ПКА)							
Потенційні структурні активи (ПСА)							
Разом активів (А=ПА+ДА+ПНА)				Разом зобов'язання та власний капітал (К+З=ПЗ+ДЗ+ВК+ПВК)			

Потенційні активи персоналу є сукупністю відносно стійких якостей індивідів, що відображають здатність людей генерувати ефективні рішення та розповсюджувати їх серед оточуючих. Найважливішою функцією потенційних активів персоналу є створення та розповсюдження інновацій, вирішення проблем унікальними, не характерними для машинної обробки даних, способами. Функціонування потенційних активів персоналу забезпечує оновлення та розвиток суб'єктів господарювання. Складові потенціальних активів узагальнено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Елементи потенційних активів вітчизняних підприємств

Вид потенційних активів	Складові потенційних активів	Приклади потенційних активів, що використовуються на вітчизняних підприємствах
Потенційні активи персоналу	Стан здоров'я	Особистісні якості персоналу складаються зі схильності до ризику, стійкості до стресу, активності, ініціативності, стійкості до навантажень і є одними із найважливіших у процесі функціонування підприємств
	Функціональні якості (мотиваційні якості, комунікативні якості, інтелект)	
	Кваліфікаційні якості (професійна підготовка, досвід, рівень соціалізації)	
	Організаційні якості	
	Особисті якості	
Потенційні клієнтські активи	Збутова політика (стратегія збуту, канали збуту, канали просування продукції)	Відносини підприємства із його власниками, інвесторами, страхувальниками, клієнтами, посередниками, постачальниками та іншими контрагентами. Зокрема, для вітчизняних підприємств визначальними є відносини із державними органами та міжнародними організаціями
	Система комунікації (реклама, технології підприємства щодо залучення та закріплення клієнтської бази, технології підприємства щодо формування відносин із громадськістю)	
	Сервісна політика (передпродажний сервіс, гарантійний сервіс, післягарантійний сервіс)	
Потенційні структурні активи	Система (процеси) управління	Система ресурсів господарюючих суб'єктів, що забезпечує їх відповідність умовам (вимогам) ринку (стан та умови використання земельних, водних та ін. видів ресурсів)
	Бізнес-процеси	
	Організаційна структура	
	Організаційна культура	
	Технічне та програмне забезпечення та обслуговування	

Найважливішим із потенційних активів персоналу є стан здоров'я працюючих, адже саме цей актив є першочерговим при створенні усіх інших. На стан здоров'я впливає прагнення особи до здорового способу життя, здорового харчування, заняття спортом. Мотиваційні якості складаються із ступеня мотивації досягнень, конкретних кар'єрних цілей, активної участі при вирішенні власних завдань,

прагнення до влади, автономії й статусу, вміння планувати свій час, емоційної незалежності від навколишніх.

Комунікативні якості представлені соціальною активністю й активністю в міжособистісних відносинах, труднощами в сприйнятті й розумінні інших людей, поведінкою при контакті, кооперацією, лідерською поведінкою в різні вікові періоди, поведінкою в конфлікті. Інтелектуальні якості складаються зі сприйняття власних можливостей використання абстрактних знань, інтелектуальною результативністю (стійкість до навантажень інтелектуального характеру), креативністю, широтою інтересів, темпів навчання. Професійна підготовка – освіта, прагнення до підвищення кваліфікації та самоосвіти. Соціалізація передбачає перебування в організаціях різного типу, строки роботи на управлінських посадах, зрілість, реалістичність орієнтацій, кар'єрну мотивацію, тип кар'єрної мотивації, вертикальну мобільність (темпи кар'єри). Організаційні якості містять у собі орієнтацію на персонал, орієнтацію на завдання, горизонтальну мобільність (зміну місць роботи), лояльність, мотивацію роботи в організації. Особистісні якості складаються зі схильності до ризику, стійкості до стресу, активності, ініціативності, стійкості до навантажень.

У складі потенційних клієнтських активів доцільним є відображення системи елементів, що дозволяють сформувати надійні та взаємовигідні відносини підприємства із його власниками, інвесторами, страхувальниками, клієнтами, посередниками, постачальниками та іншими контрагентами.

До потенційних структурних активів підприємств відноситься система ресурсів господарюючих суб'єктів, що забезпечує їх відповідність умовам ринку.

Визначені складові потенційних активів є надзвичайно важливими об'єктами обліку, інформація щодо яких надає можливість підприємствам приймати більш виважені рішення. Зокрема, інформація щодо потенційних активів персоналу дозволяє користувачам оцінити стан персоналу підприємства, а також здобутки підприємства у справі ефективної організації праці та розвитку персоналу. Інформація щодо потенційних клієнтських активів надає змогу користувачам інформації оцінити імідж підприємства, його соціальну спрямованість та економічну успішність, готовність до взаємовигідної співпраці. Інформація щодо потенційних структурних активів є важливою для користувачів інформації з точки зору оцінки

стратегії розвитку діяльності підприємства. Адже, для ефективної роботи підприємство потребує не лише матеріальних, фінансових та людських ресурсів, а й ресурсів управління та організації названими складовими.

Врівноваження активу балансу із врахуванням вартості потенційних активів з пасивом балансу здійснюється за допомогою потенційного власного капіталу, складові якого ілюструє рис. 3.3.

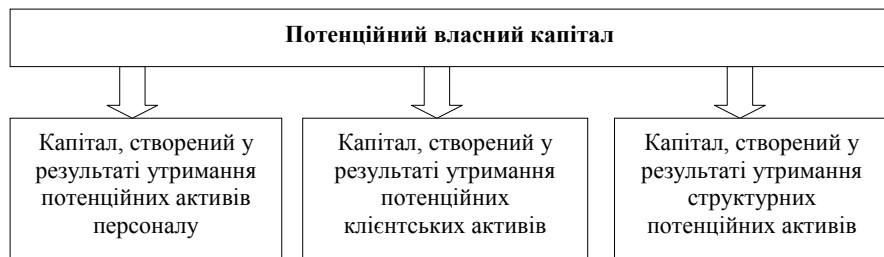

Рис. 3.3. Структура потенційного власного капіталу підприємства

Практичне застосування запропонованого підходу потребує формування методологічних основ умов визнання, оцінки та відображення потенційних активів та капіталу у бухгалтерському балансі, що є основою для подальших наукових досліджень.

Бухгалтерський баланс є інформаційною базою для прийняття різних видів рішень, пов'язаних із діяльністю підприємства на теперішньому етапі його розвитку та у перспективі. Різноманітність рішень, що приймаються зовнішніми користувачами на основі бухгалтерського балансу зумовлюють необхідність удосконалення бухгалтерського балансу, призначеного для зовнішніх користувачів (форми № 1 «Баланс») та розробки форм бухгалтерського балансу, підпорядкованих конкретним рішенням різних груп зовнішніх користувачів.

Проблемам розвитку бухгалтерського балансу як центральної складової фінансової звітності присвятили свої праці Ф.Ф. Бутинець – в аспекті складової системи бухгалтерського обліку [16, с. 89], С.Ф. Голов – у напрямі гармонізації бухгалтерського балансу до вимог міжнародних стандартів та Директив ЄС [30, с. 14-56], Р.Є. Грачова – як центральній категорії балансознавства [34, 45-67], П.Я. Хомин – в

аспекті розробки підходів до формування статей бухгалтерського балансу [120, с. 10-42], Л.В. Чижевська – у розрізі напрямів розвитку та використання бухгалтерського балансу в умовах ринкової економіки [128, с. 126-136] та ін. Питання оптимізації структури бухгалтерського балансу висвітлено у працях І.В. Буфатіної [18, с. 23-25; 192, с. 124-125], Ю.А. Вериги [25, с. 152-154; 26, с. 36-38], В.О. Ганусич [28, с. 89], Т.М. Корольок [56, с. 3].

Удосконалення бухгалтерського балансу зумовлене необхідністю підвищення його інформаційної потужності та зручності його використання у процесі аналізу, для цього необхідними є: зміна місця відображення у балансі окремих видів майна та джерел його формування; підвищення аналітичності (синтетичності) бухгалтерського балансу; зміна назв окремих структурних елементів балансу для покращення розуміння показників, що наводяться за відповідними статтями. Удосконалення чинної форми бухгалтерського балансу проводиться на основі власних пропозицій автора із урахуванням доробку вчених, що здійснювали дослідженням у даному напрямі (табл. 3.8, 3.9).

Таблиця 3.8

Підходи вітчизняних вчених до удосконалення структури активу бухгалтерського балансу, запропонованої П(С)БО 2 «Баланс»

Автор	Запропоновані зміни
Богатко Н.Г. [12, с. 234-235]	Розділення витрат майбутніх періодів на довгострокові та поточні та відображення їх у складі необоротних та оборотних активів відповідно Об'єднання статей «Довгострокова дебіторська заборгованість» та «Інші необоротні активи» Відображення запасів загальною статтею Об'єднання статей «Дебіторська заборгованість за розрахунками» та «Інша дебіторська заборгованість» Відображення грошових коштів підприємства однією статтею
Буфатіна І. [19, с. 124-125]	Відображення складу статті «Витрати майбутніх періодів» у розрізі необоротних та оборотних активів у відповідних розділах балансу
Верига Ю.А. [26, с. 152-154]	Розміщення статті «Інші оборотні активи» перед статтею «Грошові кошти»; розбиття розділу «Витрати майбутніх періодів» на дві статті «Довгострокові витрати майбутніх періодів» та «Поточні витрати майбутніх періодів» та відображення їх у складі необоротних та оборотних активів відповідно

Автор	Запропоновані зміни
Іонів Є. [45, с. 24-34]	Відображення складу статті «Витрати майбутніх періодів» у розрізі необоротних та оборотних активів в Примітках до річної фінансової звітності
Лончакова В.О. [64, с. 164-166], В.Б. Моссаковський [74, с. 15-18]	Розташування статей у балансі відповідно до порядкових номерів рахунків бухгалтерського обліку Відображення окремими статтями «Основні засоби» та «Інші необоротні матеріальні активи» Віднесення статті «Витрати майбутніх періодів» до розділу «Оборотні активи» Відображення негативного гудвілу за статтею «Знос нематеріальних активів» або за статтею «Доходи майбутніх періодів»

Досліджуючи праці вітчизняних науковців щодо удосконалення структури активу балансу, варто зазначити, що найбільш суперечливими позиціями є місце розташування у бухгалтерському балансі таких статей як «Відстрочені податкові активи» та «Витрати майбутніх періодів».

Питання щодо місця розташування статті «Відстрочені податкові активи» у бухгалтерському балансі можна вирішити двома шляхами: перший – виключення відстрочених податкових активів зі складу майна підприємства та відображення їх у першому розділі пасиву балансу зі знаком мінус (В. Ганусич [28, с. 167]), другий – внесення змін до чинного законодавства щодо перегляду визначення поняття «економічна вигода», і, як наслідок, залишити відстрочені податкові активи у складі майна підприємства.

Враховуючи, що відстрочені податкові активи потенційно зменшують суму майбутнього податку на прибуток, а, отже, і розмір зобов'язань, що мають бути погашені підприємством, можна стверджувати, що використання даного об'єкту обліку призведе до збільшення власного капіталу. Включивши до визначення поняття «економічна вигода», передбаченого Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», слова «або зменшення майбутніх зобов'язань» можна вважати відстрочені податкові активи – активами і відображати їх в активі балансу. Враховуючи, що такий підхід не враховано чинним законодавством, пропонуємо відображати відстрочені податкові активи та відстрочені податкові зобов'язання у статті «Відстрочені податкові розрахунки». Така пропозиція не суперечить вимогам чинного законодавства про

недопущення згортання статей активів і зобов'язань, оскільки зазначені об'єкти обліку не є активами та зобов'язаннями, відповідно до їхнього економічного змісту.

Наступна пропозиція щодо змін чинної форми бухгалтерського балансу стосується місця відображення витрат майбутніх періодів. Виділення витрат майбутніх періодів окремим розділом у формі № 1 «Баланс» необґрунтована, оскільки така позиція не відповідає економічному змісту цих витрат, ускладнює їх аналіз, суперечить підходу, покладеному в основу побудови бухгалтерського балансу – відображення статей в активі балансу у порядку зростання їх ліквідності. Третій розділ активу балансу «Витрати майбутніх періодів» включає у себе витрати майбутніх періодів, що відносяться до одного або декількох операційних циклів, тому витрати майбутніх періодів необхідно розділити на довгострокові та короткострокові. Окремі науковці пропонують відображувати склад статті «Витрати майбутніх періодів» у розрізі необоротних та оборотних активів в Примітках до річної фінансової звітності [116, с. 124-134]. Реалізація цієї пропозиції не потребує внесення змін до бухгалтерського балансу. Однак, вона стосується лише річної фінансової звітності і не зачіпає квартальну.

На нашу думку, довгострокові витрати майбутніх періодів необхідно відображати у першому розділі активу балансу, короткострокові витрати майбутніх періодів у другому. Підтримуючи ідею розміщення статей у балансі у порядку зростання ліквідності, вважаємо за доцільне відображення статті «Короткострокові витрати майбутніх періодів» одразу після статті «Запаси».

Для збереження порядку розміщення статей у балансі від найменш ліквідних до найбільш ліквідних, пропонуємо внести зміни у порядок розташування короткострокової дебіторської заборгованості у другому розділі активу балансу. Найбільш ліквідною із різних видів короткострокової дебіторської заборгованості є короткострокова заборгованість забезпечена векселем, адже враховуючи гарантії, надані векселем, її перетворення у грошові кошти є найшвидшим. Тому стаття «Короткострокова дебіторська заборгованість забезпечена векселем» має відображатися після статей «Короткострокова заборгованість покупців і замовників» та «Інша короткострокова дебіторська заборгованість».

Таблиця 3.9

Підходи вітчизняних авторів до удосконалення структури пасиву бухгалтерського балансу, запропонованої П(С)БО 2 «Баланс»

Автор	Запропоновані зміни
Богатко Н.Г. [12, с. 234-235]	Об'єднання статей «Статутний капітал» та «Пайовий капітал» Розділення доходів майбутніх періодів на довгострокові та поточні та відображення їх у складі довгострокових та поточних зобов'язань відповідно
Буфатіна І. [19, с. 124-125]	Розділення статей «Доходи майбутніх періодів», «Забезпечення наступних виплат та платежів», «Цільове фінансування» на довгострокові та поточні та відображення у відповідних розділах зобов'язань
Верига Ю.А. [26, с. 152-154]	Розбиття розділу «Доходи майбутніх періодів» на дві статті «Довгострокові доходи майбутніх періодів» та «Поточні доходи майбутніх періодів» та відображення їх у складі довгострокових та поточних зобов'язань відповідно
Ганусич В.О. [28, с. 45], Лончакова В.О. [64, с. 124-125]	Відображення у першому розділі пасиву балансу відстрочені податкові активи зі знаком мінус Об'єднання 1, 2 і 5 розділи пасиву балансу
Гринів Б. [41, с. 11-15]	Віднесення усіх видів забезпечень до різновидів власного капіталу
Задорожний З., Крупка Я. [42, с. 185-188]	Віднесення доходів майбутніх періодів та забезпечень наступних витрат і платежів до складу власного капіталу підприємства
Омецінська І.Я. [79, с. 342-343]	Деталізація статті розділу «Довгострокові зобов'язання» Відображення зобов'язання у розрізі фактичних, оціночних, умовних
Тесленко Т.І. [116, с. 266-267]	Включення статті «Забезпечення наступних виплат та платежів» до складу поточних зобов'язань Розділення статей «Доходи майбутніх періодів» та «Цільове фінансування» на довгострокові та поточні Відображення зобов'язань одним розділом

Відображення у вписуваному рядку 605 активу балансу необоротних активів та груп вибуття також не відповідає принципу ліквідності відображення статей в активі балансу. Такі зміни порушують логічну структуру активу балансу та вносять сумніви при віднесенні цих активів до складу необоротних активів чи оборотних під час проведення аналітичних процедур. Якщо для обліку даного виду активів призначено рахунок 286 «Необоротні активи та групи вибуття», то доцільним, на нашу думку, буде включення даного виду активів до складу запасів та відображення у рядку 105 другого розділу

активу балансу «Короткострокові активи» за статтею «Активи та групи вибуття».

Найбільш спірними позиціями у пасиві бухгалтерського балансу є порядок відображення статей «Забезпечення виплат персоналу», «Інші забезпечення», «Доходи майбутніх періодів».

Другий розділ пасиву чинного бухгалтерського балансу «Забезпечення наступних витрат і платежів» містить відомості щодо коштів, зарезервованих для забезпечення наступних витрат і платежів, пов'язаних із зобов'язаннями перед працівниками, що будуть виплачені у поточному році, які варто вважати короткостроковими зобов'язаннями. Що стосується сум цільового фінансування, то за нормальних умов вони не підлягають поверненню, і, як наслідок, є власними коштами підприємства.

Доходи майбутніх періодів, на нашу думку, є зобов'язаннями, оскільки за своїм змістом та порядком відображення в обліку і звітності вони подібні до авансів одержаних [77, с. 121-124]. Проте, Інструкцією про застосування Плану рахунків [47] передбачено, що аванси отримані відносяться до сум одержаних під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також сум попередньої оплати покупцями і замовниками рахунків постачальника за продукцію і виконані роботи. До доходів майбутніх періодів відносяться, зокрема, доходи у вигляді одержаних авансових платежів за здані в оренду основні засоби та інші необоротні активи (авансові орендні платежі), передплата періодичних видань, виручка за вантажні перевезення, виручка від продажу квитків транспортних підприємств та театральньо-видовищних заходів, абонентна плата за користування засобами зв'язку. Таким чином, можна зробити висновок, що аванси одержані стосуються передусім зобов'язань, пов'язаних із поставкою товарно-матеріальних цінностей та виконанням робіт, доходи майбутніх періодів виникають при отриманні підприємством зобов'язань щодо надання послуг у майбутньому чи надання необоротних активів в оренду. У будь-якому випадку, виконання прийнятих зобов'язань призведе до зменшення економічних вигід у майбутньому, або у вигляді поставки товарно-матеріальних цінностей чи (та) виконання робіт, або у вигляді надання послуг чи (та) надання необоротних активів в оренду. Отже, доходи майбутніх періодів варто відображати у складі зобов'язань підприємства, із їх попереднім поділом на довгострокові та короткострокові.

Зобов'язання підприємства доцільно розділити на довгострокові та короткострокові, і відображати у другому і третьому розділах пасиву балансу відповідно.

Наступним напрямом удосконалення структури бухгалтерського балансу є пошук оптимальної кількості відображуваних у ньому статей та ступеню їх деталізації. Нам близька позиція вчених, які підтримують думку щодо підвищення агрегованості показників бухгалтерського балансу [85, с. 234-235; 87, с. 164-166], оскільки, це дозволить користувачам оперувати більш узагальненою інформацією, що сприятиме підвищенню ефективності рішень, прийнятих на її основі.

Підвищення синтезованості інформації, що наводиться у бухгалтерському балансі, можна здійснити шляхом відображення запасів за загальною вартістю. Оскільки, залежно від виду діяльності різні підприємства утримують різні види запасів, необхідності відображати окремими статтями балансу різні види запасів не має. Для проведення аналітичних процедур необхідна загальна вартість запасів, а такий показник у вітчизняній формі № 1 «Баланс» відсутній. Аналогічна ситуація виникає щодо отримання показника, який би характеризував величину найліквідніших активів підприємства – грошових коштів та їх еквівалентів, тому рядки 230 та 240 вважаємо за доцільне об'єднати.

На якість інформації, що наводиться у бухгалтерському балансі впливає не лише кількість наведених у ньому розділів і статей, а й їх назви. Зокрема, відповідно до П(С)БО 2 «Баланс» у першому розділі активу бухгалтерського балансу відображаються активи, що використовуються підприємством більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один календарний рік). Існують різні підходи вчених до назви таких активів, в економічній літературі їх називають необоротними, основними, постійними, фіксованими, позаоборотними, капітальними, довгостроковими. Так, Р.Є. Грачова у своїх дослідженнях зазначає, що не існує активів, що не обертаються, тому даний вид активів, на її думку, варто називати позаоборотними або капітальними.

Грачова Р.Є. зазначає, що назва «позаоборотні» є більш вдалою, оскільки «йдеться про активи, оборот яких здійснюється за межами поточної діяльності» [34, с. 74]. Дане твердження, на нашу думку, є суперечливим, оскільки визначення терміну «поточна діяльність» вчена не дає, а його інтерпретація на законодавчому рівні відсутня.

При здійсненні кожного виду господарської діяльності, передбаченої чинним законодавством підприємством можуть бути використані необоротні активи, тому говорити, що даний вид активів знаходиться поза оборотом неправильно. Назва «постійні» або «фіксовані», також не відповідає змісту даного поняття, адже значення обліку основних засобів, нематеріальних активів чи інших видів необоротних активів полягає у реєстрації фактів господарського життя, пов'язаних із їх рухом у процесі здійснення господарської діяльності, тому називаючи їх постійними (фіксованими) заперечується їх здатність до змін (надходження, вибуття, втрати корисності). На нашу думку, для першого розділу активу балансу більш виправданою є назва «Довгострокові активи», що враховує значний термін їх використання на підприємстві (більше року) і не заперечує можливість їхньої участі в господарському обороті.

У другому розділі активу бухгалтерського балансу відображаються активи, які повністю використовуються підприємством протягом року або одного операційного циклу (якщо він перевищує один рік). Такі активи називають оборотними, поточними, короткостроковими (короткотерміновими). Враховуючи, що всі активи знаходяться у обороті – незалежно від терміну їх використання, пропонуємо назвати другий розділ активу бухгалтерського балансу «Короткострокові активи».

У назвах підсумків активу і пасиву бухгалтерського балансу пропонуємо не використовувати термін «баланс», адже це порушує логіку побудови даного документу (назва документу – баланс, і назви окремих його частин – також баланс; частини цілого не можуть відповідати за своїми властивостями цілому взагалі). Пропонуємо підсумок активу відображати у статті «Разом активи», а підсумок пасиву – у статті «Разом власний капітал і зобов'язання».

Отже, з метою підвищення наочності та аналітичних можливостей бухгалтерського балансу, полегшення прийняття на його основі рішень пропонуємо внести наступні зміни до чинної форми бухгалтерського балансу (табл. 3.10).

Враховуючи широкий спектр інформаційних потреб користувачів інформації бухгалтерського балансу вважаємо за потрібне запропонувати також різновиди бухгалтерського балансу, спрямовані на забезпечення прийняття конкретних рішень. Для цього використаємо підхід, що базується на припущенні про можливість використання зовнішніми користувачами більш детальної інформації

щодо активів, зобов'язань та власного капіталу, за згодою підприємства.

Таблиця 3.10

Запропоновані зміни до бухгалтерського балансу
(форма № 1 «Баланс»)

Назва статті або розділу (відповідно до П(С)БО 2 «Баланс»)	Назва статті або розділу (змінена)	Коментар
I. Необоротні активи	I. Довгострокові активи	Більш виправданою є назва «Довгострокові активи», що враховує значний термін використання активів (більше року) і не заперечує можливість їхньої участі в господарському обороті
-	Довгострокові витрати майбутніх періодів	Склад витрат майбутніх періодів включає витрати підприємства, що можуть бути понесені як протягом одного року (або операційного циклу), так і за період більше одного року (або одного операційного циклу), тому їх варто розмежувати на довгострокові та короткострокові та відображати у складі довгострокових та короткострокових активів
II. Оборотні активи	II. Короткострокові активи	У назві другого розділу активу балансу пропонуємо використовувати поняття «короткострокові активи», враховуючи, що термін їх використання менше одного року або одного операційного циклу
Запаси: виробничі запаси поточні біологічні активи незавершене виробництво готова продукція товари	Запаси у т.ч. активи та групи вибуття	Підвищення агрегованості показників балансу, покращення аналітичних можливостей балансу На даному етапі пропонуємо виокремлювати дану статтю для кращого запам'ятовування, оскільки вона є новою та ще не повністю увійшла до бухгалтерської лексики
III. Витрати майбутніх періодів	Короткострокові витрати майбутніх періодів	Склад витрат майбутніх періодів включає витрати підприємства, що можуть бути понесені як протягом одного року (або операційного циклу), так і за період більше одного року (або одного операційного циклу), тому їх варто розмежувати на довгострокові та короткострокові та відображати у складі довгострокових та короткострокових активів
Векселі одержані	Короткострокова дебіторська заборгованість забезпечена векселем	Зміна назви статті та зміна порядку її розташування, пов'язана із спробою більш чіткого пояснення сутності об'єкту обліку, що відображається за даною статтею та побудовою статей в активі балансу у порядку зростання їх ліквідності

Назва статті або розділу (відповідно до П(С)БО 2 «Баланс»)	Назва статті або розділу (змінена)	Коментар
Дебіторська заборгованість за розрахунками: з бюджетом за виданими авансами з нарахованих доходів із внутрішніх розрахунків Інша поточна дебіторська заборгованість	Короткострокова дебіторська заборгованість за розрахунками у т.ч.: з бюджетом за виданими авансами з нарахованих доходів із внутрішніх розрахунків інша короткострокова дебіторська заборгованість	Зазначення узагальненої інформації щодо розміру короткострокової дебіторської заборгованості за розрахунками та за її видами задля підвищення агрегованості показників балансу, підвищення його інформаційної потужності
Поточні фінансові інвестиції	Короткострокові фінансові інвестиції	Зміна назви статті відповідно до зміни назви розділу
Грошові кошти та їх еквіваленти: в національній валюті у т.ч. в касі в іноземній валюті	Грошові кошти та їх еквіваленти	Підвищення агрегованості показників балансу, підвищення його інформаційної потужності
Баланс	Разом активи	У назві підсумку активу балансу пропонуємо не використовувати термін «баланс», адже це порушує логіку побудови даного документу і відображати підсумок активу у статті «Разом активи»
Статутний капітал Пайовий капітал	Статутний (пайовий) капітал	Зазвичай підприємства, залежно від форми власності, зазначають інформацію або за статтею «Статутний капітал» або «Пайовий капітал», наведення у балансі обох статей є недоцільним. Вартість статутного (пайового) капіталу відображаємо у розмірі реально внесених коштів
Додатковий вкладений капітал Інший додатковий капітал	Додатковий капітал	Підвищення агрегованості показників балансу, підвищення його інформаційної потужності
Цільове фінансування	Цільове фінансування	Суми цільового фінансування за нормальних умов не підлягають поверненню, і, як наслідок, є власними коштами підприємства
III. Довгострокові зобов'язання	II. Довгострокові зобов'язання	Враховуючи, що визначення терміну «поточна діяльність» чинним законодавством не передбачено. Пропонуємо використовувати для позначення зобов'язань підприємства терміни «довгострокові» та «короткострокові», залежно від терміну погашення – більше або менше одного року (або одного операційного циклу)

Назва статті або розділу (відповідно до П(С)БО 2 «Баланс»)	Назва статті або розділу (змінена)	Коментар
-	Довгострокові доходи майбутніх періодів	Склад доходів майбутніх періодів включає доходи підприємства, що можуть бути отримані як протягом одного року (або операційного циклу), так і за період більше одного року (або одного операційного циклу), тому їх варто розмежувати на довгострокові та короткострокові
IV. Поточні зобов'язання	III. Короткострокові зобов'язання	Враховуючи, що визначення терміну «поточна діяльність» чинним законодавством не передбачено. Пропонуємо використовувати для позначення зобов'язань підприємства терміни «довгострокові» та «короткострокові», залежно від терміну погашення – більше або менше одного року (або одного операційного циклу)
Короткострокові кредити банків Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	Короткострокова заборгованість за кредитами банків, у т.ч. короткострокові кредити банків; короткострокова заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	Підвищення агрегованості показників балансу, підвищення його інформаційної потужності
V. Доходи майбутніх періодів	Короткострокові доходи майбутніх періодів	Доходи майбутніх періодів, на нашу думку, є зобов'язаннями, оскільки за своєю сутністю та порядком відображення в обліку і звітності вони подібні до авансів одержаних. Склад доходів майбутніх періодів включає доходи підприємства, що можуть бути отримані як протягом одного року (або операційного циклу), так і за період більше одного року (або одного операційного циклу), тому їх варто розмежувати на довгострокові та короткострокові
Відстрочені податкові активи Відстрочені податкові зобов'язання	Відстрочені податкові розрахунки	Відповідно до визначення терміну «активи», стає зрозуміло, що чинним законодавством передбачено обов'язковість надходження грошових коштів у результаті їх використання. При цьому чинним законодавством не передбачено відшкодування сум відстрочених податкових активів у грошовому виразі, а вказано можливість зменшення на цю суму розміру нарахованого податку на прибуток наступних періодів

Назва статті або розділу (відповідно до П(С)БО 2 «Баланс»)	Назва статті або розділу (змінена)	Коментар
Забезпечення виплат персоналу Інші забезпечення	Забезпечення	Другий розділ пасиву балансу містить відомості щодо коштів, зарезервованих для забезпечення наступних витрат і платежів, пов'язаних із зобов'язаннями перед працівниками, що будуть виплачені у поточному році, тому їх варто вважати короткостроковими зобов'язаннями
Поточні зобов'язання за розрахунками: з одержаних авансів з бюджетом з позабюджетних платежів зі страхування з оплати праці з учасниками із внутрішніх розрахунків	Короткострокові зобов'язання за розрахунками, у т.ч.: з одержаних авансів з бюджетом з позабюджетних платежів зі страхування з оплати праці з учасниками із внутрішніх розрахунків	Зазначення узагальненої інформації щодо розміру короткострокових зобов'язань за розрахунками та за її видами задля підвищення агрегованості показників балансу, підвищення його інформаційної потужності
Інші поточні зобов'язання	Інша короткострокова кредиторська заборгованість	Зміна назви статті відповідно до зміни назви розділу
Баланс	Разом власний капітал і зобов'язання	У назві підсумку пасиву балансу пропонуємо не використовувати термін «баланс», адже це порушує логіку побудови даного документу і відображати підсумок активу у статті «Разом власний капітал і зобов'язання»

Основною метою власників підприємства, що не приймають безпосередньої участі в управлінні підприємством (акціонери (засновники), що володіють незначною часткою акцій (майна) підприємства) є збереження вкладених коштів та отримання винагороди за участь у капіталі підприємства у вигляді дивідендів чи частки прибутку. Корисною інформацією для цих користувачів є інформація про розмір статутного (внесеного та неоплаченого) капіталу, розмір додатково вкладених коштів у підприємство; величину отриманого прибутку та шляхи його розподілу, суму дивідендів, призначених до виплати. Власникам, які бажають змінити свій статус та посилити вплив на діяльність підприємства корисною буде інформація за групами осіб за наступною класифікацією: 75 % + 1 акція — особи, що утримують абсолютний контроль над підприємством; 50 % + 1 акція — ті, що мають контрольний пакет

акцій, що надає можливість керівництву підприємством запроваджувати частину найважливіших питань; 25 % + 1 акція — особи, що утримують блокувальний пакет акцій, що дозволяє блокування прийняття багатьох питань; група осіб, що володіє 10 % акцій має право вимагати скликання позачергових загальних зборів акціонерів і перевірки фінансово-господарської діяльності підприємства. Володіння інформацією щодо частки реінвестованого прибутку надає можливість оцінити напрями використання прибутку та ілюструє яку його частку підприємство вкладає у свій подальший розвиток. Інформація щодо заборгованостей підприємства перед його власниками, що вийшли із нього та інформація за нарахованими доходами вказує на доцільність подальшого інвестування коштів у конкретне підприємство. Для надання користувачам, необхідної інформації доцільним є складання бухгалтерського балансу наступним чином (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Бухгалтерський баланс, призначений для задоволення інформаційних потреб акціонерів (засновників), що не приймають безпосередньої участі в управлінні підприємством

Актив	Пасив
I розділ «Необоротні активи»	I розділ «Власний капітал»
	Статутний (пайовий) капітал
	деталізація за групами осіб, за видами внесених активів
	Внесений капітал
	Неоплачений капітал
	деталізація за групами осіб
	Вилучений капітал
	деталізація за особами, за видами вилучених активів, за заборгованістю перед учасниками у випадку виходу
II розділ «Оборотні активи»	Додатковий вкладений капітал
	деталізація за видами
	Інший додатковий капітал
	деталізація за видами
	Резервний капітал
III розділ «Витрати майбутніх періодів»	деталізація за джерелами створення
	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
	деталізація за напрямками розподілу, частка реінвестованого прибутку
	II розділ «Забезпечення наступних витрат і платежів»
IV розділ «Необоротні активи та групи вибуття»	III розділ «Довгострокові зобов'язання»
	IV розділ «Поточні зобов'язання» у т.ч.:
	Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками
	деталізація за особами, за заборгованістю по нарахованих доходах
Разом активів	V розділ «Доходи майбутніх періодів»
	Разом власний капітал і зобов'язання

Даний вид бухгалтерського балансу характеризується підвищеною аналітичністю інформації за статтями I розділу пасиву балансу «Власний капітал» та статті IV розділу пасиву «Поточні зобов'язання» «Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками» та спрямована на задоволення інформаційних потреб власників підприємства, що не приймають безпосередньої участі в управлінні підприємством, проте оцінюють ефективність використання вкладених фінансових ресурсів керівництвом підприємства.

Наступною групою користувачів, що потребує інформації щодо фінансового стану підприємства є фінансово-кредитні установи. Основною метою функціонування зазначених суб'єктів господарського життя є надання коштів іншим підприємствам для використання на умовах повернення та платності (табл. 3.12).

Тому, аналізуючи фінансовий стан потенційного клієнта фінансово-кредитні установи звертають увагу на загальну вартість майна та результативність діяльності, залежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування, дотримання термінів погашення кредитів та сплати відсотків, величину майна, що перебуває у заставі.

Таблиця 3.12

Бухгалтерський баланс, призначений для задоволення інформаційних потреб фінансово-кредитних установ

Актив	Пасив
I розділ «Необоротні активи» у т.ч.:	I розділ «Власний капітал» у т.ч.:
Нематеріальні активи	Резервний капітал
деталізація за видами заставного майна	деталізація за джерелами створення
Основні засоби	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
деталізація за видами заставного майна, за сферами використання (виробнича, соціальна)	деталізація за напрямками розподілу
Довгострокові біологічні активи	II розділ «Забезпечення наступних витрат і платежів»
деталізація за видами заставного майна	
Інвестиційна нерухомість	
деталізація за видами заставного майна	
II розділ «Оборотні активи»	III розділ «Довгострокові зобов'язання» у т.ч.:
	Довгострокові кредити банків
	деталізація за термінами погашення
	Довгострокові фінансові зобов'язання
	деталізація за термінами погашення

Продовж табл. 3.12

Актив	Пасив
III розділ «Витрати майбутніх періодів»	IV розділ «Поточні зобов'язання» у т.ч.
	Короткострокові кредити банків
	деталізація за термінами погашення
	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями
IV розділ «Необоротні активи та групи вибуття»	деталізація за термінами погашення
	V розділ «Доходи майбутніх періодів»
Разом активів	Разом власний капітал і зобов'язання

Наступною групою користувачів інформації бухгалтерського балансу є працівники підприємства, які зацікавлені у подальшому збереженні робочих місць, дотримання термінів виплати заробітної плати, відпускних, додаткового пенсійного забезпечення, збільшенні фінансування підприємством соціокультурної сфери (придбання (будівництво) курортно-оздоровчих комплексів, лікарень, житлових будинків). Зазначену інформацію можна отримати при побудові бухгалтерського балансу наступним чином (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Бухгалтерський баланс, призначений для задоволення інформаційних потреб працівників підприємства

Актив	Пасив
I розділ «Необоротні активи» у т.ч.:	I розділ «Власний капітал» у т.ч.:
Основні засоби	Резервний капітал
деталізація за призначенням	деталізація за джерелами створення
Капітальні інвестиції	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
деталізація за призначенням	деталізація за напрямками розподілу
II розділ «Оборотні активи»	II розділ «Забезпечення наступних витрат і платежів»
	Забезпечення виплат персоналу
	деталізація за видами забезпечень
	III розділ «Довгострокові зобов'язання»
III розділ «Витрати майбутніх періодів»	IV розділ «Поточні зобов'язання» у т.ч.
	Поточні зобов'язання за розрахунками з оплати праці
	деталізація за термінами погашення
	Поточні зобов'язання за розрахунками зі страхування
IV розділ «Необоротні активи та групи вибуття»	деталізація за термінами погашення
	V розділ «Доходи майбутніх періодів»
Разом активів	Разом власний капітал і зобов'язання

Використовуючи, запропоновані різновиди бухгалтерського балансу, призначені для задоволення інформаційних потреб різних груп користувачів було розроблено форми управлінської звітності для

інтеграції у систему обліку Товариства з обмеженою відповідальністю «Карлівське сільгоспідприємство «Лос» (додаток Г).

Зокрема, перевагою запропонованого бухгалтерського балансу, призначеного для задоволення інформаційних потреб засновників ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос», що не приймають безпосередньої участі в управлінні підприємством, є деталізація інформації про власний капітал (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Розкриття інформації про власний капітал ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос» на 31.12.2008 р. на основі застосування бухгалтерського балансу, призначеного для задоволення інформаційних потреб засновників

Статті капіталу	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
Статутний (пайовий) капітал (за групами осіб, що володіють часткою майна):	19	19
більше 10%	-	-
більше 20%	19	19
більше 50%	-	-
Внесений капітал у:		
тис.грн.	-	-
відсотках до величини статутного (пайового капіталу)	-	-
Додатковий капітал (за видами активів)	77	77
Резервний капітал	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (деталізація за напрямками розподілу):	10914	16954
на виплату дивідендів	-	-
на оновлення (розширення) необоротних активів	-	-
на поповнення оборотних активів	-	-
на інші потреби	10914	16954
у тому числі:		
частка реінвестованого прибутку у	-	-
тис.грн.	-	-
відсотках до величини нерозподіленого прибутку	-	-
Неоплачений капітал (за групами осіб, що володіють часткою майна.)	(-)	(-)
більше 10%	-	-
більше 20%	-	-
більше 50%	-	-
Вилучений капітал	(-)	(-)
Цільове фінансування	-	-
Усього власного капіталу		
тис. грн.	11010	17050
у відсотках до сукупного капіталу підприємства	81,6	82,6

За наведеною інформацією очевидно, що протягом 2008 р. відбулося зростання власного капіталу ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос» на 6040 тис грн. або на 54,9 %. У цілому динаміку власного капіталу підприємства слід оцінити позитивно: його частка у сукупному капіталі підприємства перевищує 80 %, що є достатнім для забезпечення фінансової незалежності діяльності підприємства.

Структуру власного капіталу складають статутний, додатковий капітал та нерозподілений прибуток. Величина статутного капіталу є сталою протягом року – 19 тис. грн. За інформацією бухгалтерського балансу статутний капітал розподілено між засновниками товариства, які володіють не менше 20 % майна. Додатковий капітал протягом року становить 77 тис. грн. Найбільш позитивно слід оцінити переважання у структурі власного капіталу нерозподіленого прибутку: 99,4 % на кінець 2008 р. Протягом 2008 р. відбулось зростання нерозподіленого прибутку на 6040 тис. грн. або на 55,3 %.

Інформація бухгалтерського балансу, призначеного для задоволення інформаційних потреб фінансово-кредитних установ, характеризує, що ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос» на 31.12.2008 р. не володіє майном, що передано під заставу для забезпечення банківського кредиту (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Розкриття інформації про довгострокові активи та запаси, передані під заставу для забезпечення банківського кредиту, ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос» на 31.12.2008 р. на основі застосування бухгалтерського балансу, призначеного для задоволення інформаційних потреб фінансово-кредитних установ

Статті балансу	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
I. Довгострокові активи		
Нематеріальні активи		
залишкова вартість (за видами нематеріальних активів, переданих у заставу)	-	-
права користування природними ресурсами	-	-
права користування майном	-	-
права на комерційні позначення	-	-
права на об'єкти промислової власності	-	-

Продовж. табл. 3.15

Статті капіталу	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
первісна вартість	-	-
накопичена амортизація	-	-
Капітальні інвестиції		
Основні засоби		
залишкова вартість (за видами основних засобів, переданих у заставу)	7716	11513
будинки та споруди	-	-
машини та обладнання	-	-
транспортні засоби	-	-
інструменти, прилади та інвентар	-	-
тварини	-	-
багаторічні насадження	-	-
первісна вартість	8870	13831
знос	1154	2318
Довгострокові біологічні активи		
справедлива (залишкова) вартість (за видами заставного майна)	-	-
рослинництва (за видами)	-	-
тваринництва (за видами)	-	-
первісна вартість	-	-
накопичена амортизація	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції:	-	-
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	-	-
інші фінансові інвестиції	-	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	-	-
Інвестиційна нерухомість	-	-
справедлива (залишкова) вартість (за видами інвестиційної нерухомості, переданої у заставу)	-	-
первісна вартість	-	-
знос	-	-
Інші довгострокові активи	-	-
Довгострокові витрати майбутніх періодів	-	-
Усього довгострокові активи	8033	11828
у т.ч. відсоток довгострокових активів, переданих під заставу	-	-
II. Запаси	3818	19673
у т.ч. передані у заставу (за видами)	-	-
Усього запасів	3818	19673
у т.ч. відсоток запасів, переданих під заставу	-	-

Разом з тим, підприємство має довгостроковий банківський кредит у сумі 1974 тис. грн. станом на кінець 2008 р. з терміном погашення до 5 років (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Розкриття інформації про довгострокові та короткострокові зобов'язання ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос» на 31.12.2008 р. на основі застосування бухгалтерського балансу, призначеного для задоволення інформаційних потреб фінансово-кредитних установ

Статті балансу	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
I. Довгострокові зобов'язання		
Довгострокові кредити банків (за термінами погашення)		
більше 10 років	-	-
від 5 до 10 років	-	-
від 1 до 5 років	1563	1974
Інші довгострокові фінансові зобов'язання (за термінами погашення)	-	-
більше 10 років	-	-
від 5 до 10 років	-	-
від 1 до 5 років	-	-
Довгострокові доходи майбутніх періодів	-	-
Інші довгострокові зобов'язання	-	-
Усього довгострокових зобов'язань	1563	1974
II. Короткострокові зобов'язання		
Короткострокова заборгованість за кредитами банків (за термінами погашення)	-	-
більше 6 місяців	-	-
менше 6 місяців	-	-
у т.ч. короткострокова заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями (за термінами погашення)	-	-
більше 6 місяців	-	-
менше 6 місяців	-	-
Короткострокові доходи майбутніх періодів	-	-
Забезпечення	-	-
Відстрочені податкові розрахунки	-	-
Короткострокова заборгованість за векселями	-	-
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	607	1305
Короткострокові зобов'язання за розрахунками, у т.ч.:		
з одержаних авансів	-	-
з бюджетом	268	152
з позабюджетних платежів	-	-
зі страхування	-	-
з оплати праці	1	54
з учасниками	-	-
із внутрішніх розрахунків	-	-
інша короткострокова поточна заборгованість	47	116
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	-	-
Усього короткострокових зобов'язань	923	1627
Разом зобов'язань	2486	3601

Практична значимість застосування запропонованих різновидів бухгалтерського балансу полягає у покращенні інформованість різних груп користувачів щодо інформації корисної для прийняття рішень ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос»; в удосконаленні (спрощенні) документообігу, що відбувається між зазначеними групами користувачів та бухгалтерською службою.

Нагальною інформацією бухгалтерського балансу для працівників підприємства є відсутність затримки виплати заробітної плати та соціального страхування (табл. 3.17).

Враховуючи, що сьогодні, на досліджуваному підприємстві використовують ручий спосіб обробки облікових даних в майбутньому планується запровадження комп'ютерної бухгалтерської програми. При адаптації комп'ютерної програми для даного підприємства запропоновані форми управлінської звітності можуть бути інтегровані у блок «Управлінський облік».

Таблиця 3.17

Розкриття інформації про короткострокові зобов'язання за заробітною платою та соціальним страхуванням ТОВ «Карлівське сільгоспідприємство «Лос» на 31.12.2008 р. на основі застосування бухгалтерського балансу, призначеного для задоволення інформаційних потреб працівників підприємства

Статті балансу	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
Короткострокові зобов'язання за розрахунками, у т.ч.:		
з одержаних авансів	-	-
з бюджетом	268	152
з позабюджетних платежів	-	-
зі страхування (за термінами погашення)	-	-
більше 1 року	-	-
більше 6 місяців	-	-
більше 3 місяців	-	-
з оплати праці (за термінами погашення)	1	54
більше 1 року	-	-
більше 6 місяців	-	-
більше 3 місяців	-	-
з учасниками	-	-
із внутрішніх розрахунків	-	-
інша короткострокова поточна заборгованість	-	-

Удосконалення бухгалтерського балансу доцільно узгоджувати із Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, оскільки, даний документ містить окремі неточності щодо назв рахунків пропонуємо їх змінити наступним чином (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Узгодження назв статей удосконаленого бухгалтерського балансу із назвами рахунків бухгалтерського обліку

Назва статей бухгалтерського балансу		Назва рахунків (субрахунків), інформація яких використовується для заповнення статей бухгалтерського балансу	
відповідно до П(С)БО 2 «Баланс»	запропонована автором	відповідно до чинного Плану рахунків	запропонована автором
Незавершене будівництво	Капітальні інвестиції	Капітальні інвестиції	Без змін
Інші необоротні активи	Інші довгострокові активи	Інші необоротні матеріальні активи, інші необоротні активи	Інші довгострокові активи
Витрати майбутніх періодів	Довгострокові витрати майбутніх періодів	Витрати майбутніх періодів	Довгострокові витрати майбутніх періодів
Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу	Активи та групи вибуття	Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу	Активи та групи вибуття
Витрати майбутніх періодів	Короткострокові витрати майбутніх періодів	Витрати майбутніх періодів	Короткострокові витрати майбутніх періодів
Інша поточна заборгованість	Інша короткострокова дебіторська заборгованість	Розрахунки з іншими дебіторами	Інша короткострокова дебіторська заборгованість
Векселі одержані	Короткострокова дебіторська заборгованість забезпечена векселем	Короткострокові векселі одержані	Короткострокова дебіторська заборгованість забезпечена векселем
Поточні фінансові інвестиції	Короткострокові фінансові інвестиції	Поточні фінансові інвестиції	Короткострокові фінансові інвестиції
Доходи майбутніх періодів	Довгострокові доходи майбутніх періодів	Доходи майбутніх періодів	Довгострокові доходи майбутніх періодів
Короткострокові кредити банків	Короткострокова заборгованість за кредитами банків	Короткострокові позики	Короткострокова заборгованість за кредитами банків

Продовж. табл. 3.18

Назва статей бухгалтерського балансу		Назва рахунків (субрахунків), інформація яких використовується для заповнення статей бухгалтерського балансу	
відповідно до П(С)БО 2 «Баланс»	запропонована автором	відповідно до чинного Плану рахунків	запропонована автором
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	Короткострокова заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	Короткострокова заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями
Доходи майбутніх періодів	Короткострокові доходи майбутніх періодів	Доходи майбутніх періодів	Короткострокові доходи майбутніх періодів
Відстрочені податкові активи, відстрочені податкові зобов'язання	Відстрочені податкові розрахунки	Відстрочені податкові активи, відстрочені податкові зобов'язання	Відстрочені податкові розрахунки
Векселі видані	Короткострокова заборгованість за векселями	Короткострокові векселі видані	Короткострокова заборгованість за векселями
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	Зобов'язання, пов'язані з активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу	Зобов'язання, пов'язані з активами та групами вибуття, утримуваними для продажу

Запропоновані зміни до форми № 1 «Баланс» повинні бути закріплені на законодавчому рівні, удосконалення потребує П(С)БО 2 «Баланс» (додаток Д).

3.3. Макроекономічний аспект розвитку бухгалтерського балансу

Незалежно від суспільно-економічних відносин, дані обліку завжди є джерелом вихідної інформації для всіх інших облікових систем на різних рівнях управління. Не є виключенням статистичний облік, інформація якого виступає інформаційним забезпеченням державного регулювання економікою.

Як зазначає В.Г. Швець, близько 80 % інформації про економічний та соціальний розвиток держави статистика отримує через систему бухгалтерського обліку" [129, с. 388]. Враховуючи думку вченого, податковий та фінансовий облік можна розглядати як джерела корисної інформації для побудови системи національних рахунків. Законодавче закріплення бухгалтерського та статистичного обліку

зумовлює необхідність їх гармонізації з метою узгодження облікової інформації на різних рівнях управління економікою.

Економічні інтереси на мікро- та макрорівні повинні бути узгоджені у напрямку використання національних ресурсів, з однієї сторони, тобто максимально ефективного виробництва, а з іншого боку, з метою їх відтворення. На думку О.М. Петрука, «З цих позицій бухгалтерський облік виконує багато завдань, що стоять перед системою управління економікою країни в цілому» [88, с. 52].

На перший погляд, може видаватися, що узагальнення СНР та системи податкового обліку (джерел для прийняття рішень на макрорівні - державному та міждержавному) з системою бухгалтерського обліку, яка апелює лише до одного підприємства (мікрорівень прийняття рішень), надумане та штучне. Однак, таке узагальнення має право на існування, якщо взяти до уваги процеси глобалізації світової економіки, які призвели до того, що річний дохід від продажу товарів найбільших корпорацій перевищує ВВП багатьох країн. Звідси випливає зумовлена ризиком соціальних конфліктів необхідність добровільного прийняття корпорацією патерналістичних функцій, які є невід'ємною частиною державного управління [58, с. 96-98].

Ідея узгодженості мікро- та макрообліку не нова. Ще у XVI сторіччі голландський вчений Симон Стевін вважав, що «метою бухгалтерського обліку є визначення всього багатства країни» [109, с. 85]. Французькі вчені Е. Леоте та А. Гільбо наполягали на веденні загального рахівництва на рівні народного господарства [109, с. 250]. Прообразом системи національних рахунків можна вважати розрахунки народного доходу у частині споживання в Англії, виконані В. Петті, які пізніше доповнив визначенням частки накопичення Г. Кінг [114, с. 38-39].

У Росії, на початку минулого сторіччя І. Максимов розглядає рахівництво, як науку, що вивчає господарське життя підприємства з метою його опису, управління та контролю. Він же визначив роль рахівництва в суспільстві та вказав на його значення та необхідність на державному рівні: «Бухгалтерія зі своїм незмінним подвійним методом повинна сміливо вийти на цей рівень, в ім'я єдності, ясності, порядку та збереження слідів праці поколінь» [66, с. 53-54]. Радянські вчені зазначали, ще «соціалістичне будівництво потребує узагальнення інформації у масштабах всієї країни» [109, с. 447]. На цьому етапі розвитку облікових систем, як своєчасна та адекватна

відповідь на інформаційний запит ключових користувачів з'являється баланс народного господарства (БНГ). Він відповідав схемам відтворення К. Маркса, концепції матеріального виробництва та трудовій теорії вартості [57, с. 23-25].

Трансформація державного втручання в економіку, необхідність інтеграції світове співтовариство зумовили перехід від БНГ до СНР у статистиці та розробці національних стандартів бухгалтерського обліку.

Виникнення СНР здебільшого пов'язане з потребами органів державного управління в інформації для і розробки економічної політики. Необхідність державного втручання в ринкову економіку стала зрозумілою після кризи кінця 20-х - початку 30-х років минулого сторіччя [57, с. 23-25]. Розвиваючи думку Д. Кейнса, Ю. Іванов і Б. Рябушкін зазначають, що «стихийний розвиток капіталістичного господарства не може забезпечити повної зайнятості саме тому необхідне державне регулювання економіки. Але для того, щоб воно було ефективним, необхідна сукупність макропоказників, які поєднані між собою на базі концепції «господарського кругообігу». Такою макроекономічною моделлю народного господарства стала СНР» [44, с. 37].

Введення в Україні системи національних рахунків, з одного боку, дозволяє говорити про бухгалтерський облік та СНР як самостійні облікові системи, з іншого боку, побудову єдиного обліку та можливості використання бухгалтерського балансу для відображення структури всього народного господарства [57, с. 23-25].

Можливість гармонізації офіційних облікових систем зумовлена притаманними їм спорідненими характеристиками, а саме:

- використання грошових вимірників; використання економічних категорій у понятійному апараті;
- орієнтація на зовнішніх користувачів інформації;
- агрегування (консолідація, узагальнення) отриманих даних;
- є основою для рейтингових оцінок [57, с. 23-25].

Власний підхід до гармонізації мікро- та макрообліку пропонує А.П. Шевлюков. На його думку, для управління економікою доцільно будувати зведений матеріально-фінансовий баланс. У ньому необхідно укрупнити рахунки таким чином, щоб кожна позиція відповідала окремому синтетичному рахунку бухгалтерського обліку. Враховуючи, що на сьогодні План рахунків бухгалтерського обліку та

СНР не узгоджені, вчений пропонує власний підхід до Плану рахунків, інтегрованого в систему національних рахунків (табл. 3.19).

Таблиця 3.19

План рахунків бухгалтерського обліку, інтегрований в СНР
(за А.П. Шевлюковим) [130, с. 325]

Номер класу	Назва класу	Складові
Клас 0	Засоби праці й капітальний вкладення	Вкладення в засоби праці, основні засоби, амортизація засобів праці, капітальний ремонт
Клас 1	Предмети праці	Матеріали, тварини, напівфабрикати, незавершене виробництво, браковані вироби й напівфабрикати, переоцінка предметів праці
Клас 2	Виробництво	Матеріальні витрати, енергія й ринкові послуги матеріального та нематеріального характеру, послуги фінансових посередників, заробітна плата, відрахування, податки на виробництво, внутрішньогосподарський оборот, випуск продукції
Клас 3	Товарний обіг	Заготівля й придбання матеріальних цінностей, готова продукція, виконані роботи й зроблені послуги, продаж продукції, товари, ПДВ
Клас 4	Розрахунки	Розрахунки з постачальниками й підрядниками, з покупцями й замовниками, за податками та зборами, за соціальним страхуванням, з персоналом, засновниками, з різними дебіторами й кредиторами, внутрішньогосподарські розрахунки
Клас 5	Грошові кошти	Каса, поточні рахунки в банках, валютні й депозитні рахунки, акредитиви й чекові книжки, цінні папери та інші фінансові вкладення
Клас 6	Фінансові результати	Валова додана вартість, податки на продукти й імпорт, субсидії на продукти й імпорт, доходи від власності й безоплатні надходження, економічні санкції, інші позареалізаційні доходи й втрати, втрати, що відшкодовуються з валової доданої вартості, прибутки й збитки, холдинговий прибуток (збиток), доходи майбутніх періодів
Клас 7	Позики і цільове фінансування	Довго- і короткострокові кредити банків, позики, бюджетні асигнування, цільове фінансування

Номер класу	Назва класу	Складові
Клас 8	Капітал і резерви	Основний капітал, обіговий капітал, фонди нагромадження, фінансовий резерв, резерви сумнівних боргів, резерви майбутніх витрат, власні акції, фонди споживання (оплати праці, основний фонд соціальної сфери, соціальний фонд), нерозподілений прибуток (непокритий збиток)

Розробка в Україні Плану рахунків бухгалтерського обліку узгодженого із СНР дозволить:

- отримати зведені дані щодо розміру національного багатства країни;
- здійснювати контроль витрат підприємств на соціальну сферу, охорону навколишнього середовища;
- розмір інтелектуального капіталу [13, с. 136].

Коли мова йде про інтеграцію бухгалтерського обліку в СНР, як найважливіших джерел інформаційного забезпечення управління на макро- та мікроекономічному рівнях, треба враховувати необхідність «наповнення» бухгалтерського балансу та його складових принципово новим економічним змістом, що відповідає рівню розвитку економіки.

Керуючись таким підходом, В.О. Шевчук пропонує будувати схему балансу, найбільшою мірою наближену до нової моделі господарювання під якою він розуміє екологічно і соціально орієнтовану ринкову економіку (ECOPE) [131, с. 128]. Модифікована схема балансу, побудована спираючись на еволюційну хронологію суспільно-господарського розвитку, дозволяє дати принципово нову, адекватну вимогам ECOPE інтерпретацію активу, пасиву та їх складових (табл. 3.20).

Розділ I активу призначається для відображення благ, що їх здобуває суспільство завдяки використанню джерел відтворюваних ресурсів ф прикладанню фізичної та інтелектуальної праці. Маються на увазі: акумульована поточна енергія сонця, вітру, води тощо; нагромаджена жива речовина рослинного, тваринного та іншого походження; створені людьми наукові, мистецькі, релігійні та інші знання.

Таблиця 3.20

Схема балансу, модифікованого до вимог ЕСОРЕ
(за В.О. Шевчуком) [131]

Розділи активу	Сума	Розділи пасиву	Сума
1. Джерела відтворюваних та невідтворюваних ресурсів	A 1	1. Загальнолюдська власність (власність усіх поколінь)	П 1
2. Акумуляовані, нагромаджені та створені людьми блага	A 2	2. Власність сучасних поколінь	П 2
3. Видобуті з надр копалини та заподіяна природі і людям шкода	A 3	3. Позики, взяті минулими та сучасними поколіннями у прийдешніх поколінь	П 3
Баланс	A 1+A 2+A 3	Баланс	П 1+П 2+П 3

Відповідно розділ I пасиву балансу призначається для відображення власності сучасних поколінь, яка здобувається завдяки: успадкуванню благ, здобутих минулими поколіннями, а також власноручному акумулюванню поточної енергії, нагромадженню живої речовини, створенню інтелектуальних продуктів.

У розділі II активу відображаються видобуті з надр суші та океану корисні копалини та заподіяна природі і людству шкода у вигляді нівечення джерел відтворюваних та невідтворюваних ресурсів і нищення людських особистостей.

У зв'язку з тим, що споживання не відтворюваних ресурсів та заподіяння шкоди природі і людству суттєво обмежує потенційні можливості майбутнього розвитку прийдешніх поколінь, його сумарна величина є специфічним кредитом, взятим минулими сучасними поколіннями у власних нащадків. Цю своєрідну заборгованість пропонується відображати в розділі III пасиву балансу. Її характерною особливістю є те, що вона не може бути поверненою майбутнім поколінням. Формою побічної, але не прямої компенсації цієї специфічної позики умовно можна вважати лише ту частку благ,

акумульованих, нагромаджених та створених колишніми і теперішніми поколіннями, яка перейде у спадок нащадкам.

Таким чином, одним із напрямів удосконалення бухгалтерського балансу є його узгодженість з макропоказниками, що може бути здійснена шляхом інтеграції Плану рахунків бухгалтерського обліку з СНР. Такий підхід зумовить більш якісне виконання державою регулюючої та контрольної функцій у соціальній, природоохоронній, освітній сферах, сфері охорони здоров'я та ін.

Висновки до третього розділу

Дослідження розвитку бухгалтерського балансу в Україні дозволило виокремити його наступні напрями: розвиток бухгалтерського балансу як інструменту оцінки ринкової вартості підприємства; удосконалення чинної форми бухгалтерського балансу; використання бухгалтерського балансу в системі управлінської звітності; макроекономічний аспект розвитку бухгалтерського балансу.

Використання бухгалтерського балансу як інструменту визначення ринкової вартості підприємства стає можливим за умови розширеного підходу до поняття «активи», відображення статей балансу за первинною та ринковою вартостями та включення до балансу додаткових показників. Зокрема, уданому випадку під активами розуміються ресурси, що контролюються та використовуються підприємством незалежно від наявності права власності на них; створюють конкретний необхідний результат; потребують управління для створення додаткової вартості та не можуть виконувати свої функції без нього. Додатковими показниками, що включаються є потенційні активи та потенційний власний капітал, величина яких визначається як різниця між ринковою та балансовою вартістю підприємства. Запропонований нами альтернативний підхід до побудови балансу виходить за рамки діючих стандартів у частині відображення нематеріальних активів, методів оцінки та може бути використаний виключно в межах підприємства для задоволення інформаційних потреб внутрішніх користувачів. Використання альтернативних підходів при складанні звітності є додатковим ресурсом для поступової еволюції діючої системи обліку та звітності.

Удосконалення чинної форми бухгалтерського балансу здійснювалося за наступними напрямами: підвищено синтезованість

окремих статей з метою підвищення наглядності показників бухгалтерського балансу; змінено назви статей та розділів з метою підвищення їх відповідності назвам об'єктів обліку, що в них відображаються. Запропонований проект змін до чинного П(С)БО 2 «Баланс» враховує надані рекомендації.

При розробці бухгалтерських балансів як форм управлінської звітності, призначених для задоволення інформаційних потреб конкретних груп користувачів були використані прийоми перегруповання даних бухгалтерського балансу та підвищення рівня аналітичності інформації бухгалтерського балансу за окремими об'єктами бухгалтерського обліку. У результаті застосування зазначених методів стала можливою розробка бухгалтерського балансу, призначеного для задоволення інформаційних потреб акціонерів (засновників), що не приймають безпосередньої участі в управлінні підприємством; бухгалтерського балансу призначеного для задоволення інформаційних потреб фінансово-кредитних установ; бухгалтерського балансу призначеного для задоволення інформаційних потреб працівників підприємства.

ВИСНОВКИ

Існуюча система інформаційного забезпечення управління складається із сукупності показників, отриманих, у переважній більшості, із даних звітності, складовою якої є бухгалтерський баланс.

Вивчення особливостей розвитку бухгалтерського балансу на різних історичних етапах дозволило визначити ключові моменти, що зумовили його перехід на нові шаблі еволюції і ставали початком кожного нового етапу його розвитку. До них відносяться: розвиток товарно-грошових і кредитних відносин; розповсюдження подвійного запису в обліковій практиці; виокремлення підприємств як самостійних суб'єктів господарювання; ріст промисловості у межах національних економік; розповсюдження ТНК та глобалізація суспільства. Огляд основних історичних аспектів бухгалтерського балансу дозволив виокремити п'ять основних етапів його розвитку, що ілюструють еволюцію даного поняття, набуття ним характерних ознак та властивостей, починаючи з балансу як економічної категорії та, закінчуючи балансом як елементом методу бухгалтерського обліку і формою фінансової звітності. Подальший розвиток бухгалтерського балансу, на думку автора, буде здійснюватися у напрямі підвищення його інформативності, оптимізації структури, удосконалення методів оцінки і переорієнтації змісту активу балансу з матеріальних на нематеріальні активи.

Існування та значимість бухгалтерського узагальнення як елементу методу бухгалтерського обліку підтверджується його використанням у складі методу в усіх облікових теоріях, які є складовими теорії обліку в цілому та обґрунтовують відмінність зазначеного поняття від бухгалтерського балансу як форми звітності. У процесі дослідження бухгалтерського узагальнення як елементу методу обліку у межах облікових теорій та облікових концепцій встановлено прогностичний напрям його подальшого розвитку, що полягає в ускладненні балансового рівняння $A = K + Z$, де A – активи, K – капітал, Z – зобов'язання, у межах його складових (інтелектуальні активи, потенційний капітал і т.д.). Практичне застосування бухгалтерського узагальнення, що здійснюється в процесі функціонування облікових концепцій, підпорядковане пануючій у країні (групі країн) обліковій теорії, бухгалтерським традиціям та впливу геополітичних факторів.

Необхідність відповідності інформації бухгалтерського балансу необхідним якісним характеристикам (доречність, зрозумілість,

достовірність, надійність, зіставність, публічність, адресність), що обумовлюють її релевантність в процесі прийняття рішень стала поштовхом до формування принципів побудови бухгалтерського балансу. Серед них: принцип подвійності, принцип роздвоєння сутності на протилежності, принцип симетрії та відповідності, принцип необхідності та достатності, принцип ієрархічності, принцип статичності та динамічності, принцип незгортання статей активів та зобов'язань, принцип відповідності даних на кінець звітного періоду даним на початок періоду балансу за наступний звітний період.

Багатомірність поняття «бухгалтерський баланс», що зустрічається у науковій літературі та різноманітність бухгалтерських балансів, що використовуються у практичній діяльності зумовлюють необхідність його класифікації. Метою класифікації є спрощення сприйняття конкретних об'єктів та можливість оперувати більш вузькими і конкретними поняттями. Враховуючи, підвищення ролі бухгалтерського балансу у складі інформаційного забезпечення прийняття рішень, доцільним є виокремлення такої класифікаційної ознаки як запити користувачів інформації бухгалтерського балансу.

Облікова політика є основним інструментом формування інформації бухгалтерського балансу та забезпечує можливість підпорядкування інформації, зазначеної у ньому, інтересам конкретних груп користувачів. Встановлений вплив елементів облікової політики на динаміку аналітичних показників, розрахованими за даними бухгалтерського балансу ілюструє нерозривний зв'язок облікової політики із прийняттям рішень на його основі. У процесі формування облікової політики підприємства важливим фактором є усвідомлення відповідальності менеджерів за вибір її елементів, оскільки необдуманий підхід до вибору елементів облікової політики, зумовлює зменшення релевантності інформації бухгалтерського балансу та зниження ефективності прийнятих на його основі рішень.

Глобалізація, науково-технічний прогрес, зміни, що відбуваються в економічному середовищі підвищують вимоги користувачів до інформації бухгалтерського балансу та зумовлюють напрями його подальшого удосконалення.

Удосконалення бухгалтерського балансу на мікрорівні передбачає зміну формату представлення даних щодо майна та джерел його утворення на рівні конкретного підприємства. Зокрема, внутрішні користувачі інформації бухгалтерського балансу до яких відносяться

менеджери вищого рівня та власники, що приймають безпосередню участь в управлінні підприємством потребують даних щодо реальної вартості підприємства. Для її визначення необхідно застосовувати альтернативні методики оцінки майна підприємства та відображати у бухгалтерському балансі потенційні активи та потенційний власний капітал.

Удосконалення бухгалтерського балансу з точки зору зовнішніх користувачів – працівників, контрагентів, статистичних та податкових органів, стає можливим шляхом деталізації окремих статей бухгалтерського балансу відповідно до їх запитів. Враховуючи широкий спектр інформаційних потреб користувачів інформації бухгалтерського балансу, стає можливим створення бухгалтерських балансів, спрямованих на забезпечення прийняття конкретних рішень. Для цього використовується підхід, що базується на припущенні про можливість використання зовнішніми користувачами більш детальної інформації щодо активів, зобов'язань та власного капіталу, за згодою підприємства.

Чинну форму № 1 «Баланс», що затверджена П(С)БО 2 «Баланс», доцільно змінити наступним чином: підвищити синтезованість окремих статей з метою підвищення наглядності показників бухгалтерського балансу; уточнити назви статей та розділів для узгодження їх назв назвам об'єктів обліку, що в них відображаються; досягти відповідності назв статей бухгалтерського балансу назвам рахунків бухгалтерського обліку, що використовуються для заповнення цих статей.

Узгодженість змісту та структури бухгалтерського балансу із системою національних рахунків сприятиме досягненню прозорості формування макропоказників та розподілу національного багатства у суспільстві.

Викладені у монографії теоретичні результати дослідження вперше охоплюють і формулюють концептуальні основи бухгалтерського балансу, що можуть бути використані у майбутніх дослідженнях, спрямованих на розширення інформаційних можливостей облікової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антони Р. Основы бухгалтерского учета / Р. Антони. — М. : СП Триада НТТ, 1992. — 320 с.
2. Ануфриев В.Е. Балансовая теория двойной записи / Ануфрієв В.Е. // Бухгалтерский учет. — 2002. - № 11. — с. 68 — 75.
3. Аринушкин Н.А. Балансы акционерных предприятий / Н.А. Аринушкин. — М. : Издательство юридического книжного магазина, 1912. — 240 с.
4. Бабенко И.П. Курс двойной бухгалтерии / И.П. Бабенко. - С.-Петербург: Издание В.И. Губинского, 1911. - 1106 с.
5. Бакаев А.С. Годовая бухгалтерская отчетность организаций: подходы и комментарии к составлению / А.С. Бакаев. — М. : Бухгалтерский учет, 1997. — 112 с.
6. Бандурка А.М. Финансово-экономический анализ / А.М. Бандурка, И.М. Червяков, О.В. Посылкина. — Харьков : Ун-т внутр. дел, 1999. — 394 с.
7. Барановська Т.В. Облікова політика підприємств в Україні: теорія і практика: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Тетяна Василівна Барановська. — Київ, 2005. — 234 с.
8. Баренгольц Я.М. Облік і аналіз господарської діяльності / Я.М. Баренгольц, В.П. Долинський. — К. : Вища школа, 1994. — 208 с.
9. Бетге Й. Балансоведение: Пер. с нем./Научный редактор В. Д. Новодворский; вступление А. С. Бакаева; прим. В. А. Верховя. — М. : Изд-во «Бухгалтерский учет», 2000. — 454 с.
10. Блатов Н.А. Баланс промышленного предприятия и его анализ / Н.А. Блатов. — Ленинград : Экономическое образование, 1940. — 231 с.
11. Блатов Н.А. Балансоведение / Н.А. Блатов. — Ленинград : Экономическое образование, 1930. — 342 с.
12. Богатко Н.Г. Вопросы совершенствования бухгалтерского баланса / Н.Г. Богатко, Н.Н. Реневич Н.Н. // Проблемы становления рыночной экономики: информационное и финансовое обеспечение деятельности предпринимательских структур: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф., (Севастополь, 4-6 травня 2000 р.). — Севастополь, 2000. — С. 234-235.
13. Боримская Е. П. Счетоведение : моногр. : в 3 ч. Ч.3. Современные преобразования системы счетов бухгалтерского учета / Е.П. Боримская — Житомир : ЖГТУ, 2009. — 220 с.

14. Бреславцева Н.А. Балансоведение / Н.А. Бреславцева. - Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. – 480 с.
15. Бутинець Ф.Ф. Баланс в системі фінансової звітності / Ф.Ф. Бутинець, Л.В. Чижевська // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – 1998. – № 7. – С. 58-63.
16. Бутинець Ф.Ф. Історія розвитку бухгалтерського обліку / Ф.Ф. Бутинець. – Житомир : ЖІТІ, 1999. – 928 с.
17. Бутинець Ф.Ф. Облік у зарубіжних країнах / Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горецька. - Житомир : Рута, 2002. - 544 с.
18. Буфатіна І.В. Моделювання фінансової звітності / І.В. Буфатіна // Регіональні перспективи – 2000. - № 5. - С. 23-25.
19. Буфатіна І. Оптимізація структури балансу з точки зору інтересів користувачів фінансової звітності / І.Буфатіна // Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 16 – 18 жовтня 2000 р.). – К. : КНЕУ, 2000. – С. 124-125.
20. Валуев Б.И. Логика и механизм постановки экономических целей в системе управления промышленным предприятием / Б.И. Валуев // Труды ОПУ. – Выпуск 3 (12). – Одесса, 2000. – С. 200-204.
21. Вейцман Н.Р. Балансы капиталистических предприятий и их анализ / Н.Р. Вейцман. - [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Внешторгиздат, 1962. – 314 с.
22. Велш А.Г. Основи фінансового обліку : [пер. з англ.] / А.Г. Велш, Д.Г. Шорт. – К. : Основи, 1997. – 943 с.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К. : Перун, 2005. - 1720 с.
24. Верига Ю.А. Бухгалтерська фінансова звітність підприємства / Ю.А. Верига, А.М. Волошин – К. : НМЦ Укоопосвіта, 2002.– 320 с.
25. Верига Ю.А. Історичний аспект розвитку балансу та використання його в аудиті / Ю.А. Верига // Вісник Тернопільської академії народного господарства. - 2002. - № 3. – С. 152-154.
26. Верига Ю.А. Фінансова звітність підприємств України : сучасний стан і шляхи удосконалення / Ю.А. Верига // Регіональні перспективи. – 2001. - № 2-3 (15-16). – С. 36-38.
27. Галаган А. М. Основы бухгалтерского учета / А. М. Галаган ; под ред. С.К. Татур, А.С. Маргулиса. - М.-Л. : Госпланиздат, 1939.- 303 с.

28. Ганусич В.О. Баланс та аналіз фінансової стійкості підприємства на його основі (на прикладі сільськогосподарських підприємств Закарпатської області): дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Вероніка Олександрівна Ганусич. – Ужгород, 2005. – 228 с.

29. Глушук О.М. Облік і аналіз операцій з припинення діяльності підприємства та відновлення його платоспроможності : дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Олена Миколаївна Глушук. – Житомир, 2004. – 264 с.

30. Голов С.Ф. МСФЗ: статус і застосування / С.Ф. Голов // Главбух. – 2005. - № 31 (582). – С. 7.

31. Головащенко О.М. Інформаційні та структурно-методичні засади формування фінансової звітності: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Оксана Миколаївна Головащенко. – Київ, 2006. – 196 с.

32. Гольцова С.М. Звітність підприємств (фінансова, статистична, консолідована та до фондів соціального та пенсійного страхування) / С.М. Гольцова, І.І. Плікус. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 292 с.

33. Господарський кодекс від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

34. Грачова Р.Є. Практичне балансознавство / Р.Є. Грачова. – К. : Галицькі контракти. – 2003. – 272 с.

35. Гринів Б. Проблеми бухгалтерського балансу : його використання в аналізі / Б. Гринів // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 1. – С. 11-15.

36. Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах / О.М. Губачова. – К. : НМЦ Укоопосвіта, 1998. – 226 с.

37. Джога Р. Т. Бухгалтерський облік у бюджетних установах / Р.Т. Джога. — К. : КНЕУ, 2001. — 250 с.

38. Друкер П. Задачи менеджмента в XX веке / П. Друкер. – М. , 2000. – 456 с.

39. Житній П. Організаційно-методологічні засади формування облікової політики підприємства / П. Житній // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 2. – С. 38-44.

40. Житній П. Принципи формування облікової політики / П. Житний // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 4. – С. 25-28.

41. Загородній А.Г. Бухгалтерський облік і аудит підприємницької діяльності / А.Г. Загородній, Б.Ф. Усач, Р.Л. Хом'як. – Львів :

Видавництво Державного університету Львівська політехніка, - 1995. – 208 с.

42. Задорожний З.В. Формування інформації про капітал у балансі підприємства / З.В. Задорожний, Я.Д. Крупка // Торгівля, комерція і підприємництво. Зб. наук. праць Львівської комерційної академії. – Л., 2002. – № 5. – С. 185-188.

43. Зюкова М. Напрями удосконалення обліку основних засобів у призмі облікової політики / М. Зюкова // Становлення облікової політики в Україні : матеріали всеукр. наук. конф., (Тернопіль, 18-19 травня 2007 р.). – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 99-101.

44. Иванов Ю.Н. СНР : мифы и реальность Ю.Н. Иванов, Б.Т. Рябушкин // Вестник статистики. – 1991. – № 1. – С. 37.

45. Іонів Є. Проблеми впровадження в Україні міжнародних стандартів розкриття інформації (IOSCO): аналітичні аспекти / Є. Іонів // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 4. – С. 24-34.

46. <http://www.interbrand.com/>

47. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

48. Качалин В.В. Финансовый учет и отчетность со стандартами ГААР / В.В. Качалин. – М. : Дело, 1998. – 432 с.

49. Кашаев А. О принципах бухгалтерского учета / А. Кашаев, О. Островский // Бухгалтерский учет. — 1996. — № 11. — С. 58-63.

50. Кіндрацька Л. М. Бухгалтерський облік у банках України / Л.М. Кіндрацька. — К. : КНЕУ, 2001. — 636 с.

51. Кипарисов Н.А. Краткий курс основ советского балансового учета / Н.А. Кипарисов ; под ред. М.И. Вейсмана. - [2-е изд.]. - М. : ВСЕККЗО, - 1937. – 245 с.

52. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. – М. :Финансы и статистика, 1999. – 768 с.

53. Ковальов В.В. Как читать баланс / В.В. Ковальов, В.В. Патров. - [3-е изд., перераб. и доп.]. - М. : Финансы и статистика, 1998. - 448 с.

54. Колисник М. Третье измерение баланса / М. Колисник // Стратегии. – 2006. – № 4. – С. 78-81.

55. Коробко О.М. Бухгалтерська фінансова звітність: методологія складання і практика використання: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Оксана Миколаївна Коробко. – Київ, 2003. – 254 с.

56. Королук Т.М. Особливості власного капіталу як облікової категорії та відображення його у фінансовій звітності / Т.М. Королук // Проблеми економіки України: Збірник наукових праць : Випуск 9./ Відповідальний за випуск М.С.Пушкар. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – С. 73.

57. Краєвський В. Аналіз співвідношення та взаємозв'язку облікових систем / В. Краєвський // Економічний аналіз. - 2010. - № 5. – С. 23-25.

58. Краєвський В. Діалектична єдність облікових систем / В. Краєвський // Економічний аналіз. - 2010. - № 6. – С. 96 – 98.

59. Кужельний М.В. Теорія бухгалтерського обліку / М.В. Кужельний, В.Г. Лінник — К. : КНЕУ, 2001. — 334 с.

60. Кузьмінський А.М. Теорія бухгалтерського обліку / А.М. Кузьмінський, Ю.А. Кузьмінський. - К. : Все про бухгалтерський облік, 1999. – 288 с.

61. Кутер М. И. Теория многообразия балансов Ж. П. Савари / М.И. Кутер, М.М. Гурская. // Бухгалтерский учет. - 2003. - № 6. - С. 60-61.

62. Легенчук С.Ф. Бухгалтерське відображення інтелектуального капіталу: дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / Сергій Федорович Легенчук. – Житомир, 2006. – 334 с.

63. Локшин А.Я. Баланс промышленного предприятия и его анализ / А.Я. Локшин. - Москва, Ленинград: Государственное издательство, 1931. - 264 с.

64. Лончакова В.О. Недоліки та переваги сучасної форми бухгалтерського балансу / В.О. Лончакова // Вісник ЖІТІ. – 2002. – № 19. – С. 164-166. – (Економічні науки).

65. Макаров В.Г. Теория бухгалтерского учёта / В.Г. Макаров. – М., 1966. – 245 с.

66. Максимов И.Г. Счетоводчество. краткий исторический очерк развития счетоводства и его значения в торгово-промышленных и сельскохозяйственных предприятиях / И.Г. Максимов. - Спб : Издательство книжного склада «Коммерческая литература». - 1906. - 53 с.

67. Малишкін О.І. Фінансова звітність підприємства: міжнародні і національні стандарти / О.І. Малишкін. – Суми : Слобожанщина, 1999. – 128 с.

68. Малюга Н.М. Бухгалтерський облік в Україні : теорія й методологія, перспективи розвитку : [монографія] / Н.М. Малюга. – Житомир : Рута, 2005. – 548 с.

69. Меншикова Ю. Формування облікової політики щодо доходів підприємства / Ю. Меншикова // Становлення облікової політики в Україні : матеріали всеукр. наук. конф., (Тернопіль, 18-19 травня 2007 р.). – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 150-152.

70. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів: наказ Міністерства фінансів України від 30 вересня 2003 р., № 561 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

71. Микерин Г.И. Международные стандарты оценки (МСО 2003) / И.Г. Микерин, И.Л. Артеменков, Н.В. Павлов Н.В. – М. : 2003. – 567 с.

72. Мних Є.В. Економічний аналіз / Є.В. Мних. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.

73. Моссаковський В.Б. Про баланси сільськогосподарських підприємств України / В.Б. Моссаковський // Вісник ЖІТІ. – 2000. – № 11. – С. 15-18. – (Економічні науки).

74. Мних Є.В. Розвиток обліку в Галичині (історичні та методологічні аспекти). /Є.В. Мних і ін. – Л. : Каменяр, 2001. – 208 с.

75. Мышцев М.М. Бухгалтерская и финансовая отчетность коммерческих банков / М.М. Мышцев. – Ашхабад : Ылым, 1998. – 40 с.

76. Ночовна Ю.О. Облікова політика підприємства : погляд у майбутнє / Ю.О. Ночовна // Становлення облікової політики в Україні : матеріали всеукр. наук. конф., (Тернопіль, 18-19 травня 2007 р.). – Тернопіль : Економічна думка, 2007. – С. 159-161.

77. Облікова політика підприємства / за ред. М.В. Гаврилюка, В.М. Жука, М.Г. Михайлова. – К. : Юр-Агро-Веста, 2007. – 326 с.

78. Огійчук М. Єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і звітності в Україні та їх відповідність методології країн з розвинутою економікою / М. Огійчук // Світ бухгалтерського обліку. — 1997. — № 5. — С. 3-9.

79. Омецінська І.Я. Поділ зобов'язань та відображення їх у балансі / І.Я. Омецінська // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 2005 р.). – Тернопіль, 2005. – С. 342-343.

80. Орлова В. Оцінка фінансових інвестицій та її вплив на достовірність балансу / В.Орлова // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. - № 3. - С. 40-42.

81. Остап'юк М.Я. Історія бухгалтерського обліку / М.Я. Остап'юк, М.Р. Лучко, Й.Я. Даньків. – К. : Знання, 2005. – 276 с.

82. Офіційний сайт оціночної компанії Інтербранд [Електронний ресурс]. Спосіб доступу:

83. Палий В.Ф. Введение в теорию бухгалтерского учета / В.Ф. Палий, Я.В. Соколов. – М. : Финансы, 1979. – 304 с.

84. Палий В. Ф. Теория бухгалтерского учета / В.Ф. Палий, Я.В. Соколов. - М. : Финансы и статистика, 1984. – 279 с.

85. Патров В.В. Как читать баланс / В.В. Патров, В.В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 1991. – 128 с.

86. Паччоли Л. Трактат о счетах и записях / Л. Паччоли. – М. : Статистика, 1974. – 159с.

87. Петрук О.М. Гармонізація національних систем бухгалтерського обліку : [монографія] / О.М. Петрук. – Житомир : Рута, 2005. – 388 с.

88. Петрук О.М. Регулювання бухгалтерського обліку в Україні : теорія, методологія, практика : [монографія] / О.М. Петрук. – ЖДТУ, 2006. – 152 с.

89. Плиса З. Схеми балансових конструкцій : балансові теорії і міжнародна практика / З. Плиса, В. Плиса // Вісник Львівського університету. – 2009. - № 41. – С. 492-500.

90. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

91. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 22 «Вплив інфляції» : наказ міністерства фінансів України від 28 лютого 2002 р. № 147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

92. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін» : наказ міністерства фінансів України від 18 червня 2001 р. № 303 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

93. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 28 «Зменшення корисності активів»: наказ міністерства фінансів України

від 24 грудня 2004 р. № 817 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

94. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 30 «Біологічні активи»: наказ міністерства фінансів України від 18 листопада 2005 р. № 790 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

95. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 7 «Основні засоби»: наказ міністерства фінансів України від 27 квітня 2000 р. № 92 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

96. Про амортизацію: проект закону України від 22 листопада 1996 р., № 544/96-ВР (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

97. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: закон України від 16 липня 1999 р., № 996-XIV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

98. Про Концепцію амортизаційної політики: указ Президента України від 7 березня 2001 р. № 169/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

99. Про оподаткування прибутку підприємств: закон України від 28 грудня 1994 р., № 334/94-ВР (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ligazakon.ua>. – Заголовок з титулу екрану.

100. Пушкар М.С. Облікова політика і звітність / М.С. Пушкар. – К. : Карт-бланш, 2004. – 141 с.

101. Пушкар М.С. Створення інтелектуальної системи обліку / М.С. Пушкар. - Тернопіль, 2007. - 152 с

102. Пушкар М.С. Фінансовий облік у системі управління : [монографія] / М.С. Пушкар, М.Т. Щирба. – Тернопіль : Карт-бланш, 2006 – 178 с.

103. Рахман З. Бухгалтерский учет в рыночной экономике / З. Рахман, А. Шеремет. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 272 с.

104. Рабошук А.В. Принципи, стандарти та професійне судження в бухгалтерському обліку: теоретико-методичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. екон. наук : спец. 08.06.04

«Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» - А.В. Рабошук. – Київ, 2006. – 18 с.

105. Райс Э. Бухгалтерский учет и отчетность без проблем : как читать отчетность компании и пользоваться ею : [пер. с англ.] / Э. Райс. — М. : ИНФРА-М, 1997. — 242 с.

106. Рожин В.П. Предмет и структура марксистско-ленинской философии / В.П. Рожин. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1958. – 321 с.

107. Рудановский А.П. Анализ баланса / А.П. Рудановский. - М. : МАКИЗ, - 1925. - 740 с.

108. Сікора І. Правове регулювання бухгалтерського обліку оборотних активів / І.Сікора // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. - № 5. – С. 30-35.

109. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней : [учеб. пособие] / Я.В. Соколов. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.

110. Соколов Я.В. Основы теории бухгалтерского учета / Я.В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.

111. Соколов Я. Принципы бухгалтерского учета / Я. Соколов, С. Бычкова // Бухгалтерский учет. — 1997. — № 5. — С. 54.

112. Сопко В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу / В. Сопко, В. Завгородній. – К. : КНЕУ, 2000. – 260 с.

113. Стефанов Н. Теория и метод в общественных науках / Н. Стефанов. - М. , 1967. – 188 с.

114. Студенский П. Доход наций. Теория, изменения и анализ : Прошлое и настоящее / П. Студенский. - М : Статистика, 1968. - 710 с.

115. Стуков С.А. Международная стандартизация и гармонизация отчетности / С.А. Стуков, Л.С. Стуков. — М. : Бухгалтерский учет, 1994. — 351 с.

116. Тесленко Т.І. Класифікація поточних зобов'язань та відображення їх у балансі промислового підприємства / Т.І. Тесленко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 35-річчю кафедри бухгалтерського обліку і аудиту (Полтава, 16-17 травня 2006 р.). - Полтава : ПУСКУ, 2006. – С. 266-267.

117. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність / Н.М. Ткаченко. – К. : Алкрта, 2006. – 1080 с.

118.Травін В.В. Бухгалтерський облік і система національних рахунків : напрями гармонізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. екон. наук : спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» - В.В. Травін. – Житомир, 2010. – 21 с.

119.Фінансовий аналіз / В.О. Подольська, О.В. Ярш ; за ред. В.О. Подольська. - К. : Центр навчальної літератури, 2007. - 488 с.

120. Хомин П.Я. Баланс – елемент методу бухгалтерського обліку чи форма фінансової звітності? / П.Я. Хомин // Вісник ТДЕУ. – 2006. - № 2. – С. 56 - 62.

121. Хомин П.Я. Формування звітності в підсистемах фінансового, управлінського й податкового обліку : [монографія] / П.Я. Хомин. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – 288 с.

122. Хорин А. Дилемма финансового учета: принципы или правила ? / А. Хорин, С. Кукин // Бухгалтерский учет. — 1995. — № 2. — С. 3.

123. Цыганков К.Ю. Происхождение двойной бухгалтерии / К.Ю. Цыганков // Бухгалтерский учет. – 2002. - № 16. – с. 53 – 62.

124. Цыганков К.Ю. Долимитературный период развития бухгалтерского учета / К.Ю. Цыганков // Бухгалтерский учет. – 2001. - № 18. – с. 56 – 62.

125. Цыганков К.Ю. О венецианском варианте двойной бухгалтерии / К.Ю. Цыганков // Бухгалтерский учет. – 2002. - № 2. – с. 55 – 59.

126. Чижевська Л.В. Баланс та звітність як елементи методу бухгалтерського обліку / Л.В. Чижевська // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – 2002. – № 18. – С. 118-120.

127. Чижевська Л.В. Методи узгодження українського бухгалтерського балансу з міжнародними стандартами бухгалтерського обліку / Л.В. Чижевська // Вісник Житомирського інженерно-технологічного інституту. – 1998. – № 7. – С. 96-100.

128. Чижевська Л.В. Бухгалтерський баланс: проблеми теорії і практики : [монографія] / Л.В. Чижевська. – Житомир : ЖІТІ, 1998. – 408 с.

129. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку / В.Г. Швець. — К. : Знання, 2006. — 525 с.

130. Шевлюков А.П. Бухгалтерский баланс в системе макроэкономической информации / А.П. Шевлюков. – Мн. : 2001. – 498 с.

131. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою : [монографія] / В.О. Шевчук. - К. : КДТЕУ, 1998. – 371 с.
132. Шеремет А.Д. Финансы предприятий / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулин – М. : ИНФРА-М, 1999. – 343 с.
133. Шигун М.М. Моделювання в бухгалтерському обліку на макро- та мікрорівнях / М.М. Шигун // Вісник ЖДТУ. – 2008. – № 4. – С. 123-130.
134. Шнейдман Л.З. На пути к международным стандартам финансовой отчетности / Л.З. Шнейдман // Бухгалтерский учет. — 1998. — С. 4-8.
135. Щенков С.А. Бухгалтерский баланс промышленного предприятия / С.А. Щенков. – М. : Госфиниздат, 1963. – 233 с.
136. Щенков С.А. Система счетов и бухгалтерский баланс предприятия / С.А. Щенков. – М. : Финансы, 1973. – 144 с.
137. Щирба М.Т. Стандартизація бухгалтерського обліку / М.Т. Щирба, Л.Я. Тринька // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Київ : Київський університет, 2001. - № 53. – С. 40–44. – (Економіка).
138. Эдвинссон Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях / Л. Эдвинссон. - М., 2005. - 248 с.
139. Яремко І.Й. Інтелектуально-інформаційний потенціал як фактор виробництва і капітал: проблематика облікової системи в постіндустріальній економіці / І.Й. Яремко // Актуальні проблеми економіки. - 2004. - № 12. - С. 166-174.
140. Яремко І.Й. Балансознавство у контексті і форматі методології економічної науки / І.Й. Яремко, Т.В. Федак // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2009. - № 647. – С. 547-552.

ДОДАТКИ

ІНФОРМАЦІЯ ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стислий виклад проблеми

Найважливішим джерелом сучасної системи інформаційного забезпечення процесу прийняття економічних рішень в умовах невизначеності та обмеженості ресурсів є фінансова звітність та, бухгалтерський баланс, зокрема. Не дивлячись на велику потребу менеджерів підприємств у релевантній інформації бухгалтерського балансу, погляди науковців щодо розуміння впливу балансової політики, як одного із найважливіших елементів формування показників бухгалтерського балансу розходяться у різних напрямках. Таке, неоднозначне ставлення до балансової політики зумовлює применшення її значення при формуванні звітних даних та не висвітлює її безпосереднього впливу на показники, що формуються на її основі.

Цілі та завдання наукового дослідження

Мета дослідження – оцінка стану інформованості про теоретичні засади організації та рівня застосування балансової політики на підприємствах Полтавської області.

Досягненню поставленої мети сприяє комплексне розв'язання завдань:

- дослідження рівня інформованості бухгалтерів та менеджерів підприємства про можливість використання балансової політики при формуванні показників бухгалтерського балансу,
- визначення ступеня впровадження елементів балансової політики на підприємстві,
- оцінка менеджерами та бухгалтерами об'єктивності існуючої системи фінансової звітності та, бухгалтерського балансу, зокрема.

Метод дослідження:

спеціально організоване спостереження – анкетування.

Анкета [авторська розробка]

Вельмишановний учасник анкетування!

Просимо дати відповіді на наступні питання. Варіант обраної відповіді відмітити X. Можна відмітити кілька варіантів відповідей.

1. Чи складається на Вашому підприємстві Наказ про облікову політику?

	так
	ні

2. Як часто змінюється Наказ про облікову політику?

	незмінний із дати затвердження (вказати дату)
	щорічно
	частіше одного разу на рік
	інші причини (вказати, які саме)

3. Чи має Наказ про облікову політику структуру (поділ на частини, розділи)?

	так
	ні

4. Зазначте назви структурних частин Наказу про облікову політику

	Загальні положення
	Методичні аспекти облікової політики
	Організаційні аспекти облікової політики
	інше

5. Які із методичних складових облікової політики використовуються на Вашому підприємстві?

	Методи амортизації основних засобів
	Поріг переоцінки основних засобів
	Величина вартісного критерію належності матеріального активу до інших необоротних матеріальних активів
	Методи нарахування амортизації інших необоротних матеріальних
	Строк корисного використання нематеріальних активів
	Методи нарахування амортизації нематеріальних активів
	Методи обліку транспортно-заготівельних витрат
	Методи оцінки вибуття запасів
	Методи створення резерву сумнівних боргів
	База розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу
	Методи оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг

	Перелік та склад постійних і змінних витрат
	База розподілу загально виробничих витрат
	Методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом
	База розподілу загальновиробничих витрат при нормальній потужності
	Застосування чи незастосування для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця
	Методи оцінки активів та зобов'язань в операціях пов'язаних сторін
	Методи оцінки біологічних активів
	Методи нарахування амортизації довгострокових біологічних активів
	Підхід до обліку фінансових витрат
	Ознаки щодо розмежування нерухомості на інвестиційну та операційну

6. *Чи вважаєте Ви, що за допомогою елементів облікової політики можливо маніпулювати даними бухгалтерського балансу?*

	так
	ні

7. *Чи вважаєте Ви, що застосування окремих елементів облікової політики має суттєвий вплив на показники, розраховані за даними балансу?*

	так
	ні

8. *Чи впливають елементи облікової політики на окремі аналітичні показники*

	ні
	так
	на показники ліквідності
	на показники платоспроможності
	на показники фінансової стійкості

9. *Чи вважаєте Ви за доцільне змінювати облікову політику для зміни показників, що наводяться у балансі?*

	так
	ні

Щиро дякуємо за надану допомогу у проведенні дослідження.

Опис вибірки сукупності

Обстеженню підлягали 20 підприємств Полтавської області. Серед відібраних підприємств 1 підприємство державної форми власності, 1 – приватної, 18 – колективної.

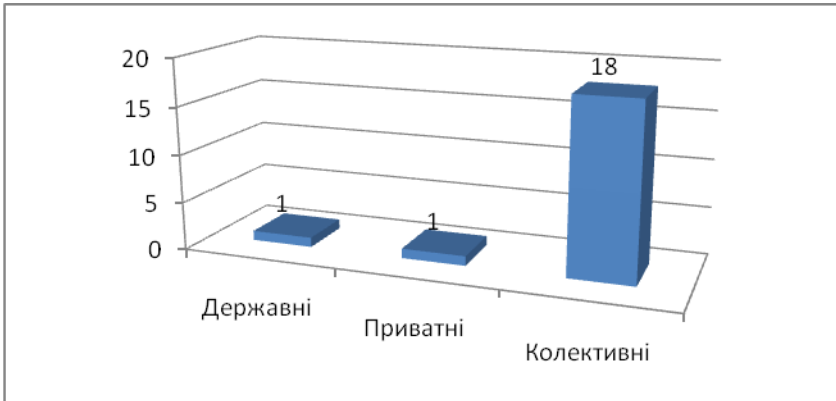

Рис. А.1. Розподіл одиниць вибірки за формами власності

Розподіл відповідей та аналіз результатів

Таблиця А.1

Розподіл відповідей анкетного дослідження

Відповіді анкетного дослідження	Кількість відповідей, од.	Відсоток до сукупності, %
Чи складається на Вашому підприємстві Наказ про облікову політику?		
так	16	80
ні	4	20
Як часто змінюється Наказ про облікову політику?		
незмінний із дати затвердження (вказати дату)	5	25
щорічно	14	70
частіше одного разу на рік	1	5

інші причини		
Чи має він структуру (поділ на частини, розділи)?		
так	8	40
ні	12	60
Зазначте назви структурних частин Наказу про облікову політику		
Загальні положення	6	30
Методичні аспекти облікової політики	1	5
Організаційні аспекти облікової політики	1	5
інше		
Які із методичних складових облікової політики використовуються на Вашому підприємстві? Які саме?		
Методи амортизації основних засобів	18	90
Поріг переоцінки основних засобів	2	10
Величина вартісного критерію належності матеріального активу до інших необоротних матеріальних активів	6	30
Методи нарахування амортизації інших необоротних матеріальних	10	50
Строк корисного використання нематеріальних активів	5	25
Методи нарахування амортизації нематеріальних активів	5	25
Методи обліку транспортно-заготівельних витрат	1	5
Методи оцінки вибуття запасів	15	75
Методи створення резерву сумнівних боргів	2	10
База розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу	-	-
Методи оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг	-	-
Перелік та склад постійних і змінних витрат	2	10
База розподілу загально виробничих витрат	4	20
Методи визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом	-	-
База розподілу загально виробничих витрат при нормальній потужності	4	20

Застосування чи незастосування для перерахунку доходів, витрат і руху грошових коштів середньозваженого валютного курсу відповідного місяця	-	-
Методи оцінки активів та зобов'язань в операціях пов'язаних сторін	-	-
Методи оцінки біологічних активів	2	10
Методи нарахування амортизації довгострокових біологічних активів	2	10
Підхід до обліку фінансових витрат	-	-
Чи вважаєте Ви, що за допомогою елементів облікової політики можливо маніпулювати даними бухгалтерського балансу?		
так	4	20
ні	16	80
Чи вважаєте Ви, що застосування окремих елементів облікової політики має суттєвий вплив на показники, розраховані за даними балансу?		
так	12	60
ні	8	40
Чи впливають елементи облікової політики на окремі аналітичні показники		
ні	6	30
так, у тому числі:	14	70
на показники ліквідності		
на показники платоспроможності		
на показники фінансової стійкості		
Чи вважаєте Ви за доцільне змінювати облікову політику для зміни показників, що наводяться у балансі?		
так	5	25
ні	15	75

Аналіз результатів наукового дослідження

Серед досліджуваних одиниць 80% респондентів складають на підприємстві Наказ про облікову політику, що слід відмітити як позитивну тенденцію, пов'язану із підвищенням розуміння значимості на підприємстві облікової політики. Проте, 20% опитаних не вважають складання даного документу обов'язковим, що є

порушенням чинного законодавства. Таку ситуацію можна пояснити недотриманням окремими бухгалтерами та власниками вимог чинного законодавства через його незнання або халатне відношення до власних обов'язків.

Зміни до Наказу про облікову політику на 70% досліджуваних підприємств здійснюються щорічно, незмінним із дати затвердження Наказ залишається на 25% підприємств, решта – 5% змінювали даний документ частіше одного разу на рік. Оскільки, Наказ про облікову політику в небагатьох випадках вимагає змін, бухгалтерам варто звернути увагу, що необхідність перезатвердження одного і того ж документу щороку необов'язкова, відповідно із вимогами чинного законодавства. Зміна облікової політики протягом року також є недосить зручною, оскільки потребує перерахунку окремих показників та призводить до викривлення даних за статтями звітності.

Структурованість Наказу про облікову політику, що має місце на 40% опитаних підприємств, свідчить про системність знань щодо облікової політики та бажання бухгалтерів її розподілити на методичну на організаційну складові або залежно від видів обліку – облікова політика щодо управлінського обліку, облікова політика щодо податкового обліку, облікова політика щодо фінансового обліку.

Що стосується наповнення методичної складової Наказу щодо балансової політики, то лише на деяких підприємствах вона була вичерпною. Так, значна частина опитаних не включає у Наказ про облікову політику наступні складові:

- методи амортизації основних засобів (10%);

- поріг переоцінки основних засобів (90%);

- величина вартісного критерію належності матеріального активу до інших необоротних матеріальних активів (70%);

- методи нарахування амортизації інших необоротних матеріальних активів (50%);

- методи обліку транспортно-заготівельних витрат (95%);

- методи оцінки вибуття запасів (25%);

- методи створення резерву сумнівних боргів (90%).

Хоча, зазначені елементи балансової політики на досліджуваних підприємствах використовуються.

Відповіді на питання 6-9 анкети, свідчать про досить низький рівень теоретичної інформованості про можливості облікової політики: в цілому 20% респондентів вважають, що облікова політика надає можливість маніпуляції даними звітності; на противагу цьому

60% опитаних вважають, що балансова політика суттєво впливає на показники бухгалтерського балансу; 70% респондентів вважають беззаперечним вплив облікової політики на аналітичні показники, проте не можуть сказати на які саме. Про доцільність зміни балансової політики для зміни показників бухгалтерського балансу говорять 25% опитаних, проте назвати мету таких змін не можуть.

Проведене дослідження свідчить, що абсолютна більшість менеджерів та бухгалтерів виявляють інтерес до облікової політики підприємства як інструмента формування показників звітності та, бухгалтерського балансу, зокрема.

Проте, на практиці облікова політика розглядається як сукупність альтернативних методів обліку та не сприймається як можливість цілеспрямованих дій, направлених на досягнення конкретної мети. Таким чином, відбувається звуження функцій облікової політики та знижується її значимість при формуванні показників звітності. З одного боку, така ситуація має позитивний ефект, оскільки зумовлює обмеженість використання облікової політики для маніпулювання даними звітності. З іншого боку – незнання можливостей використання облікової політики зменшують потенційні можливості побудови ефективної системи обліку на підприємстві та відображення у звітності та, бухгалтерському балансі, зокрема, достовірної інформації про стан та результати діяльності підприємства.

**Наказ про облікову політику ТОВ «Карлівське
сільгосппідприємство «ЛЮС» (Витяг)**

Бухгалтерський облік на підприємстві в цілому ведеться відповідно до вимог Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" № 996 - XIV від 16.07.1999 р. та затверджених Положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативних документів з питань організації та ведення бухгалтерського обліку.

Облікова політика підприємства сформована відповідно до норм ведення обліку, які передбачені діючими положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку та обумовлена в наказі підприємства.

Бухгалтерський облік основних засобів ведеться у відповідності до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби". Нарахування амортизаційних відрахувань проводиться прямолінійним способом.

Визначення та первісна оцінка запасів проводиться у відповідності із вимогами Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 "Запаси". Придбані запаси зараховуються на балансі підприємства за первісною вартістю. Транспортно-заготівельні витрати, пов'язані з придбанням запасів, визначаються і розподіляються по методу розподілу.

**Зміни до Наказу про облікову політику ТОВ «Карлівське
сільгосппідприємство «ЛЮС» (Витяг)**

Бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться у відповідності до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи". Нарахування амортизаційних відрахувань проводиться за методом зменшення залишкової вартості, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість.

Бухгалтерський облік основних засобів ведеться у відповідності до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби". Нарахування амортизаційних відрахувань проводиться за методом зменшення залишкової вартості, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації. Річна норма амортизації (у відсотках) обчислюється як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість.

Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів у відповідності до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість". Величина резерву сумнівних боргів визначається за методом застосування коефіцієнта сумнівності. За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності. Коефіцієнт сумнівності розраховується шляхом визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході.

Таблиця Б.1

Показники стану та структури активів, зобов'язань та власного капіталу ТОВ «Карлівське сільгосппідприємство «ЛОС»

Показники	На початок 2009 року		На кінець 2009 року (відповідно до чинного Наказу)		На кінець 2009 року (відповідно до зміненого Наказу)	
	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %	сума, тис.грн.	питома вага, %
Нематеріальні активи (залишкова вартість)	123	0,8	115	0,7	25	0,2
первісна вартість	624	3,9	624	3,6	624	3,8
нарахована амортизація	501	3,1	509	3,0	599	3,7
Основні засоби (залишкова вартість)	4692	29,0	2987	17,4	2191	13,5
первісна вартість	8534	52,8	7300	42,5	7300	44,9
знос	3842	23,8	4313	25,1	5109	31,4
Довгострокові біологічні активи (справедлива	1119	6,9	1836	10,7	1836	11,3

вартість)						
Разом необоротних активів	5934	36,7	4938	28,8	4052	24,9
Виробничі запаси	1314	8,1	1998	11,6	1998	12,3
Поточні біологічні активи	3080	19,0	3570	20,8	3570	21,9
Незавершене виробництво	1756	10,9	1494	8,7	1494	9,2
Готова продукція	1626	10,1	1630	9,5	1630	10,0
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	4	0,0	433	2,5	426	2,6
Інша поточна дебіторська заборгованість	2370	14,7	1921	11,2	1921	11,8
Грошові кошти	86	0,5	1179	6,9	1179	7,2
Разом оборотних активів	10236	63,3	12225	71,2	12218	75,1
Баланс	16170	100,0	17163	100,0	16270	100,0
Статутний капітал	10	0,1	10	0,1	10	0,1
Інший додатковий капітал	12575	77,8	11938	69,6	11938	73,4
Нерозподілений прибуток	353	2,2	1243	7,2	350	2,2
Разом власного капіталу	12938	80,0	13191	76,9	12298	75,6
Довгострокові кредити банків	2450	15,2	3560	20,7	3560	21,9
Разом довгострокових зобов'язань	2450	15,2	3560	20,7	3560	21,9
Короткострокові кредити банків	41	0,3	36	0,2	36	0,2
Кредиторська заборгованість перед постачальниками та підрядниками	577	3,6	172	1,0	172	1,1
Кредиторська заборгованість перед бюджетом	8	0,0	33	0,2	33	0,2
Кредиторська заборгованість зі страхування	115	0,7	118	0,7	118	0,7
Кредиторська заборгованість з оплати праці	41	0,3	53	0,3	53	0,3
Разом поточних зобов'язань	782	4,8	412	2,4	412	2,5
Баланс	16170	100,0	17163	100,0	16270	100,0

Таблиця Б.2

Показники динаміки стану та структури активів, зобов'язань та власного капіталу ТОВ «Карлівське сільгосппідприємство «ЛЮС»

Показники	Зміна показника станом на початок року порівняно із показником	
	На кінець 2009 року (відповідно до чинного Наказу)	На кінець 2009 року (відповідно до зміненого Наказу)
Зміна валюти балансу	993	100
Зміна частки необоротних активів у загальній вартості майна	-7,9	-11,8
Зміна частки оборотних активів у загальній вартості майна	7,9	11,8
Зміна частки власного капіталу у загальній вартості капіталу	-3,2	-4,4
Зміна частки залученого капіталу у загальній вартості капіталу	3,2	4,4

Таблиця Б.3

Показники ліквідності та платоспроможності ТОВ «Карлівське сільгосппідприємство «ЛЮС»

Показники	На початок 2009 року	На кінець 2009 року (відповідно до чинного Наказу)	На кінець 2009 року (відповідно до зміненого Наказу)
Коефіцієнт загальної ліквідності	13,09	29,67	29,66
Коефіцієнт швидкої ліквідності	3,15	8,58	8,56
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,01	0,07
Коефіцієнт ліквідності запасів	9,94	21,10	21,10
Коефіцієнт ліквідності коштів у розрахунках	3,04	5,71	5,70
Коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованостей	0,31	0,16	0,16
Коефіцієнт співвідношення активів	0,58	0,40	0,33

Додаток В

Таблиця В.1

Вартість найдорожчих світових брендів

За даними Bloomberg/ Newsweek		За даними Brendfinance		За даними Millword Brown Optimor (MBO)	
Назва	Вартість бренду, млрд. дол.	Назва	Вартість бренду, млрд. дол.	Назва	Вартість бренду, млрд. дол.
Coca-Cola	68,7	Wal-Mart	41,4	Google	114,3
IBM	60,2	Google	36,2	IBM	86,4
Microsoft	56,6	Coca-Cola	34,8	Apple	83,2
General Electric	47,8	IBM	33,7	Microsoft	76,3
Nokia	34,9	Microsoft	33,6	Coca-Cola	68,0
McDonald's	32,3	General Electric	31,9	McDonald's	66,1
Google	32,0	Vodafone	29,0	Marlboro	57,1
Toyota	31,3	HSBC	28,5	China Mobile	52,6
Intel	30,6	Hewlett- Packard	27,4	General Electric	45,1
Disney	28,5	Toyota	27,3	Vodafone	44,4

Таблиця В.2

Вартість найдорожчих вітчизняних брендів

Назва	Вартість бренду, млн. дол.
Nemiroff	404
Оболонь	322
Чернігівське	274
Хортиця	197
Київстар	192
Roshen	167
Сандора	155
Славутич	149
Life :)	125
Хлібний дар	118

РОЗРОБЛЕНІ ФОРМИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ЗВІТНОСТІ ДЛЯ ТОВ «КАРЛІВСЬКЕ СІЛЬГОСППІДПРИЄМСТВО «ЛОС»

БАЛАНС,
призначений для задоволення інформаційних потреб акціонерів
(засновників), що не приймають безпосередньої участі в управлінні
підприємством

за _____ 200_ р.

Актив	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3
I. Довгострокові активи		
Нематеріальні активи		
залишкова вартість		
первісна вартість		
накопичена амортизація		
Капітальні інвестиції		
Основні засоби		
залишкова вартість		
первісна вартість		
знос		
Довгострокові біологічні активи		
справедлива (залишкова) вартість		
первісна вартість		
накопичена амортизація		
Довгострокові фінансові інвестиції:		
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		
інші фінансові інвестиції		
Довгострокова дебіторська заборгованість		
Інвестиційна нерухомість		
справедлива (залишкова) вартість		
первісна вартість		
знос		
Інші довгострокові активи		
Довгострокові витрати майбутніх періодів		
Усього за розділом I		
II. Короткострокові активи		
Запаси		

у т.ч. активи та групи вибуття		
Короткострокові витрати майбутніх періодів		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги		
чиста реалізаційна вартість		
первісна вартість		
резерв сумнівних боргів		
Дебіторська заборгованість за розрахунками, у т.ч.		
з бюджетом		
за виданими авансами		
з нарахованих доходів		
із внутрішніх розрахунків		
інша поточна дебіторська заборгованість		
Короткострокова дебіторська заборгованість забезпечена векселем		
Короткострокові фінансові інвестиції		
Грошові кошти та їх еквіваленти		
Інші оборотні активи		
Усього за розділом II		
Разом «Актив»		
Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3
I. Власний капітал		
Статутний (пайовий) капітал (за групами осіб, що володіють часткою майна:)		
більше 10%		
більше 20%		
більше 50%		
Внесений капітал у:		
тис.грн.		
відсотках до величини статутного (пайового капіталу)		
Додатковий капітал (за видами активів)		
Резервний капітал		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (деталізація за напрямками розподілу:)		
на виплату дивідендів		
на оновлення (розширення) необоротних активів		
на поповнення оборотних активів		
на інші потреби		
у тому числі:		
частка реінвестованого прибутку у		
тис.грн.		
відсотках до величини нерозподіленого прибутку		

Неоплачений капітал (за групами осіб, що володіють часткою майна:)	()	()
більше 10%		
більше 20%		
більше 50%		
Вилучений капітал	()	()
Цільове фінансування		
Усього за розділом I		
II. Довгострокові зобов'язання		
Довгострокові кредити банків		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання		
Довгострокові доходи майбутніх періодів		
Інші довгострокові зобов'язання		
Усього за розділом III		
III. Короткострокові зобов'язання		
Короткострокова заборгованість за кредитами банків		
у т.ч. короткострокова заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями		
Короткострокові доходи майбутніх періодів		
Забезпечення		
Відстрочені податкові розрахунки		
Короткострокова заборгованість за векселями		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги		
Короткострокові зобов'язання за розрахунками, у т.ч.:		
з одержаних авансів		
з бюджетом		
з позабюджетних платежів		
зі страхування		
з оплати праці		
з учасниками		
із внутрішніх розрахунків		
інша короткострокова поточна заборгованість		
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу		
Усього за розділом III		
Разом «Власний капітал і Зобов'язання»		

Керівник

(підпис, П.І.Б)

Головний бухгалтер

(підпис, П.І.Б)

БАЛАНС,
призначений для задоволення інформаційних потреб фінансово-кредитних
установ

за _____ 200_ р.

Актив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3
I. Довгострокові активи		
Нематеріальні активи		
залишкова вартість (за видами нематеріальних активів, переданих у заставу)		
права користування природними ресурсами		
права користування майном		
права на комерційні позначення		
права на об'єкти промислової власності		
авторське право та суміжні з ним права		
первісна вартість		
накопичена амортизація		
Капітальні інвестиції		
Основні засоби		
залишкова вартість (за видами основних засобів, переданих у заставу)		
будинки та споруди		
машини та обладнання		
транспортні засоби		
інструменти, прилади та інвентар		
тварини		
багаторічні насадження		
первісна вартість		
знос		
Довгострокові біологічні активи		
справедлива (залишкова) вартість (за видами заставного майна)		
рослинництва (за видами)		
тваринництва (за видами)		
первісна вартість		
накопичена амортизація		
Довгострокові фінансові інвестиції:		
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		
інші фінансові інвестиції		
Довгострокова дебіторська заборгованість		
Інвестиційна нерухомість		
справедлива (залишкова) вартість (за видами інвестиційної нерухомості, переданої у заставу)		

первісна вартість		
знос		
Інші довгострокові активи		
Довгострокові витрати майбутніх періодів		
Усього за розділом I		
II. Короткострокові активи		
Запаси		
у т.ч. передані у заставу (за видами)		
Короткострокові витрати майбутніх періодів		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги		
чиста реалізаційна вартість		
первісна вартість		
резерв сумнівних боргів		
Дебіторська заборгованість за розрахунками, у т.ч.		
з бюджетом		
за виданими авансами		
з нарахованих доходів		
із внутрішніх розрахунків		
інша поточна дебіторська заборгованість		
Короткострокова дебіторська заборгованість забезпечена векселем		
Короткострокові фінансові інвестиції		
Грошові кошти та їх еквіваленти		
Інші оборотні активи		
Усього за розділом II		
Разом «Актив»		
Пасив	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
1	2	3
I. Власний капітал		
Статутний (пайовий) капітал		
Додатковий капітал		
Резервний капітал		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (за напрямками розподілу)		
на виплату дивідендів		
на оновлення (розширення) необоротних активів		
на поповнення оборотних активів		
на інші потреби		
у тому числі:		
частка реінвестованого прибутку у		
тис.грн.		
відсотках до величини нерозподіленого прибутку		
Неоплачений капітал	()	()

Вилучений капітал	()	()
Цільове фінансування		
Усього за розділом I		
II. Довгострокові зобов'язання		
Довгострокові кредити банків (за термінами погашення)		
більше 10 років		
від 5 до 10 років		
від 1 до 5 років		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання (за термінами погашення)		
більше 10 років		
від 5 до 10 років		
від 1 до 5 років		
Довгострокові доходи майбутніх періодів		
Інші довгострокові зобов'язання		
Усього за розділом III		
III. Короткострокові зобов'язання		
Короткострокова заборгованість за кредитами банків (за термінами погашення)		
більше 6 місяців		
менше 6 місяців		
у т.ч. короткострокова заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями (за термінами погашення)		
більше 6 місяців		
менше 6 місяців		
Короткострокові доходи майбутніх періодів		
Забезпечення		
Відстрочені податкові розрахунки		
Короткострокова заборгованість за векселями		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги		
Короткострокові зобов'язання за розрахунками, у т.ч.:		
з одержаних авансів		
з бюджетом		
з позабюджетних платежів		
зі страхування		
з оплати праці		
з учасниками		
із внутрішніх розрахунків		
інша короткострокова поточна заборгованість		
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу		
Усього за розділом III		
Разом «Власний капітал і Зобов'язання»		

Керівник
Головний бухгалтер

(підпис, П.І.Б)
(підпис, П.І.Б)

БАЛАНС,
призначений для задоволення інформаційних потреб працівників
підприємства

за _____ 200_ р.

Актив	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3
I. Довгострокові активи		
Нематеріальні активи		
залишкова вартість		
первісна вартість		
накопичена амортизація		
Капітальні інвестиції (за призначенням)		
у виробничу сферу		
у соціальну сферу		
Основні засоби		
залишкова вартість (за сферами використання)		
виробнича		
соціальна		
первісна вартість		
знос		
Довгострокові біологічні активи		
справедлива (залишкова) вартість		
первісна вартість		
накопичена амортизація		
Довгострокові фінансові інвестиції:		
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств		
інші фінансові інвестиції		
Довгострокова дебіторська заборгованість		
Інвестиційна нерухомість		
справедлива (залишкова) вартість		
первісна вартість		
знос		
Інші довгострокові активи		
Довгострокові витрати майбутніх періодів		
Усього за розділом I		
II. Короткострокові активи		
Запаси		
у т.ч. активи та групи вибуття		
Короткострокові витрати майбутніх періодів		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги		
чиста реалізаційна вартість		

первісна вартість		
резерв сумнівних боргів		
Дебіторська заборгованість за розрахунками, у т.ч.		
з бюджетом		
за виданими авансами		
з нарахованих доходів		
із внутрішніх розрахунків		
інша поточна дебіторська заборгованість		
Короткострокова дебіторська заборгованість забезпечена векселем		
Короткострокові фінансові інвестиції		
Грошові кошти та їх еквіваленти		
Інші оборотні активи		
Усього за розділом II		
Разом «Актив»		

Пасив	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3
I. Власний капітал		
Статутний (пайовий) капітал		
Додатковий капітал		
Резервний капітал		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) (деталізація за напрямками розподілу:)		
на виплату дивідендів		
на оновлення (розширення) необоротних активів		
на поповнення оборотних активів		
на інші потреби		
у тому числі:		
частка реінвестованого прибутку у		
тис.грн.		
відсотках до величини нерозподіленого прибутку		
Неоплачений капітал	()	()
Вилучений капітал	()	()
Цільове фінансування		
Усього за розділом I		
II. Довгострокові зобов'язання		
Довгострокові кредити банків		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання		
Довгострокові доходи майбутніх періодів		
Інші довгострокові зобов'язання		
Усього за розділом III		

III. Короткострокові зобов'язання		
Короткострокова заборгованість за кредитами банків		
у т.ч. короткострокова заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями		
Короткострокові доходи майбутніх періодів		
Забезпечення		
Відстрочені податкові розрахунки		
Короткострокова заборгованість за векселями		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги		
Короткострокові зобов'язання за розрахунками, у т.ч.:		
з одержаних авансів		
з бюджетом		
з позабюджетних платежів		
зі страхування (за термінами погашення)		
більше 1 року		
більше 6 місяців		
більше 3 місяців		
з оплати праці (за термінами погашення)		
більше 1 року		
більше 6 місяців		
більше 3 місяців		
з учасниками		
із внутрішніх розрахунків		
інша короткострокова поточна заборгованість		
Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу		
Усього за розділом III		
Разом «Власний капітал і Зобов'язання»		

Керівник

(підпис, П.І.Б)

Головний бухгалтер

(підпис, П.І.Б)

ПОЛОЖЕННЯ (СТАНДАРТУ) БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ 2 «БАЛАНС» (ЗІ ЗМІНАМИ І ДОПОВНЕННЯМИ)

Загальні положення

1. Цим Положенням (стандартом) визначаються зміст і форма балансу та загальні вимоги до розкриття його статей.

2. Норми цього Положення (стандарту) застосовуються до балансів підприємств, організацій та інших юридичних осіб (далі - підприємства) усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ).

3. Особливості складання консолідованого балансу визначаються окремим положенням (стандартом).

4. Терміни, що використовуються в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення: { Абзац пункту 4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів N 1125 від 25.09.2009 }

Активи - ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому.

Власний капітал - частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Довгострокові зобов'язання - всі зобов'язання, які не є короткостроковими зобов'язаннями¹.

Пов'язані сторони - особи, стосунки між якими обумовлюють можливість однієї сторони контролювати іншу або здійснювати суттєвий вплив на прийняття фінансових і оперативних рішень іншою стороною. (Абзац п'ятий пункту 4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мінфіну N 304 від 30.11.2000)

Зобов'язання - заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди.

Еквіваленти грошових коштів - короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

Фінансові інвестиції - активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

¹ Жирним шрифтом виділено зміни, запропоновані автором

Короткострокові зобов'язання - зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Довгострокові активи - всі активи, що не є короткостроковими.

Короткострокові активи - грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Операційний цикл - проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів (еквівалентів грошових коштів) від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг. (Абзац дванадцятий пункту 4 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мінфіну N 731 від 22.11.2004)

5. Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату.

6. У балансі відображаються активи, зобов'язання та власний капітал підприємства у тисячах гривень без десяткових знаків.

У випадках, передбачених нормативно-правовими актами, складається окремий баланс. Для складання окремого балансу дані первинних документів про господарські операції філій, представництв, відділень та інших відокремлених підрозділів, виділених підприємством (юридичною особою) на окремий баланс, а також про господарські операції, які відповідно до законодавства підлягають відображенню в окремому балансі, заносяться до окремих (відкритих для цього відокремленого підрозділу або для відображення господарських операцій з певної діяльності підприємства) регістрів бухгалтерського обліку. За даними окремих регістрів бухгалтерського обліку складаються окремий баланс і відповідні форми фінансової звітності щодо зазначених господарських операцій. Показники окремого балансу і відповідних форм фінансової звітності включаються до балансу підприємства і відповідних форм фінансової звітності юридичної особи. { Пункт 6 доповнено абзацом згідно з Наказом Міністерства фінансів N 1125 від 25.09.2009 }

{ Пункт 6 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів N 756 від 31.05.2008 }

7. Згортання статей активів та зобов'язань є неприпустимим, крім випадків, передбачених відповідними положеннями (стандартами).

8. Підсумок активів балансу повинен дорівнювати сумі зобов'язань та власного капіталу.

9. Форма балансу є додатком до цього Положення (стандарту). Для малих підприємств може передбачатися скорочена форма балансу.

Визнання статей балансу

10. Актив відображається в балансі за умови, що оцінка його може бути достовірно визначена і очікується отримання в майбутньому економічних вигод, пов'язаних з його використанням.

11. Витрати на придбання та створення активу, які, відповідно до пункту 10 цього Положення (стандарту), не можуть бути відображені в балансі, включаються до складу витрат звітного періоду у звіті про фінансові результати.

12. Зобов'язання відображається в балансі, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення.

13. Власний капітал відображається в балансі одночасно з відображенням активів або зобов'язань, які призводять до його зміни.

Зміст статей балансу

14. У статті "Нематеріальні активи" відображається вартість об'єктів, які віднесені до складу нематеріальних активів згідно з відповідними положеннями (стандартами). У цій статті наводяться окремо первісна та залишкова вартість нематеріальних активів, а також нарахована у встановленому порядку сума накопиченої амортизації. Залишкова вартість визначається як різниця між первісною вартістю і сумою накопиченої амортизації, яка наводиться у дужках.

(Пункт 14 із змінами, внесеними згідно з Наказами Мінфіну N 304 від 30.11.2000, N 989 від 25.11.2002)

15. У статті "Капітальні інвестиції" відображається вартість незавершених капітальних інвестицій у будівництво, створення, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання довгострокових активів (включаючи довгострокові матеріальні активи, призначені для заміни діючих, і устаткування для монтажу), що здійснюються підприємством, а також авансові платежі для фінансування капітального будівництва.

(Пункт 15 в редакції Наказу Мінфіну N 304 від 30.11.2000)

16. У статті "Основні засоби" наводиться вартість власних та отриманих на умовах фінансового лізингу об'єктів і орендованих цілісних майнових комплексів, які віднесені до складу основних засобів згідно з відповідними положеннями, а також вартість основних засобів, отриманих у довірче управління або на праві господарського відання чи праві оперативного управління. У цій статті також наводиться вартість **інших довгострокових матеріальних активів**. { Абзац перший пункту 16 із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства фінансів N 1213 від 19.12.2006, N 1238 від 14.10.2008 }

У цій статті наводяться окремо первісна (переоцінена) вартість, сума зносу основних засобів (у дужках) та їх залишкова вартість. До підсумку балансу включається залишкова вартість, яка визначається як різниця між первісною (переоціненою) вартістю основних засобів і сумою їх зносу на

дату балансу. (Абзац другий пункту 16 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мінфіну N 304 від 30.11.2000)

{ Пункт 16 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів N 353 від 05.03.2008 }

16.1. У статті "Довгострокові біологічні активи" відображається вартість довгострокових біологічних активів, облік яких ведеться за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 30 "Біологічні активи". У цій статті наводяться справедлива (первісна, переоцінена) вартість, сума накопиченої амортизації (у дужках) і залишкова вартість довгострокових біологічних активів. До підсумку балансу включається справедлива вартість, а також залишкова вартість, яка дорівнює різниці між первісною (переоціненою) вартістю і сумою накопиченої амортизації { Пункт 16 доповнено підпунктом 16.1 згідно з Наказом Мінфіну N 1176 від 11.12.2006; із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів N 1238 від 14.10.2008 }

16.2. У вписуваних рядках 055-057 відображається вартість об'єктів, що віднесені до інвестиційної нерухомості відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 32 "Інвестиційна нерухомість":

у рядку 055 "справедлива (залишкова) вартість інвестиційної нерухомості" наводяться справедлива вартість інвестиційної нерухомості, яка обліковується за справедливою вартістю, та залишкова вартість інвестиційної нерухомості, яка обліковується за первісною вартістю, що дорівнює різниці між первісною вартістю (рядок 056) і сумою зносу (рядок 057). Показник рядка 055 включається до підсумку балансу;

у рядку 056 "первісна вартість інвестиційної нерухомості" наводиться первісна вартість інвестиційної нерухомості, яка обліковується за первісною вартістю;

у рядку 057 "знос інвестиційної нерухомості" наводиться у дужках знос інвестиційної нерухомості, яка обліковується за первісною вартістю.

{ Пункт 16 доповнено підпунктом 16.2 згідно з Наказом Міністерства фінансів N 353 від 05.03.2008 }

17. У статті "Довгострокові фінансові інвестиції" відображаються фінансові інвестиції на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент. У цій статті виділяються фінансові інвестиції, які згідно з відповідними положеннями (стандартами) обліковуються методом участі в капіталі.

18. У статті "Довгострокова дебіторська заборгованість" показується заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

{ Пункт 19 вилучено }

20. У статті "Інші довгострокові активи" наводяться суми довгострокових активів, які не можуть бути включені до наведених вище статей розділу "Довгострокові активи", крім гудвілу, який

наводиться у рядку 065. { Пункт 20 із змінами, внесеними згідно з Наказами Мініну N 989 від 25.11.2002, N 756 від 31.05.2008 }

21. У складі «Довгострокових витрат майбутніх періодів» відображаються витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів у період більше одного року або одного операційного циклу (якщо він перевищує один рік).

22. У статті "Запаси" показується вартість запасів малоцінних та швидкозношуваних предметів сировини, основних і допоміжних матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних матеріалів та інших матеріалів, призначених для споживання в ході нормального операційного циклу; вартість короткострокових біологічних активів тваринництва (дорослі тварини на відгодівлі і в нагулі, птиця, звірі, кролики, дорослі тварини, вибракувані з основного стада для реалізації, молодняк тварин на вирощуванні і відгодівлі) в оцінці за справедливою або первісною вартістю, а також рослинництва (зернові, технічні, овочеві та інші культури) в оцінці за справедливою вартістю, облік яких ведеться за Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 30 "Біологічні активи"; витрати на незавершене виробництво і незавершені роботи (послуги), а також вартість напівфабрикатів власного виробництва і валова заборгованість замовників за будівельними контрактами; запаси виробів на складі, обробка яких закінчена та які пройшли випробування, приймання, укомплектовані згідно з умовами договорів із замовниками і відповідають технічним умовам і стандартам. Продукція, яка не відповідає наведеним вимогам (крім браку), та роботи, які не прийняті замовником, показуються у складі незавершеного виробництва; вартість товарів без суми торгових націнок вартість товарів, які придбані підприємствами для наступного продажу; вартість активів та груп вибуття, утримуваних для продажу, що визначається відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність".

22.1. У вписуваному рядку 105 "Активи та групи вибуття" відображається вартість активів та груп вибуття, утримуваних для продажу, що визначається відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність".

23. У складі «Короткострокових витрат майбутніх періодів» відображаються витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів у період більше одного року або одного операційного циклу (якщо він перевищує один рік).

{ Пункти 24-26 вилучено }

27. У статті "Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги" відображається заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи або послуги (крім заборгованості, яка забезпечена векселем). У підсумок балансу включається чиста реалізаційна вартість, яка визначається шляхом вирахування з дебіторської заборгованості резерву сумнівних боргів. Сума резерву сумнівних боргів наводиться у дужках. (Пункт 27 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мініфіну N 304 від 30.11.2000)

28. У статті "Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом" показується дебіторська заборгованість фінансових і податкових органів, а також переплата за податками, зборами та іншими платежами до бюджету.

29. У статті "Дебіторська заборгованість за виданими авансами" показується сума авансів, наданих іншим підприємствам у рахунок наступних платежів.

30. У статті "Дебіторська заборгованість з нарахованих доходів" показується сума нарахованих дивідендів, процентів, роялті тощо, що підлягають надходженню.

31. У статті "Дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків" показується заборгованість пов'язаних сторін та дебіторська заборгованість із внутрішньовідомчих розрахунків.

32. У статті "Інша короткострокова дебіторська заборгованість" показується заборгованість дебіторів, яка не може бути включена до інших статей дебіторської заборгованості та яка відображається у складі короткострокових активів.

32.1. Показники дебіторської заборгованості (крім дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги) у разі створення щодо неї резерву сумнівних боргів наводяться у балансі за чистою реалізаційною вартістю, яка визначається у порядку, наведеному в пункті 27 цього Положення (стандарту).

(Положення доповнено пунктом 32.1 згідно з Наказом Мініфіну N 363 від 23.05.2003)

32.2. У статті "Короткострокова заборгованість, забезпечена векселем" показується заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), інші активи, виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена векселями.

33. У статті "Короткострокові фінансові інвестиції" відображають фінансові інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентами грошових коштів).

34. У статті "Грошові кошти та їх еквіваленти" відображаються кошти в касі, на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути

використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів

{ Пункт 34 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів N 756 від 31.05.2008 }

35. У статті "Інші короткострокові активи" відображаються суми короткострокових активів, які не можуть бути включені до наведених вище статей розділу "Короткострокові активи". У цій статті наводиться, зокрема, сальдо субрахунків 331 "Грошові документи в національній валюті", 332 "Грошові документи в іноземній валюті" і 643 "Податкові зобов'язання".

(Пункт 35 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мінфіну N 989 від 25.11.2002)

37. У статті "Статутний (пайовий) капітал" наводиться зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства або сума пайових внесків членів спілок та інших підприємств, що передбачена установчими документами. Підприємства, для яких не передбачена фіксована сума статутного капіталу, відображають у цій статті суму фактичного внеску власників до статутного капіталу підприємства.

39. У статті "Додатковий капітал" акціонерні товариства показують суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. Інші підприємства відображають у цій статті суму капіталу, який вкладено засновниками понад статутний капітал. У цій статті також відображаються сума дооцінки довгострокових активів, вартість довгострокових активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб, та інші види додаткового капіталу.

41. У статті "Резервний капітал" наводиться сума резервів, створених, відповідно до чинного законодавства або установчих документів, за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

42. У статті "Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)" відображається або сума нерозподіленого прибутку, або сума непокритого збитку. Сума непокритого збитку наводиться в дужках та вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

42.1. У вписуваному рядку «у т.ч. чистий прибуток» наводиться сума чистого прибутку, отриманого підприємством протягом звітного періоду до моменту розподілу.

(Пункт 42 із змінами, внесеними згідно з Наказами Мінфіну N 304 від 30.11.2000, N 989 від 25.11.2002)

43. У статті "Неоплачений капітал" відображається сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. Ця сума наводиться в дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

44. У статті "Вилучений капітал" господарські товариства відображають фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників, державні (казенні) та комунальні підприємства - передачу майна відповідно до Положення про порядок бухгалтерського обліку окремих активів та операцій підприємств державного, комунального секторів економіки і господарських організацій, які володіють та/або користуються об'єктами державної, комунальної власності, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 19.12.2006 N 1213.

Сума вилученого капіталу наводиться в дужках і підлягає вирахуванню при визначенні підсумку власного капіталу.

{ Пункт 44 із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства фінансів N 1213 від 19.12.2006 }

44.1. У статті «Цільове фінансування» відображаються залишки коштів цільового фінансування і цільових надходжень, які отримані з бюджету та інших джерел.

45.1. Підприємства, які відповідно до законодавства є страховиками, у вписуваному рядку 415 наводять суму страхових резервів, у вписуваному рядку 416 наводять у дужках суму часток перестраховиків у страхових резервах, різниця між якими включається до підсумку розділу балансу.

(Пункт 45 доповнено підпунктом 45.1 згідно з Наказом Мінфіну N 304 від 30.11.2000)

45.2. Підприємства, які здійснюють діяльність з випуску та проведення лотерей на території України, у вписуваному рядку 417 наводять залишок сформованого призового фонду, що підлягає виплаті переможцям лотереї відповідно до оприлюднених умов її випуску та проведення, у вписуваному рядку 418 наводять залишок сформованого резерву на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї.

(Пункт 45 доповнено підпунктом 45.2 згідно з Наказом Мінфіну N 731 від 22.11.2000)

46. У статті "Довгострокові кредити банків" показується сума заборгованості підприємства банкам за отриманими від них позиками, яка не є короткостроковим зобов'язанням.

47. У статті "Інші довгострокові фінансові зобов'язання" наводиться сума довгострокової заборгованості підприємства щодо зобов'язання із залучення позикових коштів (крім кредитів банків), на які нараховуються відсотки.

48. У статті «Довгострокові доходи майбутніх періодів» включаються доходи, отримані протягом поточного або попередніх звітних періодів, які належать до наступних звітних періодів, більших одного року або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік.

49. У статті "Інші довгострокові зобов'язання" показується сума довгострокових зобов'язань, які не можуть бути включені до інших статей розділу "Довгострокові зобов'язання".

50. У статті "Короткострокові кредити банків" відображається сума короткострокових зобов'язань підприємства перед банками за отриманими від них позиками разом із сумою довгострокових зобов'язань, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

51. У статті "у т.ч. короткострокова заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями" показується сума довгострокових зобов'язань, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

51.2. У статті «Короткострокові доходи майбутніх періодів» включаються доходи, отримані протягом поточного або попередніх звітних періодів, які належать до наступного року або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік.

51.3. У складі забезпечень відображаються нараховані у звітному періоді майбутні витрати та платежі (витрати на оплату майбутніх відпусток, гарантійні зобов'язання тощо), величина яких на дату складання балансу може бути визначена тільки шляхом попередніх (прогнозних) оцінок.

51.4. У статті "Відстрочені податкові розрахунки" показується різниця між сумою податків на прибуток, що підлягають сплаті в майбутніх періодах внаслідок тимчасової різниці між обліковою та податковою базами оцінки та сумою податків на прибуток, що підлягають відшкодуванню з бюджету.

52. У статті "Короткострокова заборгованість за векселем" показується сума заборгованості, на яку підприємство видало векселі на забезпечення поставок (робіт, послуг) постачальників, підрядчиків та інших кредиторів.

53. У статті "Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги" показується сума заборгованості постачальникам і підрядчикам за матеріальні цінності, виконані роботи та отримані послуги (крім заборгованості, забезпеченої вексями).

54. У статті "Короткострокові зобов'язання за одержаними авансами" відображається сума авансів, одержаних від інших осіб у рахунок наступних поставок продукції, виконання робіт (послуг).

55. У статті "Короткострокові зобов'язання із розрахунків з бюджетом" показується заборгованість підприємства за усіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства.

56. У статті "Короткострокові зобов'язання з позабюджетних платежів" показується заборгованість за внесками до позабюджетних фондів, передбачених чинним законодавством.

57. У статті "Короткострокові зобов'язання зі страхування" відображається сума заборгованості за відрахуваннями до пенсійного

фонду, на соціальне страхування, страхування майна підприємства та індивідуальне страхування його працівників.

57.1. У статті "Короткострокові зобов'язання за розрахунками з оплати праці" відображається заборгованість підприємства з оплати праці, включаючи депоновану заробітну плату.

(Пункт 57 доповнено підпунктом 57.1 згідно з Наказом Мініфіну N 304 від 30.11.2000)

58. У статті "Короткострокові зобов'язання за розрахунками з учасниками" відображається заборгованість підприємства його учасникам (засновникам), пов'язана з розподілом прибутку (дивіденди тощо) і формуванням статутного капіталу.

59. У статті "Короткострокові зобов'язання із внутрішніх розрахунків" відображається заборгованість підприємства пов'язаним сторонам та кредиторська заборгованість з внутрішньовідомчих розрахунків.

60. У статті "Інші короткострокові зобов'язання" відображаються суми зобов'язань, які не можуть бути включеними до інших статей, наведених у розділі "Короткострокові зобов'язання". У цій статті наводиться, зокрема, сальдо субрахунку 644 "Податковий кредит" і сума валової заборгованості замовникам за будівельними контрактами.

(Пункт 60 із змінами, внесеними згідно з Наказом Мініфіну N 989 від 25.11.2002)

60.1. У вписуваному рядку 605 відображаються зобов'язання, пов'язані з активами та групами вибуття, утримуваними для продажу, що визначаються відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність".

{ Пункт 60 доповнено підпунктом 60.1 згідно з Наказом Міністерства фінансів N 353 від 05.03.2008 }

Оцінка та розкриття статей балансу

62. Оцінка та подальше розкриття окремих статей балансу в примітках до звітності здійснюються згідно з відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Начальник Управління методології
бухгалтерського обліку

В.М.Пархоменко

Додаток
до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2

Коди	
	01
Підприємство _____	Дата (рік, місяць, число) за ЄДРПОУ
Територія _____	за КОАТУУ
Форма власності _____	за КФВ
Орган державного управління _____	за СПОДУ
Галузь _____	за ЗКГНГ
Вид економічної діяльності _____	за КВЕД
Одиниця виміру : тис. грн.	Контрольна сума
Адреса _____	

БАЛАНС

за _____ 200 _ р.
Форма № 1 код за ДКУД

1801001

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
<u>I. Довгострокові активи</u>²			
Нематеріальні активи			
залишкова вартість	010		
первісна вартість	011		
накопичена амортизація	012		
<u>Капітальні інвестиції</u>	020		
Основні засоби			
залишкова вартість	030		
первісна вартість	031		
знос	032		
Довгострокові біологічні активи			
справедлива (залишкова) вартість	035		
первісна вартість	036		
накопичена амортизація	037		
Довгострокові фінансові інвестиції:			

² Курсивом виділено зміни, запропоновані автором

які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040		
інші фінансові інвестиції	045		
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Інвестиційна нерухомість			
справедлива (залишкова) вартість	055		
первісна вартість	056		
знос	057		
<u>Інші довгострокові активи</u>	070		
<u>Довгострокові витрати майбутніх періодів</u>	075		
Усього за розділом I	080		
<u>II. Короткострокові активи</u>			
<u>Запаси</u>	100		
<u>у т.ч. активи та групи вибуття</u>	105		
<u>Короткострокові витрати майбутніх періодів</u>	110		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги			
чиста реалізаційна вартість	160		
первісна вартість	161		
резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками, у т.ч.	165		
з бюджетом	170		
за виданими авансами	180		
з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200		
<u>інша короткострокова дебіторська заборгованість</u>	<u>210</u>		
<u>Короткострокова дебіторська заборгованість забезпечена векселем</u>	215		
<u>Короткострокові фінансові інвестиції</u>	220		
<u>Грошові кошти та їх еквіваленти</u>	230		
<u>Інші короткострокові активи</u>	250		
Усього за розділом II	260		
<u>Разом активи</u>	280		

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
<u>Статутний (пайовий) капітал</u>	300		
<u>Додатковий капітал</u>	310		

Резервний капітал	320		
<u>Нерозподілений прибуток (непокритий збиток) у т.ч.:</u>	330		
<u>чистий прибуток (збиток)</u>	331		
Неоплачений капітал	340	()	()
Вилучений капітал	350	()	()
<u>Цільове фінансування</u>	360		
Усього за розділом I	370		
II. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	400		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	410		
<u>Довгострокові доходи майбутніх періодів</u>	420		
Інші довгострокові зобов'язання	430		
Усього за розділом III	440		
III. Короткострокові зобов'язання			
<u>Короткострокова заборгованість за кредитами банків</u>	500		
<u>у т.ч. короткострокова заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями</u>	505		
<u>Короткострокові доходи майбутніх періодів</u>	510		
<u>Забезпечення</u>	520		
<u>Відстрочені податкові розрахунки</u>	530		
<u>Короткострокова заборгованість за вексями</u>	540		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	550		
<u>Короткострокові зобов'язання за розрахунками, у т.ч.:</u>	<u>560</u>		
з одержаних авансів	570		
з бюджетом	580		
з позабюджетних платежів	590		
зі страхування	600		
з оплати праці	610		
з учасниками	620		
із внутрішніх розрахунків	630		
інша короткострокова поточна заборгованість	640		
<u>Зобов'язання, пов'язані з активами та групами вибуття, утримуваними для продажу</u>	650		
Усього за розділом III	660		
<u>Разом власний капітал і зобов'язання»</u>	670		

Керівник
Головний бухгалтер

(підпис, П.І.Б)
(підпис, П.І.Б)